

मार्गताम्हाने एज्युकेशन सोसायटीचे
डॉ. तात्यासाहेब नातू कला व
वरिष्ठ वाणिज्य महाविद्यालय मार्गताम्हाने

ता. चिपळूण, जि. रत्नागिरी
नॅक मानांकन प्राप्त B+(CGPA : 2.52)

भरारी
२०२३-२४

उत्कृष्ट विद्यार्थी २०२३-२४

प्रो. प्रियांका एम. माने
सावित्रीबाई फुले पुरस्कार २०२४
कास्ट्राईब शिक्षक संघटना महाराष्ट्र राज्य

कु. आकांक्षा गणेश कदम
प्रथम वर्ष - वाणिज्य
मुंबई विद्यापीठ 'युवा महोत्सवात'
विभागीय स्तरावर मेहेंदी स्पर्धेत
उत्तेजनार्थ पारितोषिक

कु. मयुर अजित आग्ने
द्वितीय वर्ष - वाणिज्य

कु. सानिया राजेश महाडीक
प्रथम वर्ष - कला

मुंबई विद्यापीठ आयोजित युवा महोत्सवात अंतिम फेरी
विद्यापीठस्तरीय रांगोळी स्पर्धेत तृतीय क्रमांक पारितोषिक
कु. सानिया महाडीक हिने प्राप्त केले

स्वातंत्र्यदिनी आयोजित
महाविद्यालय ते मार्गताम्हाने (खुर्द) तिरंगा रॅली

प्रथम वर्ष प्रवेश
विद्यार्थी स्वागत

विद्यार्थी परिषद २०२३-२४

Margtamhane Education Society's

DR. TATYASAHEB NATU COLLEGE OF ARTS & SENIOR COLLEGE OF COMMERCE,

Margtamhane, Tal. Chiplun, Dist. Ratnagiri. 415702

Ph. (02355) 270169, Mobile : 9422878705

Email : natucollege@gmail.com

Web : www.natucollege.org

BHARARI

Year 2023-24

EDITORIAL BOARD

President

I/C. Principal Dr. Sangita B. Katkar

Chief Editor

Dr. Sattendra Vijay Raje

DIVISIONAL EDITOR

Marathi Section

Hindi Section

English Section

Asst. Prof. Priyanka M. Mane

Asst. Prof. Ramachandra Mane

Dr. Suresh Sutar

STUDENTS REPRESENTATIVE

Mr. Aniket Ghade

Mr. Sourabh Kamble

Miss. Renuka Desai

Miss. Diya Palshetkar

* संचालक मंडळ *

अ.क्र.	नाव	पद
१.	श्री. मधुकर गणपत चव्हाण	अध्यक्ष
२.	श्री. जयसिंग शांताराम मोरे	उपाध्यक्ष
३.	श्री. मोहन अनंत चव्हाण	सचिव
४.	श्री. शशिकांत कृष्णा चव्हाण	सहसचिव
५.	श्री. मनोहर आत्माराम चव्हाण	खजिनदार
६.	श्री. अजित वसंत साळवी	सदस्य
७.	श्री. चंद्रसेन काशिराम चव्हाण	सदस्य
८.	श्री. विक्रान्त भिमसेन चव्हाण	सदस्य
९.	श्री. यशवंत वामन चव्हाण	सदस्य
१०.	श्री. विश्वनाथ लक्ष्मण चव्हाण	सदस्य
११.	श्री. अशोक दत्तात्रय चव्हाण	सदस्य
१२.	श्री. कृष्णकांत बाबाजी चव्हाण	सदस्य
१३.	श्री. सुरेश जगन्नाथ चव्हाण	सदस्य
१४.	श्री. प्रताप काशिनाथ सुर्वे	सदस्य
१५.	श्री. सुधाकर राजारामराव चव्हाण	सदस्य
१६.	श्री. भरत चंद्रकांत देवरुखकर	निमंत्रित सदस्य

* सोसायटीच्या शाखा *

१.	कै. वसंतराव भागवत माध्यमिक विद्यालय मार्गताम्हाने, ता. चिपळूण, जि. रत्नागिरी.
२.	कै. के. व्ही. पेठे ज्युनिअर कॉलेज मार्गताम्हाने, ता. चिपळूण, जि. रत्नागिरी
३.	डॉ. तात्यासाहेब नातू कॉलेज ऑफ आर्टस् अँड सिनिअर कॉलेज ऑफ कॉमर्स, मार्गताम्हाने, ता. चिपळूण, जि. रत्नागिरी
४.	एम.एल.बी. हेदवकर विद्यानिकेतन हेदवी, ता. गुहागर, जि. रत्नागिरी
५.	मार्गताम्हाने एज्युकेशनस सोसायटीचे कै. प्रमोदजी महाजन कॉम्प्युटर सेक्शन
६.	मार्गताम्हाने एज्युकेशनस सोसायटीची सेमी इंग्रजी शाळा

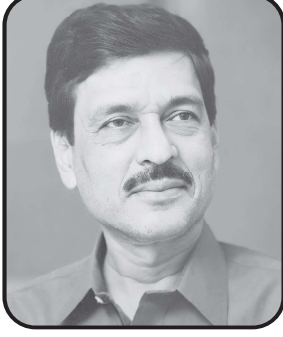
Margtamhane Education Society's
**Dr. Tatyasaheb Natu College Of Arts &
Senior College Of Commerce,**

Margtamhane, Tal. Chiplun, Dist. Ratnagiri. 415702

COLLEGE DEVELOPMENT COMMITTEE

No.	Name of the Dignitary	Designation
1.	Shri. Madhukar Ganpat Chavan	Chairman of the Management
2.	Shri. Mohan Anant Chavan	Secretary of the Management
3.	Mr. Ashok Dattatray Chavan	Member Social worker
4.	Mr. Vasant Yashawant Gondhali	Industrialist
5.	Mr. Sandeep Yashawant Gokhale	Education
6.	Dr. Sangita B. Katkar	Incharge Principle & Secretary
7.	Mr. Ramchandra S. Mane	Head, Department of Hindi
8.	Dr. Suresh Dattu Sutar	IQAC Coordinator
9.	Mr. Vikas M. Mehendale	Teacher Representative
10.	Miss. Priyanka Goythale	Teacher Representative
11.	Dr. Namdev B. Dongare	Teacher Representative
12.	Mr. Rajendra T. Vichare	Non teaching staff
13.	Mr. Sourabh G. Kamble	Student's Representative
14.	Miss. Renuka D. Desai	Student's Representative
15.	Mr. Mahendra Shantaram Salgaonkar	Ex. Student

अध्यक्षांचे मनोगत

मार्गताम्हाने एज्युकेशन सोसायटी संचलित डॉ. तात्यासाहेब नातू कला व वरिष्ठ वाणिज्य महाविद्यालयाचा “भरारी” अंक प्रसिध्द होण्याचे हे १९ वे वर्ष आहे. महाविद्यालयात शैक्षणिक अभ्यासक्रमाव्यतिरिक्त विद्यार्थ्यांच्या अंगभूत गुणांना प्रेरणा देऊन ते विकसित करण्यासाठी विविध उपक्रमांचे आयोजन केले जाते. त्यापैकीच दरवर्षी प्रसिध्द होणारा भरारी अंक हा एक स्तूत्य उपक्रम आहे.

काही काळापूर्वी साहित्य क्षेत्रात दिवाळी अंक व शैक्षणिक संस्थांमधून नियमितपणे दरवर्षी प्रकाशित होणाऱ्या अंकांना फार महत्व होते. प्रगल्भ वाचकांची वाचनाची भूक अशा साहित्य निर्मितीतून भागविली जायची. महाराष्ट्रात साहित्य निर्मितीचा १०० ते २०० वर्षांपेक्षाही जास्त उज्वल इतिहास आहे. महाराष्ट्रात जेवढे साहित्य आणि साहित्यिक निर्माण झाले, तेवढे जगाच्या पाठीवर कुठेही निर्माण झाले नाहीत. या वर्षी “प्रबोधन” हा विषय केंद्रस्थानी ठेवून ‘भरारी’ या अंकाची आखणी केली आहे असे मला समजले. ही एक चांगली कल्पना आहे. यावर्षीचा भरारी अंक हा वाचनीय व संग्रही ठेवण्यासारखा असेल अशी अपेक्षा आहे.

धन्यवाद !

श्री. मधुकर गणपत चव्हाण

अध्यक्ष

मार्गताम्हाने एज्युकेशन सोसायटी मार्गताम्हाने

ता. चिपळूण, जि. रत्नागिरी

मार्गताम्हाने एज्युकेशन सोसायटी
* संचालक मंडळ *

अध्यक्ष
श्री. मधुकरराव ग. चव्हाण

उपाध्यक्ष
श्री. जयसिंग शां. मोरे

सचिव
श्री. मोहन अ. चव्हाण

सहसचिव
श्री. शशिकांत कृ. चव्हाण

खजिनदार
श्री. मनोहरपंत आ. चव्हाण

संचालक
श्री. अजित व. साळवी

संचालक
श्री. चंद्रसेन का. चव्हाण

संचालक
श्री. विक्रांत भि. चव्हाण

संचालक
श्री. यशवंत वा. चव्हाण

संचालक
श्री. विश्वनाथ ल. चव्हाण

संचालक
श्री. अशोक द. चव्हाण

संचालक
श्री. कृणकांत वा. चव्हाण

संचालक
श्री. सुरेश ज. चव्हाण

संचालक
श्री. प्रताप काशिनाथ सुर्वे

संचालक
श्री. सुधाकर राजारामराव चव्हाण

निमंत्रित संचालक
श्री. भरत चंद्रकांत देवरुखकर

Our Principal

I/c. Principal Dr. Sangita Bhalchandra Katkar

M.A., M.Phil., Ph.D. (Economics)

संपादकीय

सस्नेह नमस्कार,

अनंत काळापासून मानवी जिवात सातत्याने स्थित्यंतरे घडून येत राहिली. परिवर्तन हे प्रगतीचे सूचक असते. या परिवर्तनाचा आत्मा मानव आणि मानवी कल्याण हाच असला पाहिजे याचसाठी मानवामध्ये ज्ञान आणि शहाणपण निर्माण करण्याची प्रक्रिया प्रबोधनातून घडून येणे अपेक्षित असते.

प्रबोधन हा शब्द Renaissance या अर्थाने युरोपात वापरला गेला. १४ व्या शतकापासून १७ व्या शतकापर्यंत युरोपीयन समाजात कला, साहित्य, तत्त्वज्ञान, विज्ञान या क्षेत्रात जी पुनरुज्जीवनाची चळवळ उदयास आली त्याला युरोपातील प्रबोधन पर्व म्हणतात.

भारतामध्ये प्राचीन काळी वेदांमधील ज्ञान, विज्ञान, तत्त्वज्ञान या अनुषंगाने बुद्ध, महावीर, चार्वाक, लोकायत यांनी समताधिष्ठीत आणि तर्कावर आधारीत पुनरुज्जीवनाची चळवळ सुरू केली. त्यातून स्वातंत्र्य, समता, बंधुता, मानवता, चिकित्सा-तर्कबुद्धी ही तत्वे पुनरुज्जीवित झाली. मनुष्य हा केंद्रबिंदू मानून मनुष्यत्वाचा सर्वांगण विकास महत्त्वाचा मानून भारतीय समाजाचे प्रबोधन करण्याचा प्रयत्न झाला.

तदनंतर संत ज्ञानेश्वर, संत तुकाराम, संत रामदास अशा अनेक संतांनी सामाजिक प्रबोधन केले. छत्रपती शिवाजी महाराज, छ. शाहू महाराज (कोल्हापूर) यांचे कार्य सुद्धा प्रबोधनाला पूरक होते.

आधुनिक काळात, राजाराम मोहन रॉय, महात्मा ज्योतिबा फुले, महर्षी कर्वे, विठ्ठल रामजी शिंदे, आगरकर, स्वातंत्र्यवीर सावरकर, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, संत गाडगे महाराज, प्रबोधनकार ठाकरे यांनी भारतातील सामाजिक प्रबोधनाला दिलेली ऊर्जा आज भारतातील नागरिकांना सुज्ञ आणि लोकशाहीस पूरक नागरिक बनविण्यासाठी उपयुक्त ठरते आहे. एवढेच नव्हे तर या महापुरुषांच्या विचाराने वाटचाल करणाऱ्या प्रत्येकाचे जिवन आणि चरित्र उज्वल बनणार आहे असा विश्वास निर्माण होतो.

या महापुरुषांच्या विचारांपासून जसजसे आपण दूर जाऊ तसतसे आपण अज्ञान, कर्मकांड, अनाचार आणि विनाशाच्या दिशेने आपली वाटचाल सुरू राहिल यात शंका नाही.

हे लक्षात घेऊन तरुण पिढीला प्रेरणा आणि उद्बोधित करण्यासाठी या वर्षी 'प्रबोधन' या संकल्पनेवर आधारीत 'भरारी' वार्षिक अंक काढण्याचे निश्चित केले त्याबद्दल संस्था, प्राचार्य, सर्व सहकारी, विद्यार्थी, फडके प्रेस, श्री. सुरेश काजारी यांचा मी मनस्वी आभारी आहे.

डॉ. सत्येंद्र विजय राजे
सहा. प्राध्यापक

प्राचार्यांचा अहवाल

प्रभारी प्राचार्य डॉ. संगिता भालचंद्र काटकर

विद्येची देवता श्री सरस्वतीदेवी यांना वंदन करून महाविद्यालयाच्या प्रभारी प्राचार्या या नात्याने शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ च्या “भरारी” वार्षिकांकाच्या माध्यमातून आपल्याशी संवाद साधताना मनस्वी आनंद होत आहे.

महात्मा गांधीजींच्या मतानुसार केवळ पुस्तकी ज्ञान म्हणजे शिक्षण नसते. शिक्षणातून विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास होणे अभिप्रेत असते. त्या दृष्टीने विद्यार्थ्यांचा भावनिक, शारीरिक, मानसिक, सामाजिक व मूल्यधिष्ठित शैक्षणिक विकास साधण्यासाठी मार्गताम्हाने एज्युकेशन सोसायटी विशिष्ट ध्येय समोर ठेवून शिक्षण देण्याचे मोलाचे कार्य गेल्या सहा दशकापासून अविरत करित आहे.

निसर्गातील अन्य प्राण्यांशी तुलना करता मानवाकडे विलक्षण सकारात्मक क्षमता आहे हे वेळोवेळी सिध्द झाले आहे. “प्रबोधन” मानवाला अंधश्रद्धेपासून मुक्त होण्यास सक्षम करत असते. शिक्षित अंधश्रद्धेपासून मुक्त होण्यासाठी माणसाला सक्षम करत असते. यामुळे सुसंस्कृत समाजात उच्च दर्जाचे सांस्कृतिक परिवर्तन होत असते. या सर्वकष परिवर्तनाला प्रबोधन म्हणतात. यामुळे धर्मसत्ता, राजसत्ता, अर्थव्यवस्था, समाजव्यवस्था, कला, साहित्य, विज्ञान अशा विविध क्षेत्रात प्रगती झालेली आहे. या वर्षी “प्रबोधन” ही संकल्पना समोर ठेवून

महाविद्यालयाचा “भरारी” वार्षिकांक प्रकाशित करित आहोत.

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना अभ्यासा-बरोबरच त्यांच्या व्यक्तिमत्व विकासासाठी विविध अभ्यासेतर उपक्रमांचे नेहमी आयोजन केले जाते. याची सुरुवात २१ जूनच्या आंतरराष्ट्रीय योगदिनाने करण्यात आली. राज्यशास्त्र आणि इतिहास विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने छत्रपती शाहू महाराज यांचा जन्मदिन “सामाजिक न्याय दिन” म्हणून साजरा करण्यात आला.

प्रथम वर्षात प्रवेश घेतलेल्या कला आणि वाणिज्य शाखेतील विद्यार्थ्यांचे दिनांक ०३ जुलै २०२४ रोजी महाविद्यालयात स्वागत करण्यात आले. शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५ साठी महाराष्ट्र शासन NEP -२०२० या धोरणाची अंमलबजावणी करित आहे. त्या अनुषंगाने दि. ०२/०८/२०२३ रोजी परिसरातील कनिष्ठ महाविद्यालयातील शिक्षकांसाठी एक दिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. या कार्यशाळेला डॉ. सुरेंद्र देसाई गोगटे जोगळेकर महाविद्यालय रत्नागिरी यांनी याबाबत उपस्थितांना मार्गदर्शन केले. जून २०२४ पासून नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाची अंमलबजावणी प्रस्तावित आहे. याबाबत पंचक्रोशीतील बारावीमध्ये शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी विविध मार्गदर्शन वर्गांचे आयोजन करण्यात आले होते.

महाविद्यालयातील सर्व विभागांनी परिसरातील

इतर महाविद्यालये, खाजगी कंपन्या, सामाजिक संस्था यांच्या बरोबर सामंजस्य करार केले आहेत. या अंतर्गत विविध विषयातील तज्ञ प्राध्यापकांची मार्गदर्शनपर व्याख्याने, कार्यशाळा, वेबिनार यांचे नेहमी आयोजन करण्यात येते.

मुंबई विद्यापीठाच्या ५६ व्या आंतर-महाविद्यालयीन सांस्कृतिक युवा महोत्सवामध्ये महाविद्यालयातील ११ विद्यार्थ्यांनी मेहेंदी, रांगोळी, कोलाज, वक्तृत्व आदी स्पर्धांमध्ये सहभाग घेत यश संपादन केले. रांगोळी स्पर्धेत कु. सानिया राजेश महाडिक हिने विभागीय स्तरावर तृतीय क्रमांक प्राप्त करून विद्यापीठाच्या अंतिम फेरीत प्रवेश मिळवला व अंतिम स्पर्धेत तृतीय क्रमांक प्राप्त केला. मेहेंदी स्पर्धेमध्ये कु. आकांक्षा कदमने उत्तेजनार्थ यश संपादन केले. कोलाज मध्ये कुमार मयूर आग्नेने द्वितीय क्रमांक प्राप्त केला. UGC RUSA अंतर्गत अनुदानासाठी PM-USHA या योजनेसाठी रु. ५,००,००,००० (पाच कोटी) रकमेचा प्रस्ताव शासनाकडे सादर करण्यात आला आहे.

सांस्कृतिक विभागाच्या वतीने आयोजित गंधार युवा महोत्सवामध्ये विविध “डे”, वर्गनिहाय प्रश्नमंजुषा स्पर्धा, खाद्य महोत्सव आदी उपक्रमांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांच्या अंगभूत कलागुणांना चालना देण्यात आली. महोत्सवाचा शेवट फिशपाँड, पारंपारिक आणि बॉलीवूड नृत्य, गाणी, नाटिका आदी विविध गुणदर्शन कार्यक्रमांनी करण्यात आला.

दि. ०२/०८/२०२३ ते ०४/०८/२०२३ या कालावधीमध्ये महाराष्ट्र शासन पुरस्कृत राजमाता जिजाऊ युवती स्वसंरक्षण प्रशिक्षण कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. ग्रंथालय विभागाने प्रथम वर्षातील विद्यार्थ्यांसाठी **Library Orientation**

Workshop चे आयोजन केले होते. वाणिज्य विभाग आणि **Bombay Stock Exchange Brokers Forum** यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. २४ जुलै २०२३ ते २७ जुलै २०२३ या कालावधीत **"Make them Employable"** या विषयावरती चार दिवसांच्या **Online Course** चे आयोजन करण्यात आले होते.

राष्ट्रीय सेवा योजना अंतर्गत विविध समाज उपयोगी कार्यक्रमांचे नेहमी आयोजन करण्यात येत असते. या माध्यमातून परिसरातील गावांमध्ये साग, पिंपळ, जांभूळ, जारूळ, बदाम, आवळा, सीताफळ, पेरू, आंबा, फणस आदी वृक्षांची लागवड करण्यात आली.

डॉ. एस. आर. रंगनाथन यांच्या जयंतीप्रसंगी “कविता” या साहित्य प्रकारावरील ग्रंथप्रदर्शनाचे आयोजन करण्यात आले होते. आरोग्य विभाग आणि ग्रामीण प्राथमिक केंद्र रामपूर यांच्या संयुक्त विद्यमाने विद्यार्थ्यांसाठी १०/८/२०२३ रोजी CBC Test Camp चे आयोजन करण्यात आले होते.

भारत सरकारच्या मेरी माटी मेरा देश या उपक्रमांतर्गत पंचप्राण शपथ, भूवंदन, सेल्फी उपक्रम, अमृत कलश इ. कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले होते. देशाच्या स्वातंत्र्यदिनप्रसंगी राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या वतीने तिरंगा रॅलीचे आयोजन करण्यात आले होते. स्व. रुक्मिणीबाई गणपतराव चव्हाण यांच्या स्मृतीप्रित्यर्थ दिनांक २९/८/२०२३ रोजी ग्रंथालय व मराठी विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने जिल्हा स्तरीय आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते. राष्ट्रीय सेवा योजना विभागातर्गत एन. आर. डी. आणि एस. आर. डी. जिल्हास्तरीय निवड स्पर्धेमध्ये विद्यार्थी सहभागी झाले होते. करियर कौन्सिलिंग विभाग आणि श्री. रोहित मते - सम्राट

अँकेडमी, सावर्डे यांच्या संयुक्त विद्यमाने १९ ऑगस्ट २०२३ रोजी “स्पर्धा परीक्षा व नोकरीची संधी” या विषयावर कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. दि. ०१ सप्टेंबर २०२३ रोजी विद्यार्थी परिषदेअंतर्गत मंत्रिमंडळाची निवड करून त्यांना शपथ देण्यात आली. अर्थशास्त्र विभागाच्या वतीने दि. ०४/०९/२०२३ रोजी ५७ व्या ए. डी. श्राँफ वक्तृत्व स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते. विजेत्यांना फोरम ऑफ फ्री इंटरप्रायजेस कडून रोख रु. ५०००/- आणि प्रशस्तीपत्रके देण्यात आली. विद्यार्थी परिषद आणि महिला विकास मंच यांच्या संयुक्त विद्यमाने ११ सप्टेंबर २०२३ रोजी “एक राखी सैनिकांसाठी” या एक दिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते.

महाराष्ट्र राज्य व माहिती व तंत्रज्ञान सहायता केंद्र यांच्या संयुक्त विद्यमाने सुरु असणाऱ्या “करिअर कट्टा” या उपक्रमांतर्गत विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. आमचे महाविद्यालय व तु. बा. कदम महाविद्यालय भरणे यांच्यामध्ये सामंजस्य करार करण्यात आला. या अंतर्गत इतिहास विभागाच्या वतीने “स्थानिक इतिहास लेखन” कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. तर अर्थशास्त्र विभागाने मार्गदर्शनपर व्याख्यानाचे आयोजन केले होते. हिंदी विभाग आयोजित हिंदी दिनप्रसंगी डॉ. सविता तायडे महिला महाविद्यालय चर्चगेट मुंबई यांनी “राजभाषा हिंदी आणि रोजगार” या विषयावर विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. विद्यार्थी परिषदेच्या वतीने “माहितीचा अधिकार” या विषयावर राज्यस्तरीय प्रश्नमंजुषा घेण्यात आली. ग्रंथालय व मराठी विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम यांचा जन्मदिवस वाचन प्रेरणा दिन म्हणून साजरा करण्यात आला. या प्रसंगी डॉ. कलाम यांच्या

पुस्तकांच्या प्रदर्शनाचे आयोजन करण्यात आले होते.

इतिहास व राज्यशास्त्र विभागाच्या वतीने राज्यस्तरीय प्रश्नमंजुषा स्पर्धा, करिअर कौन्सिल विभागाच्या वतीने “पदवीनंतर आर्थिक स्वावलंबी कसे व्हावे” या विषयावर व्यवसायपर मार्गदर्शन कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. मुंबई विद्यापीठाच्या वतीने आयोजित आंतरमहाविद्यालयीन बॅडमिंटन, क्रॉसकंट्री, अथ्लेटिक्स इ. विविध क्रीडास्पर्धेमध्ये विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. सलग चौथ्या वर्षी मार्गताम्हाने एज्युकेशन सोसायटीच्या वतीने “मार्गताम्हाने मॅरिथॉन स्पर्धेचे” आयोजन करण्यात आले होते.

ग्रंथालय विभागाच्या वतीने डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर महापरिनिर्वाण दिनानिमित्त त्यांच्या ग्रंथांचे प्रदर्शन भरविण्यात आले. राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाचे दि. २३/१२/२०२३ ते २९/१२/२०२३ या कालावधीत कात्रोळी या ठिकाणी सात दिवसीय निवासी शिबीर संपन्न झाले. या शिबिरामध्ये श्रमदान, आरोग्य तपासणी शिबीर, स्वच्छता अभियान, जल संवर्धन आदी समाजउपयोगी कामे करण्यात आली. त्याचबरोबर आर्थिक साक्षरता, कृषीविभाग योजना, शेती पूरक योजना, महिला सबलीकरण, मूल्यशिक्षण इ. विषयावर ग्रामस्थांसाठी बौद्धिक व्याख्याने देण्यात आली.

महाविद्यालयातील विद्यार्थी आर्थिकदृष्ट्या सक्षम व स्वावलंबी व्हावा या हेतूने महाविद्यालयात व्यवसाय मार्गदर्शन कक्ष व स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन विभाग कार्यरत आहेत. बजाज फाँडेशन आणि महाविद्यालय यांच्यामध्ये झालेल्या सामंजस्य करारांतर्गत बँका व विमा क्षेत्रांमध्ये हमखास नोकरी

देणारा एक महिन्याचा कोर्स ०२ जानेवारी २०२४ ते १० फेब्रुवारी २०२४ या कालावधीत घेण्यात आला. सदर कोर्सला ३५ विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला. ०३ जानेवारी २०२४ रोजी क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले जयंती निमित्त पूजा चव्हाण - पोलीस निरीक्षक चिपळूण, पूनम प्रभावळे - समुपदेशक महिला व बालविकास विभाग चिपळूण यांनी विद्यार्थ्यांना सायबर सिक्युरिटी, सोशल मिडिया या विषयावर मार्गदर्शन केले. विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीचा आढावा घेण्यासाठी १६ जानेवारी रोजी पालकसभा घेण्यात आली. इंग्रजी, राज्यशास्त्र, इतिहास, हिंदी, आदि विभागानी परिसरातील शालेय विद्यार्थ्यांसाठी DSR अंतर्गत कार्यक्रम घेतले.

वाणिज्य विभागाच्या अभ्यास सहलीचे आयोजन वाशिष्ठी दूध डेअरी आणि चिपळूण नागरी सहकारी पतसंस्था चिपळूण या ठिकाणी करण्यात आले. बँक क्षेत्रातील जागरूकता, डिजिटल बँकिंग सुरक्षितता, आर्थिक साक्षरता या दृष्टीने वाणिज्य विभागाने दि. ०८/०२/२०२४ रोजी एक दिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. इंग्रजी विभागाने **Online Workshop on Introduction to Prose Poverty in English** या विषयावर राज्यस्तरीय कार्यशाळा, त्याचबरोबर विद्यार्थ्यांसाठी इंग्रजी राष्ट्रीय वक्तृत्व स्पर्धा, **Special Lecture on English Language Literature** आणि **English Speaking Course** आदी उपक्रमांचे आयोजन केले. राज्यशास्त्र विभागाने “मूल्यशिक्षण” प्रमाणपत्र अभ्यासक्रमाचे आयोजन केले आहे

अर्थशास्त्र विभागाने **A Perceptive - Understanding about the Current Economics Reality** या विषयावर राष्ट्रीय वेबिनारचे आयोजन केले होते. डॉ. जीवन मुखोपाध्याय Former

chief Economic Advisor, Tata Group हे संसाधनव्यक्ती म्हणून उपस्थित होते. त्याचबरोबर “आंतरराष्ट्रीय व्यापारातील वृद्धी” या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळा घेण्यात आली. वाणिज्य विभाग आणि करिअर कौन्सलिंग यांच्या संयुक्त विद्यमाने “पर्यटन क्षेत्रातील संधी” या विषयावर मार्गदर्शनपर व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले.

महाविद्यालय संशोधन आणि साहित्य या क्षेत्रांमध्ये नेहमी महत्त्वाची भूमिका बजावत आहे. सर्व प्राध्यापक दरवर्षी आपआपल्या विषयामध्ये राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावर संशोधन पेपर प्रसिद्ध करित आहेत. त्याचबरोबर मुंबई विद्यापीठाच्या अभ्यासक्रम समिती व अभ्याससाहित्य मंडळामध्ये योगदान देत आहेत. डॉ. सुरेश सुतार यांचे “विचारमोती” आणि “विचारधन” ही मराठी भाषेतील पुस्तके प्रकाशित झाली आहेत. प्रा. डॉ. सत्येंद्र राजे यांचे “परिणीता” हे मराठी भाषेतील पुस्तक प्रकाशित झाले आहे. प्रा. सौ. प्रियांका मयुरेश माने, यांना कास्ट्राईब शिक्षक संघटना महाराष्ट्र राज्य यांच्याकडून माता सावित्रीबाई फुले या पुरस्काराने गौरवण्यात आले आहे.

विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासाचे ध्येय समोर ठेवून २०२३-२४ या शैक्षणिक वर्षात महाविद्यालयातील विविध विभागांकडून अनेक शैक्षणिक आणि सहशैक्षणिक व समाजउपयोगी उपक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. यासाठी आम्हाला मार्गताम्हाने एज्युकेशन सोसायटीचे अध्यक्ष मा. मधुकरराव चव्हाण, उपाध्यक्ष - श्री. जयसिंगराव मोरे आणि सर्व संचालक यांचे मोलाचे मार्गदर्शन सदैव लाभत आहे.

धन्यवाद !!

... अनुक्रमणिका ...

कार्यवृत्तांत २०२३-२४

प्राध्यापक जगत

मराठी विभाग

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक प्रबोधन

संत साहित्य आणि त्यांचे सामाजिक प्रबोधन

गाडगेबाबा : प्रबोधनाचे विचारपीठ

आर्थिक साक्षरता

समर्थ रामदासांचे सामाजिक योगदान

धोंडो केशव कर्वे

संत तुकारामांच्या समाज प्रबोधन कार्याचे समकालीन महत्त्व

स्वामी विवेकानंद

लोकशिक्षक संत एकनाथ

भारतीय प्रबोधन काळ

हिंदी विभाग

कबीरदास के प्रबोधनपर विचारों की प्रासंगिकता

संत कबीर का सामाजिक प्रबोधनात्मक योगदान

महात्मा गांधी के प्रबोधनपर विचार

संत नामदेव का प्रबोधन

भारत का जनसंचार क्षेत्र में प्रबोधन

संत एकनाथ का सामाजिक प्रबोधन

हँसी के गुब्बारे...

Department of English

Art : The Sublime Soul of the Supreme

Tukdoji Maharaj : Theme of Enlightenment in Marathi

Enlightenment : Journey from English into Marathi

Leslie Allan Murray : Australian Treasure of Enlightenment

Investment Opportunities

Quotes on Enlightenment

Form IV, Rule (No. 8) Central Rule 1956
Statement about ownership & owner particulars about the magazine

BHARARI
Year 2023-24

Margtamhane Education Society's

**DR. TATYASAHEB NATU COLLEGE OF ARTS &
SENIOR COLLEGE OF COMMERCE,**

Margtamhane, Tal. Chiplun, Dist. Ratnagiri. 415702
Ph. (02355) 270169, Mobile : 9422878705
Email : natucollege@gmail.com
Web : www.natucollege.org

Printers Name

S. V. Press Offset Division, Chiplun

Publisher

Principal Dr. S. B. Katkar

Chief Editor

Dr. Sattendra V. Raje

I Principle S. B. Katkar hereby declare that the particulars
given above are true to the best of my knowledge and belief.

Signature of Publisher

sd/-

Prin. S. B. Katkar

Margtamhane Education Society's
Dr. Tatyasaheb Natu College Of Arts & Senior College Of Commerce,
Margtamhane, Tal. Chiplun, Dist. Ratnagiri. 415702

Teaching Staff 2023-24

Principal : Dr. Sangita Bhalchandra Katkar M. A., M. Phil., Ph.D. (Economics)

1	Dr. S. B. Katkar	M.A., M.Phil. (Economics), Ph.D
2	Dr. N. B. Dongare	M.A. (Pol. Sci) NET, Ph.D.
3	Dr. S. V. Raje	M.A., (History) M.Phil. (History) Ph.D
4	Dr. S. D. Sutar	M.A., (English), Ph.D.
5	Asst. Prof. R.S. Mane	M.A., M.Phil. (Hindi) Ph.D. (Registered)
6	Asst. Prof. V. M. Mehendale	M.A., (History) M.Phil
7	Mr. A. S. Kamble	Librarian B.A., D.B.M., M.L.I.S.C., M.Phil., NET/SET
8	Dr. Prajakta Shinde	M.A., B.Ed. (English), SET, Ph.D.
9	Asst. Prof. B. S. Yewle	M.A., B.Ed. (Marathi)
10	Asst. Prof. Yuvraj Jadhav	M.A. NET (Hindi), Ph.D. (Registered)
11	Asst. Prof. Priyanka M. Mane	M.A., D.Ed., B.Ed., SET NET
12	Asst. Prof. Vikrant Vasant Teravkar	M.A., NET (Marathi)
13	Asst. Prof. Varsha. V. Bobhaskar	M.A. (Economics) B.Ed.
14	Asst. Prof. Dattatray S. Nimbore	M.Sc. (Mathematics)
15	Asst. Prof. P. P. Goythale	M.Com.
16	Asst. Prof. S. S. Mestri	M.A. (Economics)
17	Asst. Prof. Anvi Nikam	M.Com.
18	Asst. Prof. Fayeem N. Khadas	M.Com.

NonTeaching Staff

1	Shri. Bharat Chandrakant Devrukhakar	Head Clerk
2	Shri. Rajendra Tatoji Vichare	Sr. Clerk
3	Shri. Sudhir Anant Chavan	Jr. Clerk
4	Shri. Dilip Laxman Kanekar	Lib. Attend.
5	Shri. Sandip Shankar Jangam	Peon
6	Shri. Sandeep Rajaram Chavan	Peon
7	Smt. Swati Sanjeet Chavan	Peon
8	Smt. Sampada Santosh Chavan	Peon

प्राचार्यासह कला शाखा
प्राध्यापक वर्ग

प्राचार्यासह वाणिज्य शाखा
प्राध्यापक वर्ग

प्राचार्यासह
शिक्षकेत्तर कर्मचारी वर्ग

मुंबई विद्यापीठ युवा महोत्सवात विद्यापीठ स्तरावर रांगोळी स्पर्धेत तृतीय क्रमांकाचे पारितोषिक प्राप्त केल्याबद्दल कु. सानिया महाडीक हिचे मा. प्राचार्य डॉ. संगीता काटकर अभिनंदन करताना

कु. मयुर आग्ने याने मुंबई विद्यापीठ युवा महोत्सवात विभागीय स्तरावर "कोलाज" कलाप्रकारात द्वितीय क्रमांक प्राप्त केला. मा. प्राचार्य डॉ. संगीता काटकर अभिनंदन करताना

विद्यार्थी मंत्रिमंडळ शपथविधी

ग्रंथालय व मराठी विभागाद्वारे आयोजित जिल्हास्तरीय आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धेतील विजेते

क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले जयंतीनिमित्त पी.एस.आय. पूजा चव्हाण यांचे "सायबर सुरक्षा" या विषयावर व्याख्यान

तृतीय वर्ष वाणिज्यच्या विद्यार्थ्यांची वाशिष्ठी प्रकल्पाला औद्योगिक भेट

कार्यवृत्तांत २०२३-२४

* मराठी विभाग *

प्रा. सौ. प्रियांका मयुरेश माने

प्रा. विक्रान्त वसंत टेरेवकर

- * मराठी विभाग व ग्रंथालय विभाग यांच्या वतीने जिल्हास्तरीय आंतर महाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धेचे आयोजन. स्व. रुक्मिणीबाई गणपतराव चव्हाण स्मृती प्रित्यर्थ मंगळवार दि. २९।०८।२०२३ रोजी संपन्न.
- * मराठी विभाग व ग्रंथालय विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने सोमवार दिनांक १६।१०।२०२३ रोजी डॉ. ए. पी. जे अब्दुल कलाम यांची ९२ वी जयंती, वाचन प्रेरणा दिन म्हणून साजरी करण्यात आली.
- * तृतीय वर्ष कला, मराठी पेपर नं. ५ साठी दि. १२।०९।२०२३ रोजी विशेष मार्गदर्शन वर्ग संपन्न. मार्गदर्शिका प्रा. डॉ. राजश्री कदम (माजी प्रभारी प्राचार्या व माजी मराठी विभाग प्रमुख डॉ. तात्यासाहेब नातू महाविद्यालय, मार्गताम्हाने)
- * मराठी विभागाच्या वतीने आयोजित अतिथी व्याख्यान दि. २२ फेब्रुवारी २०२४ रोजी संपन्न झाले. प्रा. डॉ. जालिंदर जाधव (विभागप्रमुख, मराठी विभाग - पाटपन्हाळे कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, पाटपन्हाळे) हे प्रमुख वक्ते म्हणून उपस्थित होते. 'मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास' या विषयावर त्यांनी व्याख्यान दिले.
- * डॉ. तात्यासाहेब नातू कला व वरिष्ठ वाणिज्य महाविद्यालय मार्गताम्हाने आणि कोकण ज्ञानपीठ कर्जत कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय कर्जत-रायगड यांच्यामध्ये झालेल्या सामंजस्य करारांतर्गत मराठी विभागाच्या वतीने आयोजित 'आभासी व्याख्यान' संपन्न. 'लघुपट पाहताना...' या विषयावर डॉ. सुजाता कुळकर्णी यांनी मार्गदर्शन केले. दि. २४ फेब्रुवारी २०२४ रोजी हे आभासी व्याख्यान संपन्न झाले.
- * मराठी विभाग व मराठी भाषा वाङ्मय मंडळाच्या वतीने 'मराठी राजभाषा' दिनानिमित्त २७ फेब्रुवारी रोजी कार्यक्रम संपन्न. १३ विद्यार्थ्यांनी कविता सादर केल्या. श्री. राष्ट्रपाल सावंत (प्रथितयश कवी, चिपळूण) हे प्रमुख अतिथी म्हणून उपस्थित होते.

* हिंदी विभाग *

प्रा. रामचंद्र सा. माने - हिंदी विभाग प्रमुख

प्रा. युवराज सु. जाधव - हिंदी विभाग सदस्य

- * हिंदी दिन १४ सितंबर २०२३ के शुभ अवसर पर महाविद्यालय में डॉ. सविता कांशीराम तायडे हिंदी विभाग प्रमुख, एस. एन. डी. टी. कला एस. सी. बी. वाणिज्य एवं विज्ञान महिला महाविद्यालय, चर्चगेट, मुंबई इनके अतिथी व्याख्यान का आयोजन किया था। उनके व्याख्यान का विषय 'राजभाषा हिंदी और रोजगार के अवसर' था।
- * हिंदी विभाग तथा अर्थशास्त्र विभाग की ओर से दि. ६ जनवरी २०२४ में सुबह १० बजे सेमीनार हॉल में श्री. संतोष पवार इनका अतिथी व्याख्यान का आयोजन किया था। उनके व्याख्यान का विषय "आज के अखबार पत्र एवं छात्र" था।

- * तृतीय वर्ष कला के पाठ्यक्रम पर अतिथी व्याख्यान के लिए प्रा. जयसिंह चौबरे सावर्डा महाविद्यालय के हिंदी विभाग प्रमुख को विशेष रूप से मार्च माह में आमंत्रित किया गया है।
- * आय. सी. एस. महाविद्यालय खेड के हिंदी विभाग

प्रमुख डॉ. विद्या शिंदेजी को तृतीय वर्ष कला छात्रों के प्रकल्प संदर्भ में विशेष मार्गदर्शन के लिए फरवरी में आमंत्रित किया गया है। यह मार्गदर्शन MOU के अंतर्गत कार्यक्रम का आयोजन हो रहा है।

Department of English 2023-24

- ▶ **Special Lecture on Language & Literature** : It was organized on 02/02/2024 to update the students of the importance of language & literature. Under the MoU signed with Dnyandeep College Morvande Boraj, the event was organized. The guest speaker was Dr. Umeshkumar M. Bagal from Dnyandeep College Morvande Boraj.
- ▶ **State Level Online Workshop on Introduction to Prose & Poetry in English Literature** : It was organized on 16/02/2024 under the MoU with Dnyandeep College Morvande Boraj, Khed. The guest speakers were Dr. Pravin S. Borse, Head & Associate Professor Department of English, ACS College Dharangaon, Dist. Jalgaon and Dr. Sunil K. Gondhali, Department of English Bhavan's College (Autonomous) Mumbai.
- ▶ **Guidance Lecture for T.Y. Students** : It was organized under the MoU signed with the Department of English ICS College Khed. The guest speaker was Dr. Balasaheb Yadav Head, Department of English ICS College Khed.
- ▶ **National Level Online Elocution Competition in English** : It was organized jointly with the department of English from ICS College Khed on the topics "W. H. Auden: A Poet of Analytical Clarity", "You are the creator of your own destiny" "Swami Vivekananda and Ideal of Indian woman according to swami Vivekananda". The examiner was Dr. Umeshkumar Bagal from Dnyandeep College Morvande Boraj.
- ▶ **Memorandum of Understanding** : The department of English signed a memorandum of understanding (MoU) with the department of English from Athalye, Sapre and Pitre College Devrukh for exchange of faculty, organization of competitions for students & conduction curricular & extra-curricular activities.

* इतिहास विभाग *

- १) इतिहास व राज्यशास्त्र विभागाच्या संयुक्त विद्यमाने दिनांक २६ जून २०२४ रोजी छत्रपती शाहू महाराज जयंती सामाजिक न्याय दिन म्हणून साजरा करण्यात आला. त्याप्रसंगी डॉ. ज्ञानोबा कदम इतिहास विभाग डी. बी. जे. महाविद्यालय याचे “छ. शाहू महाराज यांचे सामाजिक विचार” या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. सदर कार्यक्रमास ५८ विद्यार्थी उपस्थित होते.
- २) भारतीय स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवी वर्षानिमित्ताने “संविधानाचे तत्त्वज्ञान व वैशिष्ट्ये - अमृत महोत्सवी वाटचाल” या विषयावर दि. ३१।०८।२०२३ रोजी राज्यस्तरीय वेबिनार घेण्यात आले. सदर वेबिनारमध्ये डॉ. सोमनाथ कदम विभाग प्रमुख कणकवली महाविद्यालय व मुंबई विद्यापीठ अधिसभा सदस्य यांनी मार्गदर्शन केले. कार्यक्रमाला ६१ विद्यार्थी व प्राध्यापक उपस्थित होते.
- ३) ०२ ऑक्टोबर २०१० रोजी महात्मा गांधी व लाल बहादूर शास्त्री यांची जयंती साजरी करण्यात आली. इतिहास आणि राज्यशास्त्र विभागाच्या संयुक्त विद्यमाने झालेल्या कार्यक्रमात डॉ. सत्येंद्र राजे यांनी “स्वच्छतेमध्ये युवकांची भूमिका” या विषयावर मार्गदर्शन केले. कार्यक्रमामध्ये ४७ विद्यार्थी सहभागी झाले होते.
- ४) शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ मध्ये डॉ. तात्यासाहेब नातू कला व वरिष्ठ वाणिज्य महाविद्यालय मार्गताम्हाणे आणि तुकाराम बाबुराव कदम कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय भरणे, ता. खेड, जि रत्नागिरी यांच्यामध्ये सामंजस्य करार करण्यात आला. त्या अंतर्गत पुढील पाच वर्षांत विविध उपक्रम राबविले जाणार आहेत.
- ५) दि. १२ सप्टेंबर २०२३ रोजी इतिहास विभागातर्फे ‘स्थानिक इतिहास लेखन कार्यशाळा’ आयोजित केली होती. कार्यशाळेसाठी प्रा. जयवंत पाताडे इतिहास विभाग प्रमुख यांनी मार्गदर्शन केले. कार्यशाळेसाठी १८ विद्यार्थी हजर होते.
- ६) दि. २६ नोव्हेंबर २०२३ रोजी संविधान दिन निमित्ताने ‘राज्यस्तरीय प्रश्नमंजूषा स्पर्धा’ इतिहास व राज्यशास्त्र विभागाच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित करण्यात आली. या कार्यक्रमात ४७ विद्यार्थी सहभागी झाले.
- ७) दि. १९ फेब्रुवारी २०२४ रोजी इतिहास विभागातर्फे “छत्रपती शिवाजी महाराजांचे लोककल्याणकारी विचार” या विषयावर वेबिनारचे आयोजन करण्यात आले. या प्रसंगी डॉ. राज ताडेरार इतिहास विभाग प्रमुख आणि मुंबई विद्यापीठ इतिहास अभ्यास मंडळ सदस्य फोंडाघाट महाविद्यालय यांनी मार्गदर्शन केले. वेबिनारसाठी ५१ विद्यार्थी व प्राध्यापकांनी सहभाग नोंदविला.
- ८) इतिहास विभागाच्या वतीने माहितीपट निर्मिती प्रशिक्षण कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात येणार आहे. शितल राजे फाऊंडेशन, चिपळूण संचालित “कोकण फिल्म अँड टेलिव्हिजन इन्स्टिट्यूट” तर्फे डॉ. सत्येंद्र राजे मार्गदर्शन करणार आहेत.
- ९) मार्च २०२४ मध्ये तृतीय वर्ष इतिहास विद्यार्थ्यांसाठी पेपर क्र. ४ व ५ करिता प्रा. रश्मी आडेकर इतिहास विभाग प्रमुख खरे ढेरे महाविद्यालय, गुहागर या मार्गदर्शन करणार आहेत.

* अर्थशास्त्र विभाग *

प्रभारी प्राचार्य डॉ. संगिता भा. काटकर

अर्थशास्त्र विभागाच्या वतीने २०२३-२०२४ या शैक्षणिक वर्षामध्ये पुढील कार्यक्रमांचे आयोजन केले होते.

१) अर्थशास्त्र विभागाच्या वतीने ५७ वी ए. डी. श्रॉफ वक्तृत्व स्पर्धा दि. ०४/०९/२०२३ रोजी घेण्यात आली. या स्पर्धेत १४ विद्यार्थी सहभागी झाले होते. त्यामध्ये खालील विद्यार्थ्यांनी सुयश संपादन केले.

कु. सृष्टी प्रकाश गुडेकर – S.Y.B.Com.

(रु. २५००/- आणि प्रशस्तीपत्रक)

कु. अनिकेत शंकर घाडे – T.Y.B.Com.

(रु. १५००/- आणि प्रशस्तीपत्रक)

कु. दिया बळीराम पालशेतकर – T.Y.B.A.

(रु. १०००/- आणि प्रशस्तीपत्रक)

कु. रेणुका दत्ताराम देसाई – T.Y.B.Com.

(उत्तेजनार्थ प्रशस्तीपत्रक)

कु. आकांक्षा गणेश कदम – F.Y.B.Com.

(उत्तेजनार्थ प्रशस्तीपत्रक)

२) १२/०९/२०२३ रोजी प्रा. विजयकुमार चोपडे अर्थशास्त्र विभाग (तु. बा. कदम महाविद्यालय

भरणे नाका, खेड) यांचे तृतीय वर्ष बी. ए. च्या अर्थशास्त्र विषयाच्या विद्यार्थ्यांसाठी मार्गदर्शनपर व्याख्यानाने आयोजन केले होते.

३) पाटपन्हाळे आर्ट्स, सायन्स, कॉमर्स महाविद्यालय आयोजित Skill Enhancement Program - The Quiz Competition - ०४/१०/२०२३ कार्यक्रमांमध्ये आमच्या महाविद्यालयातील ०५ विद्यार्थी सहभागी झाले होते.

४) "A Perceptive Understanding about the Current Economic Reality" या विषयाचे राष्ट्रीय वेबिनारचे दि. २०/०२/२०२४ रोजी आयोजन केले आहे. या कार्यक्रमाचे साधन व्यक्ती (Resource Person) Dr. Jiban Mukhopadhyay - Former Chief Economic Advisor, Tata Group हे असणार आहेत.

५) अर्थशास्त्र विभागाच्या वतीने दि. २३/०२/२०२४ रोजी "आंतरराष्ट्रीय व्यापारातील वृद्धी" या विषयावर एकदिवसीय कार्यशाळा संपन्न.

६) अर्थशास्त्र विभागाची अभ्यास सहल आयोजित केली आहे.

* राज्यशास्त्र विभाग *

डॉ. नामदेव डोंगरे

१) सामाजिक न्याय दिन : छ. शाहू महाराज यांचा २६ जून हा जन्मदिन सामाजिक न्याय दिवस म्हणून साजरा करण्यात आला. राज्यशास्त्र विभाग आणि इतिहास यांच्या संयुक्त विद्यमाने या कार्यक्रमाचे

आयोजन करण्यात आले होते. डी.बी.जे. महाविद्यालयातील डॉ. ज्ञानोबा कदम यांनी 'छ. शाहू महाराज यांचे सामाजिक विचार' या विषयावर मार्गदर्शन केले. या कार्यक्रमात ५८ विद्यार्थी

- सहभागी झाले होते.
- २) **राज्यस्तरीय वेबिनार** : भारतीय स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सव निमित्ताने 'भारतीय संविधानाचे तत्त्वज्ञान व वैशिष्ट्ये अमृतमहोत्सवी वाटचाल' या विषयावर दि. ३१।०८।२०२३ रोजी राज्यस्तरीय आभासी वेबिनार घेण्यात आले. राज्यशास्त्र विभाग आणि इतिहास विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने हा कार्यक्रम घेण्यात आला. कणकवली महाविद्यालयातील इतिहास विभागप्रमुख, मुंबई विद्यापीठ अधिसभा सदस्य डॉ. सोमनाथ कदम यांनी याप्रसंगी मार्गदर्शन केले. एकूण ६१ विद्यार्थी व प्राध्यापक या वेबिनारमध्ये सहभागी झाले होते.
- ३) **महात्मा गांधी आणि लाल बहादूर शास्त्री जयंती** : राज्यशास्त्र आणि इतिहास विभाग मंडळ आणि विद्यार्थी परिषद यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. ०२।१०।२०२३ रोजी महात्मा गांधी आणि लाल बहादूर शास्त्री जयंती साजरी करण्यात आली. राष्ट्रीय सेवा योजनेतील स्वयंसेवकही या कार्यक्रमात सहभागी झाले होते. इतिहास विभागातील सदस्य डॉ. सत्येंद्र राजे यांनी 'स्वच्छतेमध्ये युवकांची भूमिका' या विषयावर युवकांना मार्गदर्शन केले. ४७ विद्यार्थी या कार्यक्रमात सहभागी झाले होते.
- ४) **हक्क आणि कर्तव्ये या विषयावर एकदिवसीय कार्यशाळा** : राज्यशास्त्र विभाग आणि राष्ट्रीय सेवा योजना यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'हक्क आणि कर्तव्ये' या विषयावर दि. ०१।१२।२०२३ रोजी एकदिवसीय कार्यशाळा घेण्यात आली. या कार्यशाळेमध्ये एकूण ६५ विद्यार्थी सहभागी झाले होते.
- ५) **संविधान दिनानिमित्त व्याख्यान** : DSR अंतर्गत 'आपले संविधान आपली जबाबदारी' या विषयावर देवघर हायस्कूल व शिरवली येथे व्याख्याने देण्यात आली.
- ६) **निवडणूक साक्षरता वर्ग** : श्रमिक कृषी संवर्धन संस्था चिपळूण यांच्या सहकार्याने महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांसाठी निवडणूक साक्षरता वर्गाचे आयोजन करण्यात आले. श्री. विलास डीके यांनी मतदान जनजागृतीबद्दल मार्गदर्शन केले. या कार्यक्रमात ४५ विद्यार्थी सहभागी झाले होते.

Department of Commerce

2023-24

- 1) Greetings from the "Bombay stock Exchange Brokers forum" Mumbai, conducted online free course for students to "Make them Employable" on 24th July 2023 to 27th July 2023.
- 2) Organized Industrial Visit at Washishti Milk and Milk Products Pvt. Ltd. Chiplun (Pimpali khurd) & Cooperative Bank visit Chiplun Nagari sahakari patasanstha & Sahakar bhavan on Thursday 1st February 2024 for T.Y.Bcom. Students.
- 3) Workshop organized on Digital

Banking security awareness conducted Dated on 08/02/2024. Dr. Amit Yelgi, was present as Resource Person.

- 4) Guest lecture jointly organized with career counseling on Opportunity in tourism conducted Dated on 12/02/2024. Mr. Virendra Bhagawat,

was present as Resource Person.

- 5) Conducted a guidance lecture for T.Y.B.Com students on commerce paper VI on 22nd February 2024 under MoU Signed with D.B.J. College. The speaker is Asst. Prof. Rucha Khavnekar Head, Department of commerce of D.B.J. College.

* राष्ट्रीय सेवा योजना निवासी शिबीर *

मार्गताम्हाने एज्युकेशन सोसायटी, मार्गताम्हाने संचालित डॉ. तात्यासाहेब नातू कला आणि वरिष्ठ वाणिज्य महाविद्यालय, मार्गताम्हाने राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाचे सात दिवसीय निवासी शिबीर मु. पो. कात्रोळी येथे दि. २३।१२।२०२३ ते २९।१२।२०२३ या कालावधीत संपन्न झाले. या शिबीरात १० मुले व २५ मुली आणि शिक्षक-शिक्षकेत्तर कर्मचारी सहभागी झाले होते. मुंबई विद्यापीठाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या मार्गदर्शनाखाली ग्रामस्वच्छता, पर्यावरण संवर्धन, जलसंवर्धन, मुल्यशिक्षण, शासकीय योजना, आरोग्य विषयक जनजागृती इ. प्रमुख प्रकल्प राबविण्यात आले. शिबीराचे उद्घाटन संस्थेचे चेअरमन श्री. मधुकरराव चव्हाण, उपाध्यक्ष श्री. जयसिंगराव मोरे, प्राचार्या डॉ. संगीता काटकर, सरपंच श्री. श्रीकांत निवळकर, कार्यक्रम अधिकारी डॉ. नामदेव डोंगरे, शिक्षक-शिक्षकेत्तर कर्मचारी व ग्रामस्थ यांच्या प्रमुख उपस्थितीत संपन्न झाले. या शिबीरातील उपक्रमांचा अहवाल.

- १) श्रमदान : दि. २४।१२।२०२३ रोजी कात्रोळी, गौर डोह येथील श्री विसर्जन घाटातील विघटन न

झालेल्या श्री गणपतीच्या मूर्ती एकत्र करून डोहाची स्वच्छता केली. डोहातील प्लास्टिक बॉटल, प्लास्टिक निर्माल्य एकत्रित केले. यामुळे नैसर्गिक जलप्रवाह दूषित होतात याची जाणीव करून दिली.

- २) दि. २५।१२।२०२३ रोजी कात्रोळी गुजरवाडी येथील सार्वजनिक पाणीपुरवठा विहीर व प्रमुख रस्त्याची साफसफाई केली. या माध्यमातून नैसर्गिक जलस्रोताचे संवर्धन आणि सार्वजनिक ठिकाणाच्या स्वच्छतेचा संदेश देण्यात आला.
- ३) दि. २६।१२।२०२३ रोजी कात्रोळी कळमुंडकरवाडी येथील नदीवर बंधारा घालून जलसंवर्धन केले. वाहून जाणाऱ्या पाण्याचे योग्य व्यवस्थापन केल्यास विशेषतः शेतीसाठी पाण्याचा योग्य वापर केल्यास जमिनीची धूप थांबून पर्यावरणाचा समतोल राखता येऊ शकतो हा संदेश या माध्यमातून देण्यात आला.
- ४) दि. २७।१२।२०२३ रोजी 'स्वच्छ भारत अभियान' या अंतर्गत स्वच्छता मोहिम राबविण्यात आली. यावेळी कात्रोळी गुजरवाडी

येथील ५०० मीटर पाखाडीची स्वच्छता करण्यात आली. सार्वजनिक स्वच्छतेबाबत जनजागृती व्हावी यासाठी ही स्वच्छता मोहिम घेण्यात आली.

- ५) दि. २८।१२।२०२३ रोजी कात्रोळी जिल्हा परिषद मराठी शाळा परिसर स्वच्छ करण्यात आला. शाळेतील मुलांना स्वच्छतेचे महत्त्व सांगून वृक्षारोपण करण्यासाठी ०७ पिंपळ व एक साग शालेय विद्यार्थी आणि ग्रामस्थांना वृक्षारोपण करण्यासाठी देण्यात आले.

बौद्धिक व्याख्याने, आरोग्य तपासणी शिबीर इ.

- १) दि. २४।१२।२०२३ रोजी डॉ. तात्यासाहेब नातू महाविद्यालयातील स. प्रा. फहीम खडस यांनी 'आपत्ती व्यवस्थापन' या विषयावर प्रात्यक्षिक घेऊन व्याख्यान दिले. महापूर, भुकंप, अपघात, इमारत दुर्घटना इ. आपत्तीच्या काळात घ्यावयाची काळजी याबाबत मार्गदर्शन केले.
- २) दि. २५।१२।२०२३ रोजी श्री. शिरीष काटकर संस्थापक अध्यक्ष, शिवम प्रतिष्ठान बलशाली युवा हृदय मंच, चिपळूण यांचे 'युवा पिढीसमोरील आजचे आदर्श' या विषयावर व्याख्यान संपन्न झाले. आजची युवा पिढी आपल्या उच्च भारतीय आदर्शांपासून दूर होत असल्याचे त्यांनी प्रतिपादन केले. देश सामर्थ्यवान करायचा झाल्यास भारतीय आदर्श मुल्य व परंपरा इत्यादींचा सन्मान होणे आवश्यक असल्याचे त्यांनी प्रतिपादन केले.
- ३) दि. २८।१२।२०२३ रोजी श्री. सचिन महाराज साळवी, प्रसिद्ध निरूपणकार यांनी 'कीर्तनातून समाजप्रबोधन' या विषयावर उद्बोधन केले. तत्कालीन समाजव्यवस्थेत जातीव्यवस्थेच्या भीती

मजबूत असतानाही महाराष्ट्रातील संतांनी जातीनिर्मूलन करून समाजप्रबोधन केल्याचे प्रतिपादन केले.

- ४) दि. २७।१२।२०२३ रोजी श्री. प्रांजल पवार व श्री. शत्रुघ्न म्हेत्रे यांनी अनुक्रमे पोष्ट विभागाच्या आर्थिक योजना व शेतकऱ्यांसाठी कृषी विभागाच्या योजनांबाबत मार्गदर्शन केले. सामान्य माणसाच्या आर्थिक उन्नतीसाठी पोष्टाच्या योजना आवश्यक असून विद्यार्थ्यांनी विद्यार्थी दशेतच बचतीची सवय करावी व या योजनांचा लाभ घेण्याचे आवाहन रामपूर विभागाचे उप-डाकपाल श्री. पवार यांनी केले. तालुका कृषी अधिकारी श्री. म्हेत्रे साहेबांनी आंबा, काजू, नारळ लागवडीसाठी शासन अनुदानाची माहिती देऊन भविष्यात शेतीला पूरक व्यवसाय करून युवकांनी स्वयंरोजगाराकडे वळण्याचे आवाहन केले.
- ५) दि. २८।१२।२०२३ रोजी डॉ. निकिता शिर्के आणि सहकारी यांच्या सहकार्याने सकाळी ११.०० वाजता आरोग्य तपासणी शिबीर संपन्न झाले. यावेळी आयुष्यमान भारत योजना व आभा कार्डची माहिती देण्यात आली. बी.पी., शुगर, हिमोग्लोबीन इत्यादींची तपासणी यावेळी करण्यात आली. दुपार सत्रात श्री. राजेंद्र वेलोंडे यांचे वित्तीय साक्षरता या विषयावर व्याख्यान झाले. शिबीराचा समारोप संस्थेचे उपाध्यक्ष श्री. जयसिंगराव मोरे, सचिव श्री. मोहन चव्हाण, सहसचिव श्री. शशिकांत चव्हाण, प्रभारी प्राचार्या डॉ. संगीता काटकर, सरपंच श्री. श्रीकांत निवळकर, ग्रामस्थ, कार्यक्रम अधिकारी डॉ. डोंगरे, उप-प्राचार्य श्री. अनिल कांबळे यांच्या

उपस्थितीत संपन्न झाला. उत्कृष्ट स्वयंसेवक म्हणून सौरभ कांबळे, अंजली जाधव, श्रमदानासाठी साहील पवार, प्रसाद गुरव, अष्टपैलू कामगिरीसाठी सौरभ सुर्वे यांना मान्यवरांच्या हस्ते गुलाबपुष्प देऊन सन्मानित

करण्यात आले. शिबीरात ग्रामस्थांनी केलेल्या सहकार्याबद्दल त्यांचे आभार मानण्यात आले. शिबीरात राबविलेल्या उपक्रमांबद्दल ग्रामस्थांनी समाधान व्यक्त केले. उपस्थितांच्या आभार प्रदर्शनाने शिबीराचा समारोप करण्यात आला.

* राष्ट्रीय सेवा योजना नियमित उपक्रम *

- १) नांव नोंदणी : शैक्षणिक वर्ष २०२३-२०२४ मध्ये मुंबई विद्यापीठ राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या नियोजनानुसार १०० स्वयंसेवकांची नाव नोंदणी करण्यात आली. यापैकी मुले ४३ तर मुलींची संख्या ५७ एवढी होती.
- २) वृक्षारोपण : वनपरिक्षेत्र कार्यालय, चिपळूण यांच्या सहकार्याने मार्गताम्हाने एज्युकेशन सोसायटीचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, संस्था पदाधिकारी, संचालक, प्राचार्य यांच्या मार्गदर्शनाखाली श्री पद्मावती देवी मंदिर परिसरात ग्रामस्थांच्या सहकार्याने वृक्षारोपण करण्यात आले. माहे जुलै २०२३ महिन्यात वृक्षारोपण करण्यात आले. साग, पिंपळ, जांभुळ, जारूळ इ. प्रकारातील १३० रोपांची लागवड मंदिर परिसर व मार्गताम्हाने परिसरातील गावामध्ये करण्यात आली.
- ३) आंतरराष्ट्रीय योग दिवस : २१ जुन हा दिवस आंतरराष्ट्रीय योग दिवस म्हणून साजरा करण्यात आला. मार्गताम्हाने येथील योगशिक्षक श्री. विश्वास शिर्के यांनी विद्यार्थ्यांना आरोग्यासाठी योगाचे महत्त्व सांगून योग प्रात्यक्षिके सादर केली. एकूण ४४ विद्यार्थी यावेळी सहभागी झाले होते.
- ४) एन.आर.डी. आणि उत्कर्ष जिल्हास्तरीय निवड

चाचणीमध्ये सहभाग : डी.बी.जे. महाविद्यालय, चिपळूण येथे मुंबई विद्यापीठाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाने दि. २६।०८।२०२३ रोजी आयोजित केलेल्या एन.आर.डी. आणि उत्कर्ष जिल्हास्तरीय निवड चाचणीसाठी खालीलप्रमाणे स्वयंसेवक सहभागी झाले होते.

१. पवार अनुज विश्वास : F.Y.B.Com. Roll No. 29 - एन.आर.डी.
२. सानिया राजेश महाडीक : F.Y.B.A. Roll No. 15 - उत्कर्ष.
३. स्नेहा संजय भोसले : F.Y.B.Com. Roll No. 34 - उत्कर्ष

- ५) शैक्षणिक दाखले नोंदणी कार्यशाळा : तहसिल कार्यालय, चिपळूण यांच्या वतीने आणि श्री पद्मावती ऑनलाईन सर्व्हिसेस, मार्गताम्हाने यांच्या सहकार्याने महाविद्यालयात दि. १५।०९।२०२३ रोजी एकदिवसीय शैक्षणिक दाखले नोंदणी कार्यशाळा घेण्यात आली. उत्पन्नाचा दाखला, डोमासाईल सर्टिफिकेट, जातीचा दाखला, नॉन क्रिमिलेअर इ. शिष्यवृत्तीसाठी आवश्यक असलेल्या दाखल्यांची नोंदणी करण्यात आली. एकूण ३२ व्यक्तींनी याचा लाभ घेतला. मंडल अधिकारी श्री. संजय मिरगावकर आणि सहकारी, श्री. हेमंत वाड्ये यांचे

महाविद्यालयाच्या प्रभारी प्राचार्या डॉ. राजश्री कदम यांना सेवानिवृत्तीनिमित्त शुभेच्छा देताना महाविद्यालयाचा कर्मचारी वर्ग

महाविद्यालयाचे मुख्य लिपिक श्री. भरत देवरुखकर यांना सेवानिवृत्तीनिमित्त शुभेच्छा देताना महाविद्यालयाचा कर्मचारी वर्ग

पालकसभा दि. १६।१२।२०२३

Workshop on Implementation of NEP 2020 and Faculty of Commerce

कात्रोळी येथील निवासी शिबीर उद्घाटनप्रसंगी संस्थेचे चेअरमन श्री. मधुकरराव चव्हाण यांचे स्वागत करताना सरपंच श्री. श्रीकांत निवळकर

D.S.R. अंतर्गत देवघर येथील शाळेत संविधानावर मार्गदर्शन करताना डॉ. नामदेव डोंगरे

MoU - SULAKI CHEMICALS PVT. LTD.
Date : 21/03/2023

Memorandum of Understanding signed with
Dnyandeep College of Science and Commerce
Moravande, Boraj

डॉ. तात्यासाहेब नातू महाविद्यालय आणि तु. बा. कदम महाविद्यालय,
भरणे, ता. खेड सामंजस्य करार अंतर्गत
स्थानिक इतिहास लेखन कार्यशाळा

डॉ. तात्यासाहेब नातू महाविद्यालय आणि
तु. बा. कदम महाविद्यालय, भरणे, ता. खेड सामंजस्य करार

MoU अंतर्गत मार्गदर्शनपर व्याख्यान - अर्थशास्त्र विभाग
दि. १२/०९/२०२३

MoU signed between the
Department of English and Devrukh College

Latitude: 17.47917
Longitude: 73.376433
Elevation: 171.36127 m
Accuracy: 15.4 m
Time: 03-04-2024 13:29

सहकार्य मिळाले.

६) **मेरी माटी, मेरा देश उपक्रमात सहभाग** : भारत सरकारच्या या उपक्रमात सहभागी होऊन खालीलप्रमाणे उपक्रम घेण्यात आले.

१. **पंचप्रण शपथ** : दि. २७।०७।२०२३ रोजी विद्यार्थ्यांना पंचप्रण शपथ देण्यात आली. महाविद्यालयातील शिक्षक-शिक्षकेत्तर कर्मचारी यावेळी उपस्थित होते.

२. **भुवंदन** : 'मेरी माटी, मेरा देश' या उपक्रमांतर्गत दि. ०८।०८।२०२३ रोजी 'भुवंदन' कार्यक्रमांतर्गत विद्यार्थ्यांना पारंपरिक जलसाठ्याची माहीती व्हावी यासाठी मार्गताम्हाने सुतारवाडी येथील पारंपरिक जलाशयाला भेट दिली. उपसरपंच श्री. गजानन कोतवडेकर यांनी पारंपरिक जलस्रोतांची माहीती दिली. एकूण ४८ विद्यार्थी यावेळी उपस्थित होते.

३. **ऑगस्ट क्रांती दिन** : दि. ०९।०८।२०२३ रोजी क्रांतीदिनाचा कार्यक्रम घेण्यात आला. इतिहास विभागप्रमुख स. प्रा. विकास मेहेंदळे यांनी भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील विविध टप्पे सांगून स्वतंत्र होण्यासाठी झालेल्या विविध चळवळींचा आढावा घेतला. महाविद्यालयातील दिया पालशेतकर, सिया पालशेतकर, रेणुका देसाई, आरती झगडे, तेजस्वी लिंगायत या विद्यार्थींनी भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील क्रांतीकारकांचे योगदान स्पष्ट केले. ३८ विद्यार्थी या कार्यक्रमात सहभागी झाले होते.

४. **सेल्फी उपक्रमात सहभाग** : भारत सरकारच्या उपक्रमांतर्गत एका हातात माती घेऊन सेल्फी काढण्यात आल्या व त्या भारत सरकारच्या

वेबपोर्टलवर अपलोड करण्यात आल्या. एकूण ११८ विद्यार्थी व २२ शिक्षक-शिक्षकेत्तर कर्मचारी या उपक्रमात सहभागी झाले होते. वरील सर्व सेल्फी पेनड्राईव्हमध्ये घेऊन सहसंचालक कार्यालय, पनवेल कार्यालयात जमा करण्यात आला.

५. **अमृत कलश निर्मिती** : महाविद्यालयामध्ये अमृत कलश निर्मिती करण्यात आली. अधिकाधिक विद्यार्थ्यांनी अमृत कलशासमवेत सेल्फी काढली. संस्थेचे चेअरमन श्री. मधुकरराव चव्हाण यांनीही या उपक्रमात सहभाग घेऊन प्रोत्साहन दिले. प्रभारी प्राचार्या डॉ. संगीता काटकर, उप-प्राचार्य श्री. अनिल कांबळे, शिक्षक-शिक्षकेत्तर कर्मचारी आणि विद्यार्थी यांनी या उपक्रमात सहभाग घेतला.

७. **स्वयंसेवक उद्बोधन वर्ग** : दि. १२।१०।२०२३ रोजी स्वयंसेवकांसाठी उद्बोधन वर्ग घेण्यात आला. राष्ट्रीय सेवा योजना क्षेत्रीय समन्वयक डॉ. युवराज पाटील यांनी यावेळी मार्गदर्शन केले. एकूण ५७ विद्यार्थी या उद्बोधन वर्गामध्ये सहभागी झाले होते.

८. **जिल्हास्तरीय नेतृत्व प्रशिक्षण कार्यशाळेत सहभाग** : मुंबई विद्यापीठ राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग आणि कला, वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय लांजा यांनी आयोजित केलेल्या जिल्हास्तरीय नेतृत्व प्रशिक्षण शिबीरात सोहम कळमुंडकर याने सहभाग घेतला. दि. २७।११।२०२३ ते ०१।१२।२०२३ या कालावधीत सदर प्रशिक्षण लांजा येथे संपन्न झाले.

९. **मतदार जनजागृती मेळावा** : तहसिल कार्यालय

चिपळूण यांच्या सहकार्याने महाविद्यालयामध्ये दि. ०६।१२।२०२३ रोजी मतदार जनजागृती मेळावा घेण्यात आला. एकूण ७१ विद्यार्थी या मोळाव्यात सहभागी झाले होते. मतदानास पात्र असलेल्या एकूण १४ विद्यार्थ्यांचे नमुना अर्ज ०६ भरण्यात आले. मार्गताम्हाने खुर्द येथील BLO श्री. रविंद्र घरत यांच्याकडे प्रभारी प्राचार्या डॉ. संगीता काटकर यांच्या उपस्थितीत मतदार नोंदणीसाठी जमा करण्यात आले.

१०. राष्ट्रीय मतदार दिवस : उपविभागीय कार्यालय चिपळूण यांच्या परिपत्रकानुसार महाविद्यालयात दि. २५।०१।२०२४ रोजी राष्ट्रीय मतदार दिवस साजरा करण्यात आला. मंडळ अधिकारी श्री. संजय मिरगांवकर यांनी मार्गदर्शन केले. तरूणांनी पुढाकार घेऊन सक्रिय राजकारणात सहभाग घेतला पाहिजे. तरूणांनी यशस्वी सहभाग घेतल्यास देश विकासाच्या दिशेने वाटचाल करेल असे प्रतिपादन केले. यावेळी विद्यार्थ्यांना देशाचे पंतप्रधान श्री. नरेंद्र मोदी यांचा नवमतदाता संमेलन कार्यक्रम लाईव्ह दाखविण्यात

आला. ८१ विद्यार्थी या कार्यक्रमात सहभागी झाले होते.

११. मतदान यंत्र हाताळणी आणि प्रशिक्षण कार्यक्रम : महाविद्यालयातील निवडणूक साक्षरता मंडळ, राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग आणि श्रमिक कृषी संवर्धन संस्था यांच्या संयुक्त विद्यमाने महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांसाठी निवडणूक साक्षरता वर्गाचे आयोजन करण्यात आले. याअंतर्गत विद्यार्थ्यांना श्री. विलास डीके यांनी मार्गदर्शन केले. दि. ०२।०२।२०२४ रोजी हा कार्यक्रम घेण्यात आला. १८ वर्षे पूर्ण करणाऱ्या नवमतदार विद्यार्थ्यांना मतदान प्रक्रियेची प्रत्यक्ष अनुभवातून माहिती व्हावी यासाठी या कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. निवडणूक आयोगाच्या फिरत्या प्रशिक्षण आणि प्रात्यक्षिक वाहनाच्या माध्यमातून हा कार्यक्रम घेण्यात आला. यावेळी काही विद्यार्थ्यांनी प्रत्यक्ष मतदानाचा अनुभव घेतला. या कार्यक्रमात एकूण ४५ विद्यार्थी सहभागी झाले होते.

* क्रीडा विभाग *

सन २०२३-२४ या शैक्षणिक वर्षामध्ये क्रीडा विभागाच्या वतीने विविध क्रीडा स्पर्धांचे आयोजन आणि मुंबई विद्यापीठाच्या क्रीडा स्पर्धांमध्ये सहभाग घेण्यात आला.

महाविद्यालयाच्या क्रीडा विभागाने विद्यार्थ्यांसाठी मैदानी आणि बंदिस्त खेळांच्या सुविधा उपलब्ध केलेल्या आहेत.

क्रीडा विभागाने दि. ०७।१२।२०२३ ते ०९।१२।२०२३ या काळात वार्षिक क्रीडा महोत्सवाचे

आयोजन केले होते. त्यामध्ये क्रिकेट, बॅडमिंटन, कॅरम, चेस, टेबल टेनिस, गोळाफेक, थाळी फेक, १०० मिटर व २०० मिटर धावणे अशा विविध खेळांचा समावेश होता. या स्पर्धांमध्ये महाविद्यालयातील ५२ मुले आणि ६८ मुलींनी सहभाग घेतला होता.

* मुंबई विद्यापीठ क्रीडा स्पर्धामधील सहभाग : डी.बी.जे. कॉलेज चिपळूण येथे मुंबई विद्यापीठाने आयोजित केलेल्या क्रॉस कंट्री स्पर्धेमध्ये महाविद्यालयातील ०७ मुलगे आणि ०७ मुली

- सहभागी झाल्या होत्या. (२६।०८।२०२३)
- * आठल्ये, सप्रे कॉलेज देवरुख येथे मुंबई विद्यापीठाने आयोजित केलेल्या बॅडमिंटन स्पर्धेमध्ये महाविद्यालयातील ०४ मुलगे आणि ०५ मुली सहभागी झाल्या होत्या. (१५।०९।२०२३)

- * SVJCT डेरवण येथे मुंबई विद्यापीठ आयोजित अॅथलेटिक्स स्पर्धेमध्ये महाविद्यालयातील ०४ मुलगे सहभागी झाले होते. रोटरी क्लब चिपळूण आयोजित मॅरथॉनमध्ये ४ मुली व ४ मुलगे सहभागी झाले होते.

* सांस्कृतिक विभाग *

सहा. प्रा. रामचंद्र सा. माने - सांस्कृतिक विभाग प्रमुख

- * डॉ. तात्यासाहेब नातू कला व वरिष्ठ वाणिज्य महाविद्यालय मार्गताम्हाने सांस्कृतिक विभागाच्या वतीने ११ विद्यार्थ्यांनी दि. ७ ऑगस्ट २०२३ रोजी मुंबई विद्यापीठाने आयोजित ५६ व्या आंतर महाविद्यालयीन सांस्कृतिक युवा महोत्सवात सहभागी झाले होते. सदर महोत्सवात मेहेंदी, रांगोळी, कोलाज मध्ये नेत्रदिपक यश संपादन केले.
- * रांगोळी स्पर्धेत कुमारी सानिया राजेश महाडीक प्रथम वर्ष कला हिने तृतीय क्रमांक प्राप्त केला. मेहेंदी स्पर्धेमध्ये कुमारी आकांक्षा गणेश कदम हिने उत्तेजनार्थ क्रमांक प्राप्त केला. कोलाज स्पर्धेमध्ये कुमार मयुर अजित आग्ने द्वितीय वर्ष वाणिज्य याने द्वितीय क्रमांक प्राप्त केला.
- * मुंबई विद्यापीठाच्या रांगोळी स्पर्धेमध्ये तृतीय क्रमांक अंतिम फेरीत कुमारी सानिया राजेश महाडीक प्रथम वर्ष कला हिने तृतीय क्रमांक प्राप्त केला.
- * सांस्कृतिक विभागाच्या वतीने डिसेंबर २०२३ मध्ये 'गंधार युवा महोत्सवाचे' आयोजन करण्यात आले. दि. १५ डिसेंबर २०२३ रोजी खाद्य महोत्सवाचे आयोजन करण्यात आले. खाद्य महोत्सवाचा निकाल पुढीलप्रमाणे :
- * शाकाहारी पदार्थ :
प्रथम क्रमांक : टी. वाय. बी. ए. - मोदक
द्वितीय क्रमांक : एस. वाय. बी. ए. - पोटॅटो कटलेट
तृतीय क्रमांक : एफ. वाय. बी. कॉम - पाणीपूरी
- * मांसाहारी पदार्थ :
प्रथम क्रमांक : एस. वाय. बी. कॉम - चिकन मोमोज
द्वितीय क्रमांक : टी. वाय. बी. ए - चिकन फ्रँकी
तृतीय क्रमांक : एस. वाय. बी. ए. - चिकन बिर्यानी
- * दिनांक १३।१२।२०२३ रोजी सकाळी ठीक : १० वाजता सेमीनार हॉलमध्ये सांस्कृतिक विभागाच्या वतीने 'प्रश्नमंजुषा' स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. सदर स्पर्धेचा निकाल पुढीलप्रमाणे :
टी. वाय. बी. ए. - प्रथम क्रमांक
एफ. वाय. बी. कॉम. - द्वितीय क्रमांक
- * दिनांक २१ डिसेंबर २०२३ रोजी महाविद्यालयाचा 'गंधार' सांस्कृतिक कार्यक्रम संपन्न झाला. यामध्ये पारंपरिक नृत्य, बॉलिवूड नृत्य, गाणी यांचा सुरेख नजराणा सादर करण्यात आला. सदर कार्यक्रामध्ये ३९ विद्यार्थी सहभागी झाले होते. गंधार युवा महोत्सव उत्साहात संपन्न झाला.

* विद्यार्थी परिषद *

डॉ. सत्येंद्र राजे - विभाग प्रमुख

- १) प्रथम वर्ष कला व वाणिज्य विद्यार्थ्यांचे स्वागत :
विद्यार्थी परिषदेच्या वतीने महाविद्यालयात नव्याने प्रवेश झालेल्या प्रथम वर्ष कला व वाणिज्य शाखातील विद्यार्थ्यांचे स्वागत करण्यात आले.

- २) विद्यार्थी परिषद मंत्रीमंडळ शपथविधी सोहळा :
दि. १ सप्टेंबर २०२३ रोजी विद्यार्थी परिषद स्थापन करण्यात आली. तसेच विद्यार्थी परिषद मंत्रीमंडळ शपथविधी सोहळा संपन्न झाला.
- ३) दिनांक ०५ सप्टेंबर २०२३ रोजी विद्यार्थी परिषदेच्या वतीने शिक्षक दिनाचे आयोजन करण्यात आले होते.
- ४) दि. ११ सप्टेंबर २०२३ रोजी “एक राखी सैनिकांसाठी” एक दिवसीय कार्यशाळा महिला विकास मंचच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित करण्यात आली होती.
- ५) विद्यार्थी परिषदेच्या वतीने ‘माहितीचा अधिकार’ या विषयावर राज्यस्तरीय प्रश्नमंजूषा आयोजित करण्यात आली. (२७।०९।२०२३)
- ६) ०२ ऑक्टोबर २०२३ रोजी विद्यार्थी परिषदेच्या वतीने ‘महात्मा गांधी जयंती’ चे आयोजन करण्यात आले.
- ७) वार्षिक क्रीडा स्पर्धा, खाद्य महोत्सव, सांस्कृतिक स्पर्धा यांच्या आयोजनात विद्यार्थी परिषदेने महत्त्वाची भूमिका बजावली.
- ८) तृतीय वर्ष कला व वाणिज्य सदिच्छा कार्यक्रम : विद्यार्थी परिषदेच्या वतीने तृतीय वर्ष कला व वाणिज्य शाखेतील विद्यार्थ्यांसाठी प्रतिवर्षाप्रमाणे शुभेच्छा समारोहाचे आयोजन करण्यात आले.

* आजीवन अध्ययन व विस्तार विभाग (DLLE) *

सहा. प्रा. रामचंद्र सा. माने – समन्वयक

- * सन २०२३-२०२४ या शैक्षणिक वर्षामध्ये विभागात एकूण ०८ विद्यार्थी सहभागी झाले होते. लोकसंख्या शिक्षण (PEC) अंतर्गत विद्यार्थ्यांनी विस्तार प्रकल्प पूर्ण केले. मुंबई विद्यापीठाच्या DLLE विभागाने नवनिर्माण महाविद्यालय लोवले-संगमेश्वर येथे दि. ९ ऑगस्ट २०२३ रोजी प्रथम सत्र प्रशिक्षण उपक्रमात सहभाग घेतला होता. आणि खरे-ढेरे महाविद्यालय गुहागर येथे द्वितीय सत्र प्रशिक्षणाचे आयोजन केले होते. सदर प्रशिक्षण वर्गामध्ये विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला होता.

* व्यवसायाभिमुख मार्गदर्शन कक्ष *

प्रा. युवराज सुभाष जाधव समन्वयक (बजाज फिनसर्व सर्टिफिकेट कोर्स)

डॉ. सत्येंद्र राजे समन्वयक (करियर गाईड लाईन)

- करियर गायडन्स व स्पर्धा परीक्षा विभाग या दोन्हीच्या माध्यमातून खालील प्रमाणे महाविद्यालयांमध्ये कार्यक्रम घेण्यात आले.
१. बजाज फिनसर्व सर्टिफिकेट कोर्स बॅच - १ मधील विद्यार्थी जीवन विचारे याचीीक्सिस बँक, चिपळूण या शाखेत बजाजच्या माध्यमातून निवड.
२. स्टेट बँक ऑफ इंडिया, लाइफ इन्शुरन्स संदीपा कदम, निकिता मोरे, सिद्धी पडवेकर या विद्यार्थ्यांची लाईफ अॅडव्हायझर म्हणून निवड. सदर निवड ही स्टेट बँक ऑफ इंडिया कडून रत्नागिरी येथे आयोजित करण्यात आलेल्या परीक्षेतून करण्यात आली.
३. बजाज फिनसर्व सर्टिफिकेट कोर्स कडून २३ ऑगस्ट ते

- डिसेंबर २०२३ पर्यंत विद्यार्थ्यांसाठी मेगा प्लेसमेंटचे आयोजन करण्यात आले होते.
४. महाविद्यालयात १९ ऑगस्ट २०२३ रोजी स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन करणारी सम्राट अकॅडमी, सावर्डे द्वारा “स्पर्धा परीक्षा व नोकरीच्या संधी” या विषयावर मार्गदर्शनपर कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. सम्राट अकॅडमी, सावर्डेचे संस्थापक श्री. रोहित मते या कार्यक्रमास प्रमुख मार्गदर्शक होते.
५. महाविद्यालयात ४ डिसेंबर २०२३ रोजी निलया फाउंडेशन, पुणेचे श्री. चेतन गोडबोले यांच्या मार्गदर्शनाखाली “पदवीनंतर आर्थिक स्वावलंबी कसे व्हावे” या विषयावर व्यवसायपर मार्गदर्शन कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते.
६. २ जानेवारी २०२४ रोजी महाविद्यालयात बजाज फिन्सर्व सर्टिफिकेट कोर्स बॅच क्रमांक - २ या बॅचचे औपचारिकरित्या उद्घाटन करण्यात आले. सदर कोर्ससाठी एकूण ३५ विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला.

* सावित्रीबाई फुले महिला विकास मंच *

डॉ. प्राजक्ता प्रशांत शिंदे

महाविद्यालयातील सावित्रीबाई फुले महिला विकास मंचाअंतर्गत शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ मध्ये पुढील कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले.

* **राजमाता जिजाऊ युवती स्वसंरक्षण प्रशिक्षण कार्यक्रम** : ०२।०८।२०२३ ते ०४।०८।२०२३ या कालावधीमध्ये राजमाता जिजाऊ युवती स्वसंरक्षण प्रशिक्षण या दोन दिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. या कार्यशाळेसाठी माधवी जाधव, महिला व बालकल्याण अधिकारी चिपळूण यांनी व्याख्यान देऊन मुलींना स्वसंरक्षणाचे महत्त्व पटवून दिले.

सुमारे ७० मुलींनी या कार्यशाळेचा लाभ घेतला. प्रणित सावंत, क्रीडा शिक्षक यांनी मुलींचा कराटे सराव करून घेतला.

* **सावित्रीबाई फुले जयंती** : क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले जयंती ०३ जानेवारी २०२४ रोजी साजरी केली. याप्रसंगी प्रमुख व्याख्यात्या म्हणून पोलीस उपनिरीक्षक पुजा चव्हाण, चिपळूण शाखा तसेच पुनम प्रभावळे, समुपदेशक, महिला व बालविकास मंच, चिपळूण पोलीस स्थानक यांना

आमंत्रित करण्यात आले. पोलीस उपनिरीक्षक पुजा चव्हाण यांनी ‘सायबर सिक्युरिटी’ या विषयावर आपले विचार मांडले तर पुनम प्रभावळे यांनी ‘सोशल मिडीयाबद्दल जागृती’ या विषयावर विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. या कार्यक्रमाचा लाभ ४९ विद्यार्थ्यांनी घेतला.

* **राजमाता जिजाऊ जयंती व स्वामी विवेकानंद जयंती (राष्ट्रीय युवा दिन)** : १२ जानेवारी २०२४ रोजी राजमाता जिजाऊ जयंती व स्वामी विवेकानंद जयंती याचे औचित्य साधून प्रा. डॉ. प्राजक्ता शिंदे व प्रा. विकास मेहेंदळे, इतिहास विभाग प्रमुख यांची व्याख्याने आयोजित करण्यात आली. दोन्ही वक्त्यांनी अनुक्रमे ‘राजमाता जिजाऊंचे कार्य’ व ‘स्वामी विवेकानंदांचे जीवन कार्य’ या विषयावर आपले विचार मांडले. ८२ विद्यार्थ्यांनी या कार्यक्रमाचा लाभ घेतला.

* **जागतिक महिला दिन** : ०८ मार्च २०२४ रोजी जागतिक महिला दिनाच्या निमित्ताने राष्ट्रीय वेबिनारचे आयोजन करण्यात आले.

* आरोग्य विभाग *

डॉ. प्राजक्ता प्रशांत शिंदे

महाविद्यालयातील आरोग्य विभागामार्फत १०।०८।२०२३ रोजी प्राथमिक आरोग्य केंद्र, रामपूर यांच्या सहकार्याने HB-Checkup Camp चे आयोजन केले. या शिबिराचा लाभ एकूण ७७ विद्यार्थ्यांनी तसेच शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांनी घेतला.

डॉ. तात्यासाहेब नातू कला व वरिष्ठ वाणिज्य

महाविद्यालय आणि सुलाकी केमिकल प्रायव्हेट लिमिटेड कंपनी, एमआयडीसी, लोटे, परशुराम यांच्याशी दिनांक २५ मार्च २०२३ सामंजस्य करार. त्या अंतर्गत आरोग्य तपासणी शिबिरे, आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धा, संयुक्त परिषद, वेबिनार अशा विविध उपक्रमांचे आयोजन करण्याचे ठरले.

* पालकसभा *

सहा. प्रा. विकास मेहेंदळे

महाविद्यालयामधील विद्यार्थ्यांचे पालक व महाविद्यालयीन प्राध्यापक यांच्यामध्ये सुसंवाद रहावा यासाठी शिक्षक-पालक संघाची स्थापना केली आहे. महाविद्यालयात दि. १६ जानेवारी २०२४ रोजी पालक

सभेचे आयोजन करण्यात आले होते. सभेमध्ये प्र. प्राचार्य डॉ. सगीता काटकर, डॉ. नामदेव डोंगरे, प्रा. विकास मेहेंदळे यांनी मार्गदर्शन केले.

* ग्रंथालय विभाग *

श्री. अनिल एस. कांबळे - ग्रंथपाल

विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासामध्ये अनमोल वाटा उचलणाऱ्या आमच्या महाविद्यालयीन ग्रंथालयातील

क्रमिक व संदर्भ पुस्तकांची संख्या उत्तरोत्तर वृद्धिंगत होत आहेत.

	मागील वर्षापर्यंत ग्रंथसंपदा	चालू वर्षातील ग्रंथसंपदा	एकूण
नियमित खरेदी	९९००	०१	९९०१
मागासवर्गीय पुस्तक पेढी	११२९	८१	१२१०
शिक्षक देणगी दाखल	३०३	२	३०५
इतर देणगी दाखल	१९७९	६३	२०४२
एकूण ग्रंथसंपदा	१३३११	१४७	१३४५८

* ग्रंथालय एक दृष्टीक्षेप

एकूण ग्रंथसंपदा - १३४५८

नियतकालिके - २०

नियतकालिके बांधीव खंड - ७१

वृत्तपत्रे - ५

दृक श्राव्य साहित्य - ८६

* ग्रंथालय सभासद

विद्यार्थी - २५३

शिक्षक - २०

शिक्षकेतर कर्मचारी - ०८

संगणक विभाग - ०१

संस्थेचे पदाधिकारी - ०६

- * **ग्रंथालयीन सेवा**
ग्रंथ देवघेव सेवा
संदर्भ सेवा
माहिती सेवा
वृत्तपत्र कात्रण सेवा
इंटरनेट सेवा
वाचन कक्ष सेवा - विद्यार्थी व प्राध्यापक
करीयर विषयक सेवा
संगणकीय तालिका सेवा (OPAC)
- * **ग्रंथालयातील योजना**
- * श्री सिद्धिविनायक गणपती मंदिर न्यास पुस्तक पेढी योजना : श्री सिद्धिविनायक गणपती मंदिर न्यास, मुंबई यांच्या पुस्तक पेढी योजनेतर्गत आपल्या

महाविद्यालयीन ग्रंथालयाला देणगीच्या स्वरूपात मिळालेल्या अभ्यासाच्या ५२१ पुस्तकांचे वितरण महाविद्यालयातील ९१ विद्यार्थ्यांना करण्यात आलेले आहे.

- * मागासवर्गीय पुस्तक पेढी योजना (B. C. Book Bank Scheme) : मुंबई विद्यापीठ अंतर्गत विद्यार्थी कल्याण विभागामार्फत मागासवर्गीय पुस्तक पेढी योजना राबवली जाते. या योजनेचा लाभ महाविद्यालयातील मागासवर्गीय विद्यार्थी घेतात. चालू वर्षी खालील वर्गातील विद्यार्थ्यांना या योजने अंतर्गत मोफत एक वर्षासाठी पुस्तकाचे वाटप करण्यात आलेले आहे.

अ.क्र.	वर्ग	विद्यार्थी संख्या	वितरीत पुस्तकांची संख्या
१.	एफ.वाय.बी.ए.	०८	५२
२.	एस.वाय.बी.ए.	०७	५०
३.	टी.वाय.बी.ए.	०५	२१
४.	एफ.वाय.बी.कॉम.	०४	२६
५.	एस.वाय.बी.कॉम.	०५	३८
	टी.वाय.बी.कॉम.	०१	०५
	एकूण	३०	१९२

- * विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या निधीतून दरवर्षी ग्रंथ व नियतकालिके खरेदी केले जातात.
- * विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या आर्थिक मदतीतून शैक्षणिकदृष्ट्या मागास विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता सुधारण्यासाठी रेमेडियल कोचिंग योजना अंतर्गत ग्रंथ खरेदी केले जातात.
- * **ग्रंथालय युझर एज्युकेशन** : महाविद्यालयातील एफ.वाय.बी.ए. व एफ. वाय. बी. कॉम. च्या विद्यार्थीकरिता Workshop on Library Orientation चे आयोजन शनिवार दि. ०५ ऑगस्ट २०२३ रोजी करण्यात आलेले होते.
- * डॉ. एस. आर. रंगनाथन जयंती व ग्रंथ प्रदर्शन : दरवर्षी

ग्रंथालय विभागाच्या वतीने डॉ. एस. आर. रंगनाथन (भारतीय ग्रंथालय विज्ञानचे प्रणेते) यांची जयंती साजरी केली जाते. त्या प्रित्यर्थ ग्रंथ प्रदर्शन बुधवार दि. ०९ ऑगस्ट २०२३ ला 'कविता' या साहित्य प्रकारावरील ग्रंथांचे प्रदर्शन आयोजित केलेले होते. त्याचा लाभ विद्यार्थी, प्राध्यापक व इतर कर्मचारी यांनी घेतलेला आहे.

- * **जिल्हास्तरीय आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धा** : स्व. रुक्मिणीबाई गणपतराव चव्हाण यांच्या स्मृतिप्रित्यर्थ मंगळवार दिनांक २९।०८।२०२३ रोजी जिल्हास्तरीय आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धा ग्रंथालय व मराठी विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने

आयोजित केली होती.

वक्तृत्व स्पर्धेचे विषय

- (१) भारतीय स्वातंत्र्याची ७५ वर्षे
- (२) भारतीय राज्यघटनेची वैशिष्ट्ये
- (३) भारतीय स्वातंत्र्य प्राप्ती : अहिंसेने कि सशस्त्र क्रांतीने

वक्तृत्व स्पर्धेचे विजेते

प्रथम क्रमांक – कु. सिद्धी संतोष चाळके (डी. बी. जे. महाविद्यालय चिपळूण)

द्वितीय क्रमांक – कु. इशा गौतम गमरे (ज्ञानदीप महाविद्यालय खेड)

तृतीय क्रमांक – कु. सृष्टी धर्मेद्र पवार (तुकाराम बाबुराव कदम महाविद्यालय, भरणे नाका खेड)

- * वाचन प्रेरणा दिन : ग्रंथालय व मराठी विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने सोमवार दिनांक १६।१०।२०२३ रोजी सकाळी १०.०० वाजता डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम यांची ९२ वी जयंती वाचन प्रेरणा दिन म्हणून

साजरी करण्यात आली व त्याप्रीत्यर्थ डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम यांच्या पुस्तकांचे ग्रंथ प्रदर्शन ग्रंथालयात आयोजित केले होते...

- * महापरिनिर्वाण दिन व ग्रंथ प्रदर्शन : ग्रंथालय विभागाच्या वतीने बुधवार दि. ६ डिसेंबर २०२३ ला डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या ६७ व्या महापरिनिर्वाण दिनाचे औचित्य साधून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांवरील व त्यांनी लिहिलेल्या ग्रंथांचे प्रदर्शन भरविण्यात आलेले होते. त्याचा लाभ विद्यार्थी, प्राध्यापक व सर्व कर्मचारीवृंद यांनी घेतलेला आहे.

- * ग्रंथालयाचे २०२३ -२४ या वर्षाचे उत्कृष्ट वाचक पुरस्कार : प्रथम पुरस्कार – कु. सृष्टी प्रकाश गुडेकर (SYB.Com.), द्वितीय पुरस्कार – अनिकेत शंकर घाडे (TYB.Com.) तृतीय पुरस्कार – कु. रिया संतोष चंदिबडे (FYB.Com.) यांना जाहीर झाला.

* परीक्षा विभाग *

वार्षिक निकाल मार्च-एप्रिल २०२३

प्रा. विकास मा. मेहेंदळे प्रा. रामचंद्र माने प्रा. प्रियांका गोयथळे

निकाल

वर्ग	एकूण	पास	नापास	निकाल टक्केवारी
प्रथम वर्ष कला	७८	४८	३०	६१.५३%
द्वितीय वर्ष कला	४५	३२	१३	७१.११%
तृतीय वर्ष कला	२६	०७	१९	२६.९२%
प्रथम वर्ष वाणिज्य	६०	४५	१५	७५.००%
द्वितीय वर्ष वाणिज्य	४५	४१	०४	९१.११%
तृतीय वर्ष वाणिज्य	४७	४१	०६	८७.२३%

प्रथम वर्ष कला :

प्रथम	कु. गमरे प्रतिक विनोद
द्वितीय	कु. कदम श्रीकांत भागोजी
तृतीय	कु. जाधव अनघा राजेंद्र

G.P.A.

८.५३
७.८०
७.७३

द्वितीय वर्ष कला :

		G.P.A.
प्रथम	कु. येळवी चेतना मनोहर	८.७७
द्वितीय	कु. जाधव अंजली तुकाराम	८.०५
तृतीय	कु. कांबळे सौरभ गौतम	७.१८

तृतीय वर्ष कला :

		C.G.P.I.
प्रथम	कु. पडवेकर सिद्धी सुधाकर	९.२८
द्वितीय	कु. पडवेकर ओंकार नरेश	८.७४
तृतीय	कु. मोहिते प्रतिक्षा चंद्रकांत	७.९५

प्रथम वर्ष वाणिज्य :

		G.P.A.
प्रथम	कु. गुडेकर सृष्टी प्रकाश	१०.००
प्रथम	कु. कुळे रूई विष्णू	१०.००
द्वितीय	कु. बारगोडे शुभम अनिल	९.३०
तृतीय	कु. चांदिवडे स्नेहा शांताराम	८.९५

द्वितीय वर्ष वाणिज्य :

		G.P.A.
प्रथम	कु. घाडे अनिकेत शंकर	८.५५
द्वितीय	कु. जड्याळ राणी निलम	७.९०
तृतीय	कु. वीर सेजल चंद्रकांत	७.७०

तृतीय वर्ष वाणिज्य :

		C.G.P.I.
प्रथम	कु. पेंढारी श्रीशा प्रभाकर	९.२८
द्वितीय	कु. पेजले मयुरी महेश	९.२५
तृतीय	कु. शिगवण शैलेश चंद्रकांत	८.९१

* प्राध्यापक जगत *

डॉ. संगिता भालचंद्र काटकर (अर्थशास्त्र विभाग)

१) One Day National Conference organised by Department of Economics JSM College Alibag on ०७/०३/२०२४ - रोजी

होणाऱ्या परिषदेमध्ये “प्रादेशिक असमानता आणि महाराष्ट्रातील रस्ते वाहतूक विकास” या विषयावर संशोधन पेपर पाठविला आहे.

२) दि. २३/१०/२०२३ रोजी उच्च व तंत्र शिक्षण

विभाग, महाराष्ट्र शासन आणि सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ पुणे यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित एक दिवसीय “राज्यस्तरीय महिला सक्षमीकरण” परिषदेमध्ये सहभाग.

३) One Day Interdisciplinary National Level Seminar (Online) २१/०३/२०२४ रोजी होणाऱ्या सेमिनार मध्ये “संरक्षण क्षेत्रातील बदल : युद्ध निती” या विषयावरील संशोधन पेपर पाठविला आहे.

डॉ. नामदेव डोंगरे (राज्यशास्त्र विभाग)

* अजंठा या UGC Listed Journal मध्ये (No. 40776 - 5730) ‘राजकारण आणि महिला’ हा लेख प्रसिद्ध.

* महाविद्यालयामध्ये राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाची अंमलबजावणी करण्यासाठी गठीत करण्यात आलेल्या समितीमध्ये प्रमुख म्हणून कार्यरत. महाविद्यालयातील प्राध्यापकांना (NEP - 2020) या धोरणाची माहिती व्हावी यासाठी दि. ०२/०८/२०२३ रोजी कार्यशाळेचे आयोजन. या कार्यशाळेत परिसरातील कनिष्ठ महाविद्यालयातील शिक्षकही सहभागी झाले होते. गोगटे-जोगळेकर महाविद्यालयाचे उपप्राचार्य डॉ. सुरेंद्र ठाकूर देसाई यांनी या कार्यशाळेत मार्गदर्शन केले.

* महाविद्यालयामध्ये स्थापन करण्यात आलेल्या

विद्यार्थी प्रवेश समितीमध्ये F.Y.B.A. वर्गप्रमुख म्हणून कार्यरत.

* सांस्कृतिक विभागातर्फे आयोजित करण्यात आलेल्या ‘गंधार खाद्यमहोत्सवा’मध्ये ‘फुड फेस्टिव्हल’ या उपक्रमात समन्वयक म्हणून कार्यरत.

* राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाची अंमलबजावणी जुन २०२४ पासून प्रस्तावित आहे. याबाबत बारावीत शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी मार्गताम्हाने, शिरवली, बोरगांव इ. कनिष्ठ महाविद्यालयात व्याख्याने दिली.

* डॉ. तानाजीराव चोरगे कला व वाणिज्य महाविद्यालयामध्ये दि. २५/१०/२०२३ रोजी वरिष्ठ पर्यवेक्षक म्हणून कामकाज पाहिले.

* महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनाही राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० या विषयावर मार्गदर्शन केले.

डॉ. सत्येंद्र विजय राजे (इतिहास विभाग)

१) तृतीय वर्ष बी. ए. इतिहास पेपर नं. ६ मिडिया आणि कम्युनिकेशन करीता मुंबई विद्यापीठाने पेपर सेटर, मॉडरेटर, चेअरमन म्हणून नियुक्त केले.

२) क्रीडा विभाग, विद्यार्थी परिषद, शिस्तपालन

विभाग प्रमुख म्हणून कार्यरत.

३) ‘भरारी’ अंक संपादक म्हणून कार्यरत.

४) दि. १८/१२/२०२३ रोजी रामेश्वर हायस्कूल, ज्यु. कॉलेज आणि डी. एड. कॉलेज मिठबांव, ता. देवगड येथे बक्षिस वितरण आणि शिक्षण महर्षी डॉ. रामचंद्र शिरोडकर पुण्यतिथी

- कार्यक्रमामध्ये अध्यक्ष म्हणून उपस्थिती.
- ५) जानेवारी २०२४ शिरवली हायस्कूल आणि ज्यु. कॉलेज येथे विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन.
- ६) महाराष्ट्र राज्य उच्च व तंत्रशिक्षण विभाग, महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यता केंद्र यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित “राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण राज्यस्तरीय कार्यशाळा” दि. २५।०२।२०२४

- रोजी सोमय्या कॉलेज विद्याविहार येथे संपन्न झाली. त्यामध्ये सहभाग घेण्यात आला.
- ७) डॉ. तात्यासाहेब नातू कॉलेज मूल्य शिक्षण सर्टिफिकेट कोर्स अंतर्गत “सामाजिक मूल्ये प्रस्थापित करण्यात प्रसारमाध्यमांची भूमिका” या विषयावर बुधवार दि. २८।०२।२०२४ रोजी मार्गदर्शन केले.

Dr. Suresh Dattu Sutar (HOD Department of English)

- ▶ I have discharged my duty as the Coordinator of RUSA College Level Committee and submitted the proposal of Five Crore under the scheme of strengthening of colleges to the central government.
- ▶ I have been appointed on the F.Y.B.A English Syllabus Committee as per NEP 2020 of IDOL University of Mumbai.
- ▶ I have been appointed as the Question Paper Setter for T.Y.B.A English of IDOL University of Mumbai.
- ▶ I have been appointed as the Question Paper Setter for M.A. English of IDOL University of Mumbai.
- ▶ I have been appointed on the Study Material Committee for T.Y.B.A English of IDOL University of Mumbai.
- ▶ I have been appointed on the Syllabus Committee of T.Y.B.A English Paper VI Structure of Modern English of University of Mumbai.
- ▶ I have been working as the coordinator of Dr. Natu College for the MoU signed with Dnyandeep College Morvande - Boraj Khed.
- ▶ I have been working as IQAC Coordinator from 2018-19
- ▶ I have delivered a guidance lecture on NEP 2020 to HCS students of nearby colleges under Departmental Social Responsibilities (DSR)
- ▶ मराठी भाषेतील ‘विचारमोती’ हे दुसरे पुस्तक प्रकाशित झाले. परिसरातील शाळांना सदर पुस्तकाचे वाटप करण्यात आले.

सहा. प्रा. रामचंद्र सा. माने - (हिंदी विभाग प्रमुख)

- * गोगटे जोगळेकर महाविद्यालय रत्नागिरी येथे ‘युवा- महोत्सव’ सन २०२३ - २०२४ कार्यशाळेमध्ये दि. ३ जुलै २०२३ रोजी मुंबई विद्यापीठ आयोजित कार्यशाळेमध्ये सहभाग घेतला.
- * डॉ. तात्यासाहेब नातू कला व वरिष्ठ वाणिज्य महाविद्यालय मार्गताम्हाने आयोजित ‘नवीन शैक्षणिक धोरण’ या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळे मध्ये दि. २ ऑगस्ट २०२३ रोजी सहभाग घेतला.
- * नवनिर्माण महाविद्यालय लोवले - संगमेश्वर येथे दि. ९ ऑगस्ट २०२३ मुंबई विद्यापीठ आजीवन शिक्षण व विस्तार विभाग (DLLE) अंतर्गत प्रथम सत्र प्रशिक्षण उपक्रमात सहभाग घेतला.

सहा. प्रा. विकास मेहेंदळे (इतिहास विभाग प्रमुख)

- * डॉ. तात्यासाहेब नातू कला व वरिष्ठ वाणिज्य महाविद्यालय यांच्या विद्यमाने राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण अंमलबजावणी विषयावर दि. २ ऑगस्ट २०२३ रोजी झालेल्या कार्यशाळेत सहभाग.
- * भारतीय स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवा निमित्ताने 'भारतीय संविधानाचे तत्त्वज्ञान व वैशिष्ट्ये अमृत महोत्सवी वाटचाल' या विषयावर डॉ. सोमनाथ कदम अधिसभा सदस्य, इतिहास विभाग प्रमुख कणकवली महाविद्यालय, कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग यांचे वेबिनार आयोजित.
- * राज्यशास्त्र विभाग व राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाने दि. १ डिसेंबर २०२३ रोजी आयोजित केलेल्या कार्यक्रमांमध्ये 'हक्क व कर्तव्य' विषयावर मार्गदर्शन.
- * दि. ९ ऑगस्ट २०२३ रोजी क्रांतिदिन निमित्ताने महाविद्यालयात 'भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील विविध टप्पे' या विषयावर मार्गदर्शन.
- * दि. १० फेब्रुवारी २०२४ रोजी कणकवली महाविद्यालय, कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग आयोजित कोकण इतिहास परिषदेच्या १३ व्या राष्ट्रीय अधिवेशनात सहभाग. 'रत्नागिरी जिल्ह्यातील वृत्तपत्रांची भूमिका' या विषयावर शोधनिबंध वाचन.
- * कोकण इतिहास परिषद कार्यकारी समिती व कोकण इतिहास पत्रिका संपादन मंडळ सदस्य म्हणून जबाबदारी.
- * ग्राहक पंचायत महाराष्ट्र जिल्हा शाखा रत्नागिरी संस्थेमध्ये उपाध्यक्ष म्हणून कार्यरत.
- * महाराष्ट्र माउंटनअरींग असोसिएशन रत्नागिरी शाखा उपाध्यक्ष म्हणून कार्यरत. विद्यार्थी परिषद आयोजित 'नेतृत्व गुण विकास' कार्यशाळेत मार्गदर्शन.

Mr. Anil S. Kamble - (Librarian)

1. Presented research paper entitled "Impact of ICT on Academic libraries in the electronic environment e-publishing in 'International Conference on Transforming Libraries 2023: NEP 2020 and Changing Paradigm in LIS' organized by Knowledge Resource Center, Dr Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad dated on 27/07/2023 to 28/07/203.
2. Chapter entitled "Preservation and conservation of library books : a users process" published in edited book 'Preservation and Conservation of Library' edited by Balaji D. Damawale and Ganesh D. Sagare, Author Press, New Delhi, Page No. 78-86, ISBN-978-93-5529-621-4.
3. Research paper entitled "Study of awareness and use of online resources by the faculty members of engineering colleges affiliated to Kaviyitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University Jalgaon" presented in One Day National level Seminar on Use of ICT in Libraries organized by Appasaheb Marathe Arts and New Commerce, Science College, Rajapur, Dist.. Ratnagiri dated on 22 December 2023.

Guidance Lecture for TY students of Department of English

राजमाता जिजाऊ व स्वामी विवेकानंद जयंती

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण - २०२० महाविद्यालयातील व परिसरातील प्राध्यापकांसाठी आयोजित करण्यात आलेल्या कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना डॉ. सुरेंद्र ठाकुरदेसाई (उपप्राचार्य गोगटे-जोगळेकर महाविद्यालय)

१४ सप्टेंबर २०२३ रोजी हिंदी दिनानिमित्त डॉ. सविता कांशीराम तायडे यांचे स्वागत करताना मा. प्राचार्य डॉ. संगीता काटकर

आजीवन अध्ययन व विस्तार विभाग अंतर्गत मार्गदर्शन करताना डॉ. उमेश बागल - मुंबई विद्यापीठ विभागीय समन्वयक

भारतीय संविधान व आपली जबाबदारी या विषयावर डॉ. सरयेंद्र विजय राजे यांचे शिरवली हायस्कूल व ज्युनिअर कॉलेज येथे मार्गदर्शन

बजाज फिनसर्व सर्टिफिकेट कोर्स बॅच क्र. २ मधील विद्यार्थी सोबत बजाज कोर्स मार्गदर्शक प्रा. लक्ष्मीकांत कट्टी, प्राचार्य डॉ. संगीता काटकर, कोर्स समन्वयक प्रा. युवराज जाधव

Workshop organized on Digital Banking Security awareness conducted dated on 08/02/2024 Dr. Amit Yelgi was present as Resource Person

बजाज फिनसर्व सर्टिफिकेट कोर्स बॅच क्र. १ चा विद्यार्थी कु. शार्दुल चव्हाण याची सुंदरम फायनान्स कोल्हापूर येथे निवड झाल्याबद्दल महाविद्यालयाच्या वतीने अभिनंदन करण्यात आले

Significance of Communication skills in English

57th A. D. Shroff Memorial Elocution Competition

Guest lecture on Opportunity in Tourism Conducted jointly with Career Counselling Cell dated on 12th Feb. 2024. Mr. Virendra Bhagwat (Tour Manager - Venna World

सहा. प्रा. युवराज सुभाष जाधव
(हिंदी विभाग सदस्य)

- १) माणगांव शिक्षण प्रसारक मंडल माणगांव के द. ग. तटकरे महाविद्यालय में हिंदी विभाग एवं आंतरिक गुणवत्ता आश्वासन प्रकोष्ठ के संयुक्त सहयोग से तारीख ८ अक्टूबर २०२३ को आयोजित “हिंदी नाटक एकांकी कविता तथा निबंध साहित्य” पर विशेष संदर्भ कला शाखा तृतीय वर्ष हिंदी पेपर क्रमांक - V, सेमीस्टर -V के लिए आयोजित कार्यशाला में विशेषज्ञ के रूप में सम्मिलित।
- २) १५ अगस्त २०२३ को आयोजित जनार्दनराय नागर विश्वविद्यालय राजस्थान (डीम्ड टू. बी. विश्वविद्यालय, उदयपुर) द्वारा आयोजित “भारत के स्वतंत्रता सेनानी” विषय पर आधारित ऑनलाइन प्रश्नोत्तरी प्रतियोगिता में सफलतापूर्वक भाग लेकर ८५% अंक प्राप्त किए।
- ३) ३१ अगस्त २०२३ को द. ग. तटकरे महाविद्यालय मानगांव में कॉमर्स डिपार्टमेंट और आइ.क्यू.एसी. द्वारा आयोजित राष्ट्रीय स्तरीय “उद्योगजगत कौशल्य विकास” कार्यशाला में भाग लिया।
- ४) मुंबई विश्वविद्यालय द्वारा आयोजित तृतीय वर्ष कला हिंदी विषय सेमीस्टर V के लिए (पेपर नं. IV हिंदी साहित्य का इतिहास) पेपर सेटर का सफलतापूर्वक काम किया।
- ५) सी. के. टी. महाविद्यालय पनवेल द्वारा तारीख २५ अक्टूबर २०२३ से लेकर ४ नवंबर २०२३ तक आयोजित रिसर्च मेथाडोलॉजी और कंप्यूटर एप्लीकेशन विषय पर आधारित चार क्रेडिट वाले पी.एच.डी. कोर्स वर्क में सम्मिलित होकर “ओ” श्रेणी प्राप्त किया।
- ६) हिंदी विभाग तथा आंतरिक गुणवत्ता आश्वासन प्रकोष्ठ, श्री. बंकटस्वामी महाविद्यालय, बीड द्वारा विश्व हिंदी दिवस १० जनवरी २०२४ के अवसर पर “हिंदी में रोजगार की संभावनाएं” विषय पर आयोजित राष्ट्रीय हिंदी वेबिनार में सम्मिलित होने के उपलक्ष्य में प्रतिभागी के रूप में प्रमाण पत्र प्रदान।
- ७) पाटकर कॉलेज ऑफ आर्ट्स अँड साइंस अँड वी. पी. वरदे कॉलेज ऑफ कॉमर्स अँड इकोनॉमिक्स द्वारा तारीख १४ जनवरी २०२४ से ३१ जनवरी २०२४ तक आयोजित रिसर्च पब्लिकेशन एथिक्स विषय पर आधारित दो क्रेडिट वाला पी.एच.डी. कोर्सवर्क सफलतापूर्वक पूरा किया।
- ८) श्री सिद्धेश्वरी महाविद्यालय माजलगांव, जिला बीड तथा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विश्वविद्यालय छत्रपति संभाजी नगर के संयुक्त तत्वाधान में तारीख १६ एवं १७ फरवरी २०२४ में आयोजित दो दिवसीय राष्ट्रीय संगोष्ठी प्रतिभागी रूप में सम्मिलित। संगोष्ठी “स्वाधीनता आंदोलन में हिंदी भाषा साहित्य, फिल्म तथा पत्रकारिता का योगदान” इस विषय तत्व पर आधारित थी। प्रस्तुत संगोष्ठी के लिए “स्वाधीनता आंदोलन और हिंदी पत्रकारिता” विषय पर शोध निबंध भेज दिया।
- ९) महाराष्ट्र राज्य हिंदी साहित्य अकादमी मुंबई के सहयोग से द. ग. तटकरे महाविद्यालय माणगांव, रायगढ़ ने तारीख ९ मार्च २०२४ को २१ वीं सदी के हिंदी साहित्य को ध्यान में रखकर “समकालीन हिंदी साहित्य सर्जन और सरोकार” विषय पर एक दिवसीय राष्ट्रीय संगोष्ठी का आयोजन किया। प्रस्तुत संगोष्ठी के लिए “रमणिका गुप्ता की कहानी

साहित्य में चित्रित नारी संवेदना” विषय पर शोध निबंध प्रस्तुत किया।

- १०) बजाज फिनसर्व सर्टिफिकेट कोर्स पुणे द्वारा डॉ. तात्यासाहेब नातू महाविद्यालय में शैक्षणिक वर्ष २०२२-२३ में बजाज फिनसर्व सर्टिफिकेट कोर्स बैच - १ (१८ दिसंबर २०२२ से लेकर २५ जनवरी २०२३) तथा बजाज फिनसर्व सर्टिफिकेट

कोर्स बैच क्रमांक -२ (तारीख २ जनवरी से लेकर १० फरवरी तक) आदि में सफलतापूर्वक कोर्स समन्वयक काम किया, अतः इस कार्य को प्रेरित करने के उद्देश्य से बजाज फिनसर्व सर्टिफिकेट कोर्स पुणे द्वारा “उत्साही कोर्स समन्वयक” का प्रमाण पत्र प्रदान।

Dr. Prajakta Prashant Shinde (Dept. of English)

- ▶ She published her research paper in 'An International Multi-Disciplinary Quarterly Research Journal - AJANTA' in April-June 2023.
- ▶ She has delivered a guidance lecture on NEP in Motibai Thakarsy Jr. College, Rampur.
- ▶ She developed E-Content for IDOL, Mumbai University.
- ▶ She conducted Zoom-lectures for T.Y.B.A. students of IDOL, Mumbai University.
- ▶ She has worked as a member of Women Development Cell.

सहा. प्रा. सौ. प्रियांका मयुरेश माने (मराठी विभाग)

- * दिनांक ७।०८।२०२३ रोजी मुंबई सहभाग. विद्यापीठाच्या युवा महोत्सवात * यु. जी. सी. मार्फत १२ डिसेंबर २०२३ रोजी झालेल्या NET परिक्षेत उत्तीर्ण.
- * राष्ट्रीय सेवा योजना २०२३-२४ मध्ये कात्रोळी याठिकाणी झालेल्या शिबिरामध्ये सदस्य म्हणून

सहा. प्रा. विक्रान्त वसंत टेरवकर (मराठी विभाग)

- १) दि. २३, २४ ऑक्टोबर २०२३. डेरवण येथे झालेल्या मुंबई विद्यापीठ - कोकण विभागीय स्तरीय क्रीडा स्पर्धेत शिक्षक प्रतिनिधी म्हणून सहभाग.
- २) राष्ट्रीय सेवा योजना २०२३-२४. निवासी शिबीरात
- सदस्य म्हणून सहभाग.
- ३) “सांगोला तालुका क्रीडा स्पर्धा, करकंब (पंढरपूर तालुका) आयोजित क्रीडा स्पर्धा या ठिकाणी निवेदक म्हणून उपस्थित.
- ४) क्रीडा विभाग व ग्रंथालय विभाग सदस्य.

Asst. Prof. Priyanka Prakash Goyathle

Dept. of Commerce

- 1) Invited as a Guest lecturer for Certificate Course on "Indian Capital Market" Conducted by Department of Economics in our college.
- 2) Attended one day workshop on New Education Policy 2020 organized by Dr. Tatyasaheb Natu College of Arts & Senior College of Commerce, Margtamhane.
- 3) I have been working as a member of examination department for our college in academic year 2023-24.
- 4) Appointment as an external supervisor for semester first (Oct. 2023) examination in Khare-Dhere-Bhosale College, Guhagar.
- 5) Participated in eight days online faculty development program on research : Methodology Ethics and AI tools organized by Dalmia Lions College of Commerce and Economics, faculty development cell, Research center and IQAC from 1st February 2024 to 8th February 2024.
- 6) Participated in A Virtual Faculty development program on Research in Humanities, Commerce & Management : Opportunities & challenges organized by Institute of Advanced studies in English, Pune and Research Foundation of India from 13th February 2024 to 19th February 2024.

सहा. प्रा. अन्वी अ. निकम (वाणिज्य विभाग)

- * मुंबई विद्यापीठ "T.Y.B.Com Sem." विपणन या विषयाचे पेपर तपासणीचे काम पूर्ण केले.
- * डॉ. तात्यासाहेब नातू कला व वरिष्ठ महाविद्यालयात सांस्कृतिक विभागात सदस्य म्हणून काम केले.
- * महाविद्यालयांतर्गत गाव कात्रोळी या ठिकाणी राष्ट्रीय सेवा योजनेअंतर्गत झालेल्या कॅम्पमध्ये सहभाग व सदस्य म्हणून काम केले.
- * An international multidisciplinary Half Yearly Research Journal मध्ये कर्मचाऱ्यांचे अधिकार या विषयामध्ये (मे, ऑक्टोबर - २०२३) रिसर्च पेपर प्रसिद्ध केला आहे.
- * डॉ. तात्यासाहेब नातू कला व वरिष्ठ वाणिज्य महाविद्यालयात 'राज्यघटनेची वैशिष्ट्ये' या विषयावर आयोजित वेबिनारमध्ये सहभाग.

Asst. Prof. Fayeem Nuruddin Khadas

(Dept. of Commerce)

- ▶ Delivered a lecture on 'Disaster Management.'
- ▶ Organized PPT presentation of NEP 2020 for the staff members.

भरारी

२०२३-२४

लभले
आम्हास
भाग्य
बोलतो
मराठी

मराठी विभाग

वार्षिक अहवाल २०२३-२४

३६

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक प्रबोधन

श्री. अनिल एस. कांबळे

ग्रंथपाल

"The progress of any society depends on the progress of education in that society - Dr. Babasaheb Ambedkar.

डॉ. भीमराव रामजी आंबेडकर हे आधुनिक भारताच्या निर्मात्यांपैकी एक आहेत. गरीब आणि वंचित कुटुंबात जन्मलेल्या डॉ. आंबेडकरांनी मानवासाठी कठीण समजल्या जाणाऱ्या आयुष्यात अनेक उंची गाठल्या. आधुनिक भारतातील सर्वात सुशिक्षित लोकांमध्ये त्यांची गणना होते. डॉ. आंबेडकरांनी प्रतिष्ठित कोलंबिया विद्यापीठ आणि प्रसिद्ध लंडन स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक्समधून अर्थशास्त्रात पीएचडी प्राप्त केली. डॉ. आंबेडकर हे कुशल वक्ते, लेखक आणि ज्ञानी अभ्यासक म्हणून जगभर प्रसिद्ध आहेत. त्यांचे अभ्यासाचे क्षेत्र केवळ अर्थशास्त्र आणि कायदा इतकेच मर्यादित नव्हते तर शिक्षण, समाजशास्त्र, संविधान, राज्यशास्त्र, धर्म आणि तत्त्वज्ञान या विषयांवरही त्यांचा पूर्ण अधिकार होता. महात्मा बुद्ध, ज्योतिबा फुले, शाहूजी महाराज, प्रसिद्ध शिक्षणतज्ज्ञ प्रोफेसर जॉन ड्यूई, एल्विन सेलिंगमन आणि बुकर टी. वॉशिंग्टन यांचा डॉक्टर आंबेडकरांच्या जीवनावर मोठा प्रभाव होता. शिक्षणाशी आयुष्यभर जोडलेले डॉ. आंबेडकर हे स्वतःच एक तत्त्वज्ञान आहे.

आपल्या समाजातील शिक्षणाचे स्वरूप आणि प्रगती समजून घेण्यासाठी त्यांच्या शिक्षणाविषयीच्या विचारांचा अभ्यास अत्यंत आवश्यक आहे. शिक्षणाविषयीच्या त्यांच्या मुख्य कल्पना आहेत :

सामाजिक मुक्ती : शिक्षणाचा मुख्य उद्देश व्यक्तीचे सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीय परिवर्तन घडवून आणणे आहे. डॉ. आंबेडकर हे जातिवाद, अस्पृश्यता, सामाजिक भेदभाव, सामाजिक विषमता, महिला असमानता इत्यादींचे कट्टर विरोधक होते. भारतीय समाजातील विद्यमान सामाजिक विषमता आणि सामाजिक अन्याय दूर करण्यासाठी आणि समता, बंधुता, सहअस्तित्व आणि परस्पर प्रस्थापित करण्यासाठी त्यांनी शिक्षणाला खूप महत्त्व दिले. 'शिक्षण हा प्रत्येक माणसाचा केवळ जन्मसिद्ध हक्क नसून ते समाजपरिवर्तनाचे हत्यार आहे', अशी त्यांची धारणा होती.

"Education is the key to unlock the golden door of freedom." - Dr. B. R. Ambedkar.

शिक्षणाचे सार्वत्रिकीकरण : डॉ. आंबेडकर त्यांचे गुरू जॉन ड्यूई यांच्या शिक्षणाच्या लोकशाहीकरणाच्या दृष्टिकोनाचे प्रख्यात समर्थक होते. भारतातील प्रचलित

सामाजिक विषमतेमुळे भारतातील लोकांचा एक मोठा वर्ग बराच काळ शिक्षणाच्या अधिकारापासून वंचित राहिला. शिक्षण हा प्रत्येक व्यक्तीचा जन्मसिद्ध हक्क आहे आणि हा अधिकार कोणालाही नाकारता येणार नाही, असे डॉ. आंबेडकरांचे मत होते. त्यामुळे लोकशाही देशाने कोणताही भेदभाव न करता आपल्या समाजातील सर्वांना शिक्षणाचा अधिकार दिला पाहिजे.

"Education is the most powerful weapon to change the world."

स्त्रीशिक्षण : २० जुलै १९४२ रोजी नागपूर येथे व्याख्यान देताना ते म्हणाले, मी समाजाच्या प्रगतीचे मोजमाप स्त्रियांच्या प्रगतीच्या प्रमाणात करतो. देशाची निम्मी लोकसंख्या अशिक्षित राहिली, तर भारत, जगातील कोणताही देश प्रगती करू शकत नाही, असे त्यांचे स्पष्ट मत होते. खरे देशभक्त आणि समाजसुधारक असल्याने डॉ. आंबेडकर हे स्त्री शिक्षणाचे खंबीर समर्थक होते. समाजाच्या प्रगतीसाठी आणि देशाच्या विकासासाठी महिलांनी शिक्षण घेणे अत्यंत गरजेचे आहे, हे त्यांना चांगलेच ठाऊक होते. त्यांनी असे निरीक्षण नोंदवले की, 'शिक्षण हे पुरुषांइतकेच स्त्रियांसाठीही आवश्यक आहे. जर तुम्हाला लिहायचे आणि वाचायचे असेल तर खूप प्रगती होईल.'

"I measure the progress of a community with the degree of progress women have achieved." - Dr. B. R. Ambedkar.

शिक्षणाच्या माध्यमातून सामाजिक मुक्तीमध्ये महिलांची भूमिका : डॉ. आंबेडकरांनी सुशिक्षित महिलांना सामाजिक परिवर्तनात महत्त्वाची भूमिका बजावता येते असे मानले. आई असल्याने, ती कुटुंबातील मुलांच्या सर्वात जवळ असते आणि ती मुलाची पहिली शिक्षिका असते. त्या त्यांच्या मुलांमध्ये सकारात्मक मूल्ये आणि सद्गुण अंतर्भूत करू शकतात.

त्यामुळे त्यांनी महिलांना शिक्षणासाठी प्रवृत्त केले. ते म्हणाले, 'मी तुम्हाला काही गोष्टी सांगतो, ज्या तुम्ही लक्षात घ्याव्यात असे मला वाटते. स्वच्छ राहायला शिका; सर्व दुर्गुणांपासून मुक्त रहा, आपल्या मुलांना शिक्षण द्या, त्यांच्यात महत्त्वाकांक्षा निर्माण करा, त्यांच्या मनावर बिंबवा की त्यांना महान व्हायचे आहे, त्यांच्या मनातून सर्व न्यूनगंड काढून टाका.

नैतिक शिक्षण आणि चारित्र्य निर्मितीवर भर : नैतिक मूल्यांशिवाय शिक्षणाला खऱ्या अर्थाने शिक्षण म्हणता येणार नाही, असे डॉ. आंबेडकरांचे मत होते. लोकांचे प्रबोधन करताना नैतिक मूल्ये आणि चारित्र्यनिर्मितीला योग्य महत्त्व दिले नाही, तर अशा शिक्षित व्यक्तीचा समाजाला काहीही उपयोग होणार नाही, असा त्यांचा ठाम विश्वास होता. १२ फेब्रुवारी १९३८ रोजी मुंबई प्रांतातील डिप्रेस्ड क्लासेस युथ कॉन्फरन्सला संबोधित करताना ते म्हणाले की, 'चारित्र्य आणि नम्रता नसलेला शिक्षित माणूस पशूपेक्षाही धोकादायक असतो. त्याचे शिक्षण गरिबांच्या कल्याणासाठी मारक असेल तर सुशिक्षित माणूस समाजासाठी शाप आहे... शिक्षणापेक्षा चारित्र्य महत्त्वाचे आहे.'

शिक्षणातील धर्म आणि संस्कृती : अनेक अभ्यासकांचा असा विश्वास आहे की डॉ. आंबेडकरांनी केवळ धर्म आणि संस्कृती नाकारली नाही, तर त्यांनी कार्ल मार्क्सच्या 'धर्माला लोकांची अफू' मानून लोकप्रिय अवतरणाचे समर्थनही केले. तरीही खरे तर त्यांनी धर्म आणि संस्कृतीला आवश्यक मानले. शिक्षण, धर्माच्या नावाखाली सामाजिक अन्याय आणि कर्मकांडाच्या विरोधात ते होते यात शंका नाही. त्यांनी धर्माचे महत्त्व अधोरेखित केले की 'माझ्यामध्ये कोणत्या चांगल्या गोष्टी आहेत किंवा माझ्या शिक्षणामुळे समाजाला जे काही फायदे झाले आहेत, ते 'माझ्यातील धार्मिक

भावनानांचा मी ऋणी आहे, मला धर्म हवा आहे पण त्यात दांभिकता नको आहे.'

रोजगाराभिमुख आणि कौशल्याधारित शिक्षण : शिक्षणाचा एक महत्त्वाचा उद्देश म्हणजे एखाद्या व्यक्तीला उपजीविकेसाठी सक्षम बनवणे किंवा त्याला स्वावलंबी बनवणे. डॉ. आंबेडकरांनी मान्य केले की माणसाच्या जीवनात रोजगार किंवा उपजीविका मिळवणे खूप महत्त्वाचे आहे. त्यांचा असा विश्वास होता की शिक्षण तेव्हाच पूर्ण मानले जाईल, जेव्हा त्याच्याशी काही कौशल्ये जोडली जातील आणि अशा कौशल्यामुळे व्यक्तीसाठी काही रोजगार निर्माण होईल. त्यामुळे त्यांनी तंत्रशिक्षणावर भर दिला आणि समाजातील वंचित आणि मागासवर्गीयांच्या उदयासाठी ते आवश्यक मानले.

मातृभाषा आणि परकीय भाषेचे महत्त्व : भाषा हे शिक्षणाचे प्रमुख साधन आहे. शिक्षणाचे मूलभूत तत्व असे आहे की, जर मुलाच्या मातृभाषेतून शिक्षण दिले गेले तर मुलाला ते समजणे सोपे जाते. डॉ. आंबेडकरांनी मातृभाषेतून अध्यापनाचा पुरस्कार केला, पण त्याच वेळी प्रत्येक विद्यार्थ्याला किमान एका परदेशी भाषेचे ज्ञान असणे आवश्यक होते. जेणेकरून त्याला त्याच्या विषयात जागतिक स्तरावर होत असलेला विकास कळू शकेल आणि संपूर्ण जगात काय चालले आहे हे समजू शकेल. शिवाय, संविधान सभेच्या बैठकीत डॉ. आंबेडकरांनी संस्कृत भाषेला राष्ट्रभाषा किंवा राज्यभाषा बनवण्याचा प्रस्ताव मांडला हे अनेकांना माहित नाही.

शिक्षकाची भूमिका : डॉ. आंबेडकरांनी विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी शिक्षक आवश्यक मानले. चांगले शिक्षक असतील तर आपण चांगले विद्यार्थी घडवू शकतो, असा विश्वास त्यांनी व्यक्त केला. त्यांना शिक्षकांबद्दल खूप आदर होता आणि शिक्षकांना उच्च

स्थान देण्याचे त्यांचे समर्थन होते. सुदृढ आणि परिपूर्ण मानवी व्यक्तिमत्त्वाच्या विकासात शिक्षकाची भूमिका सर्वात महत्त्वाची असते, असे त्यांचे मत होते. चांगल्या शिक्षकाचा समाजातील सर्व घटकांप्रती सकारात्मक आणि समतावादी दृष्टिकोन असायला हवा. शिक्षकांची शाळा किंवा विद्यापीठांमध्ये नियुक्ती करताना त्यांची पात्रता आणि इतर क्षमता तपासल्या जाव्यात, अशी शिफारस त्यांनी केली.

शेवटी असे म्हणता येईल की डॉ. आंबेडकरांचे शैक्षणिक तत्त्वज्ञान हे प्राचीन आणि आधुनिक शिक्षणाचे मिश्रण आहे. डॉ. आंबेडकरांचे योगदान महत्त्वपूर्ण आहे कारण त्यांनी भारतीय समाजातील एका मोठ्या वर्गाच्या शैक्षणिक विकासाची आवश्यकता अधोरेखित केली जी दीर्घकाळ शिक्षणापासून वंचित आहे. डॉ. आंबेडकरांनी संविधान निर्मितीच्या वेळी शिक्षणाचे अनेक कायदे आणि दलित लोकांच्या सामाजिक मुक्तीमध्ये मोठी भूमिका बजावली. समाजाचा मोठा भाग शिक्षणापासून वंचित राहिला तर समाजाचा सर्वांगीण विकास होऊ शकणार नाही, हे लक्षात घेणे महत्त्वाचे आहे. सामाजिक दुफळी दूर करणे अत्यंत आवश्यक आहे, अन्यथा समाजात सामाजिक एकोपा प्रस्थापित होऊ शकत नाही. त्यामुळे आपल्या समाजात सामाजिक आणि आर्थिक समता प्रस्थापित व्हावी आणि आपला देश प्रगती करू शकेल, यासाठी राज्याने लोकांना सार्वत्रिक गुणात्मक शिक्षण दिले पाहिजे आणि तंत्रशिक्षणही द्यावे, यावर डॉ. आंबेडकरांनी भर दिला.

"Purpose of education is to moralize and socialize the people." - Dr. B. R. Ambedkar.

संत साहित्य आणि त्यांचे सामाजिक प्रबोधन

प्रा. सौ. प्रियांका मयुरेश माने
सहाय्यक प्राध्यापिका, मराठी विभाग

महाराष्ट्रात आणि या देशातील अनेक प्रांतात १२ व्या शतकात अनेक जाती धर्माच्या साधुसंतांची व वारकरी संप्रदायाची परंपरा निर्माण झाली. वारकरी संप्रदायामध्ये १२ व्या शतकापासून १७ व्या शतकापर्यंत अनेक संत मंडळींनी आपल्या साहित्यातून समाज प्रबोधन करण्याचा प्रयत्न केला. समाजाला योग्य दिशा देणे, वाट चुकलेल्यांना योग्य मार्गदर्शन करणे, चांगले व वाईट शत्रू मित्र ओळखण्यास शिकविणे, अंधश्रद्धा, अनिष्ट रुढी, परंपरा, देवधर्म, भोळेपणा सोडून विज्ञानवादी दृष्टिकोन स्विकारण्यास भाग पाडले, भविष्यकाळाची उज्वल स्वप्ने दाखविण्याचे महान कार्य संतांनी केले आहे. त्यांना दीनदुबळ्या समाजाबद्दल तळमळ वाटते. ते भेदभाव कधीच करीत नाहीत, ते समाजाला समानतेची, त्यागाची, बंधूभावाची, एकतेची शिकवण देतात. त्यांचा देह समाज प्रबोधनासाठी सतत झिजत असतो. समाजाच्या भल्यासाठी त्यागाची अपेक्षा करतात. पाप-पुण्य, जन्म-मृत्यु, अंधःश्रद्धा यात खितपत न पडण्याची शिकवण देतात. अशा वारकरी संप्रदायात संत ज्ञानेश्वर, संत नामदेव, संत एकनाथ, संत तुकाराम, संत चोखामेळा, संत नरहरी सोनार, संत कर्ममेळा, संत जनाबाई, संत मुक्ताबाई, संत सोयराबाई, संत कान्होपात्रा, संत रामदास, संत बहीणाबाई इत्यादी संत मंडळींनी समाज उद्वारासाठी व समाज

प्रबोधनासाठी आपल्या साहित्यातून मौलिक विचारधन दिले आहे. त्यांनी आपल्या अभंगातून व साहित्यातून हिंदू धर्मातील समाजव्यवस्थेत चालत असलेला दैववाद, अंधश्रद्धा, अज्ञान, कर्मकांड या गोष्टीवर प्रहार करून समाज प्रबोधन केले आहे.

समुद्रात दगड मारल्यानंतर काही काळ पाण्यावर लाटा उमटतात आणि थोड्या वेळाने पाण्यासह विरून जातात. तसाच हा प्रकार झाला आहे. समाजाच्या मनावर देवादर्माचा आणि अंधश्रद्धेचा फार मोठा पगडा असतो. हिंदू समाज गेली अनेक वर्षे रुढी-परंपरा-अंधश्रद्धा आणि मानसिक गुलामगिरीत अडकून पडलेला आहे. तो मुक्त करण्यासाठी संतांनी आपल्या अभंग रचनेतून प्रबोधन करण्याचा प्रयत्न केला.

त्यांनी देव, धर्म, वर्ण, कर्मकांड, अंधःश्रद्धा, जातीयता, विषमता या बद्दल विद्रोह व नापसंती व्यक्त केली आहे. संत ज्ञानेश्वर आपल्या एका ओवीत दगडाच्या देवाबद्दल म्हणतात -

“देव ते कल्पित, शास्त्रे ती शाब्दिक
पुराणे सकळीक बाष्कळीक
पाषाणाचा देव बोलेचिना कधी
हरी भवा न्याधी केली ही”

संत चोखामेळा आपल्या अभंगात म्हणतात -

१) “हीन याती माझी देवा, कैशी घडावी तुझी सेवा

जोहार मायबाप जोहार, मी संता घरचा महार ॥”

२) “ऊस डोंगा परि रस नोहे डोंगा
काय भुललासी वरलिया रंगा ॥

संत कर्ममेळा म्हणतात -

“आमुचि केली हीन याती । तुज का न कळे श्रीपती ।
जन्म गेला उष्टे खाता । लाजून ये तुमच्या चित्ता ॥”

संत सोयराबाई आपल्या अभंगात म्हणातात -

“देहिचा विटाळ देहिच जन्माला ।

सोवळा तो झाला कवणा धर्म

विटाळावाचोणी उत्पत्तीचे स्थान ।

कोण देह निर्मळ नाही झाला ॥”

संत तुकारामांनी तर आपल्या वेगवेगळ्या
अभंगातून समाज प्रबोधनाची दिशाच दिली आहे. ते
म्हणतात -

१) “वेदांचा तो अर्थ आम्हासीच ठावा ।

येरांनी वाहावा भार माथी ॥”

२) “मऊ मेणाहूनि आम्ही विष्णुदास ।

कठीण वज्रास भेदू ऐसे ॥

भले तरी देऊ कासेची लंगोटी ।

नाठाळाचे माथी हाणु काठी ॥”

अशा प्रकारे संतांच्या तत्वज्ञानामुळे व
अभंगामुळे लोकांचे प्रबोधन झाले आहे. लोकांच्या
मनाचे थोडेसे बाह्य परिवर्तन झाले, परंतु मानसिक
परिवर्तन झाले नाही. संत ज्ञानेश्वर - एकनाथांच्या
अभंगातून समाज प्रबोधनाची व परिवर्तनाची भूमिका
सहानुभुतीची होती. मात्र संत चोखामेळा व त्यांचे
कुटुंबीय व संत तुकाराम यांची भूमिका जिव्हाळ्याची व
तळमळीची होती. संत चोखामेळा यांनी आपल्या

अभंगातून जातीय उच्च-नीचता व वाट्याला येणारी
अवहेलना व हेटाळणी मांडली आहे. तर संत
कर्ममेळ्यांची मांडणी माणुसकीसाठी बंडखोरीची भाषा
आहे. महाराष्ट्रातील संत संप्रदाय हा केवळ भागवत
धर्माचे प्रवक्ते म्हणून कार्य करित नव्हता तर तत्कालीन
महाराष्ट्राच्या सांस्कृतिकदृष्टीने नव्याने मांडणीच्या
कामात व्यस्त होता. या सामाजिक सुधारणेत संत
मंडळीची भूमिका महत्त्वाची होती. त्यामुळे सामाजिक
व्यवहारात कटूता कमी झाली. संत तुकाराम हे बहुजन
वर्गसमुहाचे प्रतिनिधित्व करणारे विद्रोही संत होते. संत
तुकारामांनी आपल्या एकूण अभंग वाङ्मयातून
बहुजनांच्या बौद्धिक कुचंबणेची कोंडी फोडण्याचा
आटोकाट प्रयत्न केला आहे. पुरोहीत वर्गाकडे बहुजन
वर्गसमुहाच्या पिळवणुकीला पूरक अशी आर्थिक आणि
धार्मिक वर्चस्वाची सबळता होती. त्या वर्गातील
धर्मभोळेपणा व बौद्धिक गुलामगिरी हाच मुख्य आधार
पुरोहिताकडे होता. ग्रामसंस्थेत पुरोहित महत्त्वाचा होता.
तो धर्मशास्त्र, कर्मवाद व जन्मसिद्ध जातीप्रथा यामुळे
व्यक्तीविकासाला वाव मिळू देत नव्हता. अशा धर्म
संस्थानिक व पुरोहितांचा संत तुकाराम यांनी मनस्वी
घृणा केली. धर्मशास्त्र व जातीप्रथा यातून पुरोहित
वर्गाच्या जाचकतेचा अनुभव संतांना आला. तेव्हा
अनेक संतांनी आपल्या अभंगातून सतत टिकेची झोड
उठवली. महाराष्ट्रातील संत मंडळींनी इथल्या बहुजन वर्ग
समुहाला जागृत करून पुरोहित वर्गाच्या दांभिकतेवर
अकुंश ठेवण्याचे महान कार्य केले. महाराष्ट्रातील संतांनी
समाज परिवर्तन करून समाज प्रबोधनही केले आहे.
कालबाह्य व्यवस्थेला विरोध करून नव्या समाज

निर्मितीसाठी काम केले. बहूजन वर्गसमुहातील अज्ञान दूर केल्याखेरीज कोणतीही समाज परिवर्तनाची चळवळ यशस्वी होऊ शकत नाही. सर्व संतांनी सामाजिक बदलासाठी ज्ञानाचे व त्याच्या प्रसाराचे महत्त्वाचे काम केले.

संत एकनाथांनी आपल्या अभंग व साहित्यातून भोंदूगिरीवर चांगलाच प्रहार केला आहे. ते म्हणतात -

“अंगा लावूनिया राख ।

करी भलतेच पाप ।

मेळवी शिष्यांचा मेळा ।

अवघा भांगेचा घोटाळा ।”

संतांचे समग्र सामाजिक स्थान वर्णविशिष्टतेमुळे फारच उपेक्षित राहिले. संतांच्या वाङ्मयातून सद्गुणांचे संवर्धन आणि दुर्गुणाचा त्याग करण्याची विचारदृष्टी दिसते. संतांच्या अभंगातून आध्यत्मिक प्रबोधनाचा विचार केला आहे. संत साहित्याने सामाजिक आणि आध्यत्मिक समता, मानवता, सद्गुण व सदाचार याची शिकवण दिली. महाराष्ट्रातील संतांनी विषमता अमान्य करून सामाजिक व पारमार्थिक संदर्भात समाजातील सर्व थरातील लोकांना न्याय देण्याचा प्रयत्न केला.

त्यामुळे विविध जाती जमातीतील लोक या समन्वयवादी संप्रदायांच्या धर्माच्या छात्राखाली एकत्र आले. त्यांनी त्यांचे जीवनव्यवहार, व्यवसाय आणि आर्थिक व्यवहार यांचे चित्र त्यांनी आपल्या अभंग व साहित्यातून मांडले आहे. संत नामदेव यांनी व्यवसायातून विट्टल भेटीची ओढ चित्रीत केली आहे.

“शिंपीयाचे कुळी जन्म माझा जाला ।

परि हेतु गुंतला सदाशिवी ॥

रात्रीमाजी सिवी दिवसामाजी सिवी ।

अराणूक जीवी नोव्हे कदा ॥”

संत सावता माळी यांनी आपला माळयाचा व्यवसाय करता करता प्रपंच हा परमार्थरूपी केला आहे.

आमुची माळियाची जात । शेत लावू बागाईत ॥

आम्हा हाती मोट-नाडा । पाणी जाते फुल झाडा ॥

शांती शेवंती फुलली । प्रेम जाई-जुई व्याली ॥

सावतांने केला मळा । विट्टल देखियला डोळा ॥”

अशा प्रकारे संत नरहरी सोनार, संत चोखामेळा, संत सोयराबाई, संत कान्होपात्रा इत्यादी संतांनी आपल्याला समाजात कसे हिनतेने वागविले जाते याचे चित्रण वेगवेगळ्या अभंगातून केले आहे. संत हे लौकिक जीवन जगत असल्याने या जीवनाचे विविध पडसाद त्यांच्या लेखनातून सतत उमटले आहेत. विविध व्यवसाय, उद्योग, आर्थिक व्यवहार यांचे उल्लेख येणे अपरिहार्य आहे. अशा लेखन मांडणीतून तत्कालीन समाजाची जाणीव जागृत करून समाज प्रबोधनाची एक दिशाच त्यांनी दिली. महाराष्ट्रातील संतांनी धर्मातील कर्मकांड, सोवळंओवळं, वर्णवर्चस्व, सामाजिक विषमता या विषयी चीड व्यक्त केली आहे. यातून बहूजन वर्गाने बाहेर आले पाहिजे असा संदेश दिला.

***

गाडगेबाबा : प्रबोधनाचे विचारपीठ

श्री. विक्रांत वसंत टेरेवकर

सहा. प्राध्यापक (मराठी विभाग)

महाराष्ट्र म्हणजे, संत परंपरेची मांदियाळी. संतांनी समाजसुधारणेचे अखंड व्रत हाती घेऊन ते आपल्या आयुष्याच्या अखेरपर्यंत सुफळ संपूर्ण केलं. संत नामदेवांनी कीर्तन परंपरेचे प्रवर्तन केले. 'नाचू कीर्तनाचे रंगी ! ज्ञानदीप लावू जगी' या संत नामदेवांच्या शब्दांचा वसा आणि वारसा संत तुकारामानंतर गाडगेबाबांनी प्राणपणाने जपला.

आयुष्यभर देवळात न जाणारा हा माणूस विचार, कार्य आणि कृतीने देवमाणूस ठरला. अंधश्रद्धेला नकार देत, कर्मकांडे नाकारत वंचितांचे, उपेक्षितांचे अश्रू पुसत गाडगेबाबांनी प्रबोधनाचे कार्य केले. झाडूच्या माध्यमातून स्वच्छतेची क्रांती गाडगेबाबांनी खडूच्या माध्यमातून घडणाऱ्या शैक्षणिक क्रांतीशी जोडली.

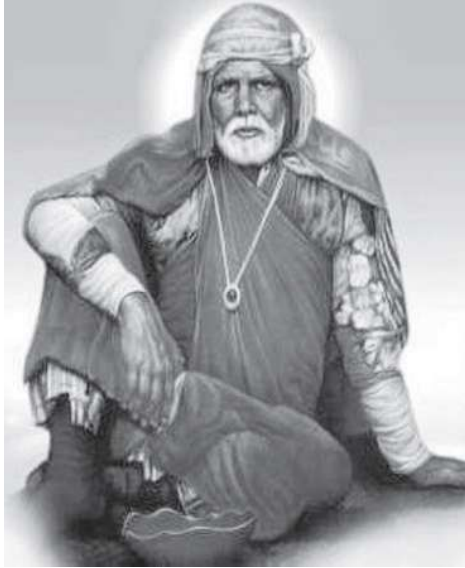
आधुनिक संत म्हणून ओळखले जाणारे संत गाडगे महाराज यांनी अज्ञान, अंधश्रद्धा, अनिष्ट रूढी-परंपरा, व्यसनाधीनता यांसारख्या सामाजिक समस्या दूर करण्यासाठी तळमळीने कार्य केले. याबाबत समाजप्रबोधन करण्यासाठी त्यांनी कीर्तनाचा मार्ग

अवलंबला. गाडगेबाबा म्हणजे संध्याकाळी कोण्यातरी पारावर भरलेली प्रबोधनाची जणू कार्यशाळाच होती. विधायक विचार आणि विधायक कृतिशीलता हा गाडगेबाबांचा मूलमंत्र होता. माणसाच्या मनातून व्यसनाधीनता, अंधश्रद्धा दूर व्हावी, माणसाने पक्षीहत्या - प्राणीहत्या करू नये, हिंसाचार करू नये, माणसाने

सदाचाराने वागावे, सामोपचाराने जगावे, जातीच्या भिंती तुटव्यात आणि मानवतेचे बंध जुळावे यासाठी गाडगेबाबांनी आयुष्यभर प्रयत्न केले. अंगावर चिंध्या पांघरलेल्या या माणसाने विधायक विचारांचे बावन्नकशी सोने समाजावर अक्षरशः उधळले.

गाडगेबाबांचे कीर्तन म्हणजे प्रबोधन विचारांची शाळाच होय. देवाच्या संदर्भातील

जनमानसातील अंधश्रद्धा, नवस वगैरे विचारांवर गाडगेबाबा शब्दांचे आसूड उगारत, शिक्षणाचा पुरस्कार करित असत. कीर्तनात गाडगेबाबा शब्दांचे आसूड उगारत. शिक्षणाचा पुरस्कार करत. कीर्तनात गाडगेबाबा अनेक प्रश्न विचारत असत. लोक बोलू लागले की

संवादातून गाडगेबाबा सहजपणे लोकांना प्रेरक विचार समजावून सांगत. जगण्याचे तत्त्वज्ञान अगदी सोप्या सरळ भाषेत सांगून गाडगेबाबा समाजपरिवर्तनाचे मोठे कार्य करित होते. ते सांगायचे आता तरी सुधरा, मुलांना शिक्षण द्या, पैसे नाही म्हणाल तर जेवणाचे ताट मोडा, हातावर भाकरी खा, बायकोले कमी भावाचे लुगडं घ्या, विद्या हे मोठे धन आहे. मोडक्या घरात राहा पण मुलाले शिक्षण दिल्याविना राहू नका'. गाडगेबाबा यांनी माणसात दडलेल्या ईश्वराची सेवा केली. शेंदूर फासलेल्या देवावर त्यांनी शाब्दीक हल्ला केला. दुषित पाण्याच्या तीर्थाची टरही उडवली. स्वच्छता, शिक्षण आणि स्वावलंबन हा त्यांच्या कीर्तनाचा गाभा होता. समाजातील अंधश्रद्धेवर त्यांनी टीका केली. त्यांनी गोरक्षणे, धर्मशाळा बांधल्या. अन्नछत्रे चालविली ती निराधारांसाठी. कीर्तनात हजारो मुद्दे येतात, शेकडो प्रश्न येतात. ते प्रश्न व त्यांची उत्तरे ऐकणाऱ्याच्या हृदयाला

जाऊन भिडत. त्यांच्या कीर्तनाला 'गोपाला गोपाला' एवढाच परमेश्वराच्या नावाचा उल्लेख येतो. त्याचाही उपयोग आपला उपदेश लोकांच्या मनावर ठसावा यासाठी ते करत.

सकारात्मक विचारांच्या कृतीशीलतेचा अखंड असा उर्जास्त्रोत म्हणजे गाडगेबाबा. शिक्षण, स्वच्छता, अहिंसा, एकता, विज्ञान, मानवता, नैतिकता यांचा आग्रह धरणारे चालते-बोलते विचारपीठ म्हणजे गाडगेबाबा. विवेक आणि विज्ञान, विचार आणि कृतिशीलता, विधायकता आणि विनम्रता, संघटनशक्ती आणि संयमाचे सामर्थ्य या गुणांचे, विचारांचे अपूर्व मिश्रण गाडगेबाबांच्या व्यक्तीमत्वात, विचारात आणि कार्यात झालेले दिसते.

***

आर्थिक साक्षरता

सहा. प्रा. गोयथळे प्रियांका प्रकाश
वाणिज्य विभाग

स्वतःजवळ असलेल्या पैशाचा योग्य पद्धतीने उपयोग कसा करावा, हे समजण्याची क्षमता म्हणजे आर्थिक साक्षरता होय. पैसा म्हणजे काय ? पैशाच्या साहाय्याने आपण काय काय करू शकतो ? आपल्या जवळचे पैसे कोठे आणि कसे गुंतवायचे ? गुंतवणुकीला किती परतावा मिळू शकेल ? इत्यादींबाबत जाणीव व जागरूकता असणे म्हणजे आर्थिक साक्षरता होय. थोडक्यात, पैसे कोठे व कसे खर्च करायचे आणि गुंतवायचे यांचे ज्ञान असणे म्हणजे आर्थिक साक्षरता होय. आर्थिक साक्षरता निवड नसून ती एक गरज आहे. लहान-मोठ्या, स्त्री-पुरुष सगळ्यांसाठी ती महत्वाची असल्यामुळे आर्थिक साक्षरतेला पर्याय नाही. कुटुंब, व्यवसाय आणि जीवनशैली समृद्ध करण्यासाठी, आर्थिक स्वावलंबनासाठी, भविष्यकालीन आर्थिक सुरक्षेसाठी, समाधानी जीवन जगण्यासाठी आर्थिक साक्षरता गरजेची आहे. चांगली आर्थिक साक्षरता वर्तमान जीवन सक्रीय बनवून भविष्य सुरक्षित करते. आजची आर्थिकदृष्ट्या साक्षर व्यक्ती उद्याची कुशल नागरिक बनते व आर्थिक विकासासाठी नवीन संधीची निर्मिती होते. याचा देशाच्या एकूण आर्थिक विकासावर सकारात्मक परिणाम होत असतो.

निरोगी आणि जोखीममुक्त गुंतवणुकीच्या संधीसाठी काय केले जावे व काय करू नये यांबाबत लोकांना ज्ञान देणे आणि त्यांच्या कर्जाचे डोंगर, कर्जाचे

सापळे आणि बेईमान सावकारांकडून होणाऱ्या शोषणापासून संरक्षण करणे हे आर्थिक साक्षरता कार्यक्रमाचे पहिले उद्दिष्ट आहे. बँकेत खाते उघडणे, बचत करण्याची पद्धत, कर्जाचे व्यवहार, करांमधील बचत, गृहकर्ज, विमा प्रिमियम, गुंतवणुकीतील परतावा, भाग (शेअर्स) खरेदी, लाभांश, बँकिंग क्षेत्रातील सुधारणा, विद्युतीय आधुनिक उपकरणांचा वापर, पंजीकृत संस्थेतील गुंतवणूक इत्यादींबाबत माहितीचा समावेश आर्थिक साक्षरतेत होतो. मंदीचे संधीत रूपांतर कसे करावे ? चांगल्या कंपन्यांचे भाग खरेदी करण्याची क्षमता, भाग बाजारातील गुंतवणुकीला चांगला परतावा मिळावा, तो किती काळ ठेवावा, कधी विकावा ? इत्यादींचे अद्ययावत ज्ञान आर्थिक साक्षरतेत अभिप्रेत आहे.

भारतीय लोकसंख्येचा एक मोठा भाग अजूनही वित्तीय संस्था, त्यातील सुरक्षित गुंतवणूक आणि लाभाचे प्रमाण यांपासून अनभिज्ञ असून संस्थात्मक वित्तीय सेवांच्या परिघाबाहेर आहे. ग्रामीण गरीब लोक पैसा मिळविण्यासाठी मोठे शारीरिक कष्ट उपसतात ; पण त्यातून मिळणारा पैसा कसा उपयोगात आणावा ? कोठे गुंतवावा ? यांचे त्यांना फारसे ज्ञान नाही. त्यामुळे कमी उत्पन्न असणाऱ्या कुटुंबांसाठी आर्थिक साक्षरता कार्यक्रमात बचत करणे, आर्थिक जोखीम कमी करणे, वित्तीय निर्णय संपूर्ण माहितीसह घेणे, आर्थिक व्यवहार सोपे करणारे आवश्यक ज्ञान व माहिती देणारी

साधनयंत्रणा उपलब्ध करणे इत्यादी कामे आरबीआयद्वारे केली जातात. आर्थिकदृष्ट्या वंचित घटकांची आर्थिक साक्षरता हे देशात परिणामकारक आर्थिक समावेशकता व समानता आणण्याच्या दृष्टीने पहिले पाऊल आहे. यासाठी ग्राहकांच्या आर्थिक साक्षरतेवर आणखी लक्ष केंद्रित करणे आवश्यक आहे. आर्थिक संतुलन साधणारे गुंतवणुकीचे काही ठळक पर्याय वर्तमानकाळात प्रचलित आहेत, ज्यांची माहिती सामान्यांना असल्यास आर्थिक व्यवहार फायदेशीरपणे यशस्वी होतील. जागतिकीकरणामुळे वित्तीय बाजार आणि आर्थिक व्यवहार एकीकडे व्यापक झाले आहेत, तर दुसरीकडे राष्ट्रीय-आंतरराष्ट्रीय घटकांचा प्रभाव आपल्या वैयक्तिक वित्तावर पडत आहे. याची दखल घेऊन गुंतवणूक करणे गरजेचे आहे.

- * म्युच्युअल फंड (पारस्परिक निधी).
- * लोक भविष्य निर्वाह निधी (पब्लिक प्रॉव्हिडंट फंड - पीपीएफ) जेष्ठ नागरिक योजना.
- * राष्ट्रीय पेंशन योजना (नॅशनल पेंशन स्कीम - एनपीएस).
- * केंद्रिय बँकचे रोखे वारसा संपत्ती सोने.
- * इंडिया पोस्ट पेमेंट बँक.

आर्थिक साक्षरता ही चालू आर्थिक घडामोडींचा आढावा घेण्यासाठी समाजातील प्रत्येक घटकांसाठी महत्त्वाची आहे. देशाचा निम्मा वाटा असणारा स्त्रीवर्ग आर्थिक साक्षर झाल्यास त्या दोन कुटुंब साक्षर करतात. त्या आर्थिक निर्णय स्वतः घेऊ लागतात. ग्रामीण क्षेत्रात बचतगट, स्वयंरोजगार, कौशल विकास योजना, शिक्षण यांमुळे अर्थार्जन करणाऱ्या स्त्रियांचे प्रमाण वाढले आहे. उत्पन्नाची गुंतवणूक योग्य ठिकाणी करण्यासाठी त्यांना आर्थिक साक्षरतेची गरज आहे. यासाठी रिझर्व्ह बँकेद्वारा आर्थिक साक्षरता प्रचार व प्रसार मोहीम, तसेच वित्तीय साक्षरता सप्ताह साजरा केला जातो. उत्कृष्ट आर्थिक साक्षरतेचे

कार्य करणाऱ्यास 'आर्थिक साक्षर पुरस्कार' दिला जातो.

वित्तीय साक्षरता कार्यक्रमांतर्गत शेतकरी, असंघटित क्षेत्रातील श्रमिक वर्ग, सामान्य जन अधिकोषण प्रणालीमुळे कसे लाभान्वित झाले यावर प्रकाश टाकला जातो. शेतकरी, कामगार, आदिवासी वित्तीय साक्षर बनविले जातात. सर्व बँकांच्या ग्रामीण शाखेत प्रादेशिक व स्थानिक भाषेत आर्थिक साक्षरतेबाबत फलक लावले जाऊन उद्बोधन व मार्गदर्शन केले जाते. रेडिओ, दूरदर्शन, वृत्तपत्रे, मासिके, अहवाल यांतून जाहिरात केली जाते. पथनाट्य व लोकगीत यांतून मौद्रिक योजनांबाबत जागरूकता आणली जात असून त्यास बऱ्याच प्रमाणात यश येत आहे. तसेच मर्यादित उत्पन्नात आवश्यक व अधिक गरजा पूर्ण करण्याबाबत उपाय सूचविले जात आहे. आर्थिक साक्षरता व कर्जसल्ला यांबाबत केंद्राद्वारे वेळोवेळी मार्गदर्शन केले जात आहे.

आर्थिक साक्षरतेचे अनेक फायदे आहेत. यामध्ये आर्थिक स्वावलंबन, ग्राहक संरक्षण, समाजाच्या वित्तीय व्यवहारातील बदल, आर्थिक विषमता कमी होणे, दूरदृष्टी विकसित होणे, निर्णय क्षमता वाढणे, आर्थिक सुरक्षितता व समाधानी वृत्ती वाढणे, तरुणाईला बचत व गुंतवणुकीची सवय लागणे, आत्मविश्वास वाढणे व भविष्य सुरक्षित होणे इत्यादींचा समावेश होतो. शोषणापासून मुक्ती मिळविणे, भ्रष्टाचार व अनियमिततेपासून सुटका करवून घेण्यासाठी आर्थिक साक्षरता महत्त्वाची आहे.

औपचारिक शिक्षण आणि आर्थिक साक्षरता यांचा संबंध अधिक दृढ झाल्यास आर्थिक साक्षरता ही संकल्पना अधिक यशस्वी होईल. आर्थिक व्यवहार व पैशात सुरक्षित वाढ हा आर्थिक साक्षरतेचा मुळ गाभा आहे.

***

समर्थ रामदासांचे सामाजिक योगदान

कु. सानिका महेश इंदुलकर

तृतीय वर्ष - कला

रामाला व हनुमंताला उपास्य मानणाऱ्या समर्थ रामदासांनी परमार्थ, स्वधर्मनिष्ठ, राष्ट्रप्रेम यांच्या प्रसारार्थ महाराष्ट्रात प्रबोधन व संघटन केले. ते संत तुकारामाचे समकालीन होते. राजकारण व धर्मकारणात जाणीवपूर्वक अंतर्भूत कार्य करणारे रामदास हे एकमेव महाराष्ट्रीयन संत होते. त्यांनी पर्यावरणावर प्रबोधन आणि लिखाणही केलं आहे.

संत रामदासांचं पूर्ण नाव नारायण सूर्याजीपंत ठोसर. त्यांचा जन्म २४ मार्च १६०८ रोजी महाराष्ट्रातील जालना जिल्ह्यात झाला. 'समर्थ' हा पंथ संत रामदासांनी स्थापन केला. संत रामदासांनी १८ वर्षे भारतभ्रमण केले, तीर्थयात्रा केल्या. सारा भारत पायाखाली घातला. प्रत्येक ठिकाणच्या लोकस्थितीचे निरीक्षण केले. पुढे, ते फिरत फिरत हिमालयात आले, तेव्हा त्यांच्या मनातील मुळचा वैराग्यभाव जागा झाला. त्यांची देहाबद्दलची आसक्ती नष्ट झाली. भारतभ्रमण करीत असता श्रीनगरमध्ये शीखांचे सहावे गुरू हरगोविंद

यांची व समर्थांची भेट झाली. समाजाच्या दुर्धर स्थितीसंबंधी दोघांची चर्चा झाली. या जगात दुर्बल माणसाला काही किंमत नसते. 'समान-शीले-व्यसनेषु सख्यम्' या न्यायाने हरगोविंद सिंग व रामदासांमध्ये सख्य झाले. गुरू हरगोविंद यांनी त्यांना सशस्त्र क्रांतीची प्रेरणा दिली.

समर्थांच्या शिष्य मंडळी मध्ये सर्व प्रकारचे शिष्य होते. समर्थांचे एक वैशिष्ट्य होते. समोरचा मनुष्य ज्या पातळीवरचा असेल त्या पातळीवर जाऊन त्याला ते समजावून सांगत. समर्थांची उपदेशाची भाषा अत्यंत साधी सोपी होती. त्याकाळी भारतातील जनता कमालीच्या हीन, दीन, त्रस्त आणि अपमानित अवस्थेत काळ कंठीत होती. यवनी सत्तेच्या अमानुष जुलुमाखाली भरडली जात होती. लोकांची मालमत्ता, बायका-मूलं, आयाबहिणी, देव, धर्म, संस्कृती काहीच सुरक्षित नव्हते. जनतेची ही हृदयद्रावक अवस्था पाहून समर्थ अत्यंत अस्वस्थ व उद्विग्न झाले. 'मसूर' या गावी रामनवमीचा उत्सव करून रामदासांनी आपल्या लोकोद्धाराच्या कार्याचा पाया घातला. हरिकथा

निरूपण, राजकारण, सावधपण व साक्षेप या तत्वांच्या आधारे कार्य करणारा 'रामदासी' संप्रदाय त्यांनी निर्माण केला. या माध्यमातून संघटना बांधत, त्यांनी ठरवलेले कार्य सिद्ध करण्याचा प्रयत्न केला. त्यानुसार लोकसंग्रहाचा अचाट उद्योग त्यांनी मांडला.

समर्थ रामदासांच्या 'जय जय रघुवीर समर्थ' या गर्जनेने मरगळलेला महाराष्ट्र जागा झाला. निस्पृह नेतृत्व समाजात निर्माण करून त्यांनी राष्ट्र उभारणीच्या कार्याला पूरक असे कार्य साधले. धर्मसत्ता व राजसत्ता यांचा अपूर्व समन्वय साधून सशक्त तरुणांची मने राष्ट्रवादाने भारून टाकली. स्वतः डोंगरदऱ्यात, घळीत राहून समाजाचे व देशाच्या कल्याणाचेच चिंतन केले. समाजातील प्रत्येक घटकाला, अनेक अनाथ, निराधार बालकांना, स्त्रियांना सन्मार्गाचा, आत्मोद्धाराचा मार्ग दाखविला. रामदासांवर संत एकनाथांच्या वाङ्मयाचा प्रभाव असल्याने प्रपंच आणि परमार्थ नेटका करण्यासाठी विवेकसंपन्न व्हा, असा उपदेश केला. भारत बलसंपन्न व्हावा यासाठी क्षात्रतेज व ब्राम्हतेज जागविले.

“सामर्थ्य आहे चळवळीचे, जो जो करील तयाचे । परंतु, तेथे अधिष्ठान पाहिजे भगवंताचे।” या

त्यांच्या सूत्रानुसार भगवंताचे अधिष्ठान असलेली चळवळ निर्माण करण्याचा त्यांनी प्रयत्न केला. जाती, भेदभाव निर्मूलन यासाठी, त्याचबरोबर सामाजिक सलोखा वाढवण्यासाठी त्यांनी आपल्या शिकवणीतून भर दिला. समाजातील गरजू आणि पिडीत लोकांना मदत करण्यासाठी तरुणांनी पुढे आले पाहिजे, असे त्यांच्या तत्वज्ञानात स्पष्ट केले आहे. बलाच्या उपासनेसोबतच धर्मशिक्षण, आणि व्यावहारिक शिक्षण घेणे अतिशय गरजेचे असते. त्यामुळेच आश्रम शाळा स्थापन करण्यासाठी समर्थ रामदासांनी पाया घातला. त्याचबरोबर तरुण पिढीला सुसंस्कृत बनवण्यासाठी त्यांनी बरेच प्रयत्न केले. चांगला समाज हा सद्‌विचार व आध्यात्मिक आचरणाने तयार होऊ शकतो आणि आध्यात्मिक शक्तिसाठी मनाचा ताबा सर्वात मोठा आहे, यासाठी त्यांनी 'मनाचे श्लोक' लिहिले. 'दासबोध' हा ग्रंथ लिहिला. अशा या थोर संताचा मृत्यु २३ जानेवारी १६४१ ला सज्जनगड, सातारा येथे झाला. हा दिवस देशभरात 'दासनवमी' म्हणून साजरा केला जातो.

***

वार्षिक क्रीडा स्पर्धा "बुद्धीबल स्पर्धा"

वार्षिक क्रीडा स्पर्धा "कॅरम"

डी बी जे कॉलेज चिपळूण येथे संपन्न झालेल्या मुंबई विद्यापीठाच्या क्रॉस कंट्री स्पर्धेत सहभागी महाविद्यालयाचा संघ

मुंबई विद्यापीठाच्या देवरुख येथे विभागीय स्तरावर संपन्न झालेल्या बॅडमिंटन स्पर्धेतील सहभागी संघ

राजमाता जिजाऊ युवती प्रशिक्षण ३ दिवसीय कार्यशाळा

मराठी राजभाषा दिनानिमित्त आयोजित काव्यवाचन कार्यक्रमांमध्ये काव्यवाचन करताना ज्येष्ठ कवि श्री. राष्ट्रपाल सावंत

कु. निकिता मोरे
तृतीय वर्ष - वाणिज्य

कु. संदिपा कदम
तृतीय वर्ष - कला

कु. सिद्धी पडवेकर
तृतीय वर्ष - कला

कु. जीवन विचारे
बजाज फिनसर्व सर्टिफिकेट कोर्स
बॅच क्र. १ चा विद्यार्थी
अॅक्सीस बँक चिपळूण येथे निवड

एस. बी. आय. लाईफ अॅडव्हायझर परीक्षेत यश

श्री. रोहित मते यांचे स्पर्धा परीक्षा कार्यशाळेत मार्गदर्शन

‘मेरी माटी, मेरा देश’ उपक्रमांतर्गत अमृत कलशाची
पूजा करताना प्राचार्य, उपप्राचार्य, शिक्षक,
शिक्षकेतर कर्मचारीवृंद व विद्यार्थी

संस्थेचे सचिव श्री. मोहन चव्हाण यांच्या हस्ते
श्री पद्मावती देवी मंदिर परिसरात वृक्षारोपण करण्यात आले.
याप्रसंगी उपस्थित प्राध्यापक, ग्रामस्थ व विद्यार्थी

एन.एस.एस. च्या निवासी शिबीर प्रसंगी कात्रोळी कळमुंडकरवाडी
येथे स्वयंसेवक व ग्रामस्थांनी बांधलेला वनराई बंधारा

धोंडो केशव कर्वे

कु. रिना रविंद्र उतेकर
द्वितीय वर्ष - कला

धोंडो केशव कर्वे उर्फ अण्णा कर्वे, (जन्म : १८ एप्रिल १८५८ - ९ नोव्हेंबर १९४२) यांनी महिलांचे शिक्षण, त्यांचे हक्क, विधवा पुनर्विवाह यांसाठी आपले १०४ वर्षांचे जीवन वाहिले. इ.स. १९०७ साली त्यांनी महाराष्ट्रात पुण्याजवळील हिंगण्याच्या माळरानावर एका झोपडीत मुलींची शाळा सुरू केली. महर्षी धोंडो केशव कर्वे यांचे जीवन म्हणजे सामाजिक सुधारणाच. विशेषतः स्त्रियांच्या शिक्षणासाठी त्यांनी वाहिलेले आधुनिक ऋषितुल्य जीवन त्यांच्या कार्याचा प्रारंभ हा विधवाविवाहापासून झाला आणि त्याची परिणती स्त्रियांच्या शिक्षणासाठी सर्वांगीण उन्नतीसाठी केलेल्या परिश्रमाने झाली. धोंडो केशव कर्वे यांचे चिरंजीव र. धो. कर्वे हे होते. त्यांनी देखील सामाजिक सुधारणेसाठी महत्त्वपूर्ण योगदान दिलेले आहे.

भारतामध्ये ज्या काळात संततिनियमनाच्या प्रश्नांवर बोलणे देखील गुन्हा मानला जात होता. अशा या काळामध्ये या संपूर्ण कार्यासाठी स्वतः पुढाकार घेऊन लोकांना संततिनियमनाचे महत्त्व पटवून

सांगण्यासाठी र. धो. कर्वे व त्यांच्या पत्नी यांनी अथक परिश्रम घेतले. या काळामध्ये त्यांना लोकांच्या विरोधाला सामोरे जावे लागले. समाजाकडून त्यांची उपेक्षा केली गेली होती. सहजासहजी त्यांचा हा विचार समाजाने या काळामध्ये स्विकारला नाही. मात्र त्यांचा हा विचार नक्कीच स्पृहणीय होता काळाची पावले ओळखणारे असे हे समाजसुधारक होते. भारत सरकारने त्यांना १९५८ मध्ये त्यांच्या १०० व्या वाढदिवसानिमित्त भारतरत्न हा सर्वोच्च नागरी पुरस्कार देऊन सन्मानित केले.

इ. स. १९०० मध्ये अनाथ बालिकाश्रमाचे स्थलांतर हिंगण्यास करण्यात आले. याच परिसरात अण्णांनी विधवांसाठी एक हक्काची सावली निर्माण केली. विधवांचे हे वसतिगृह ही एक सामाजिक प्रयोगशाळा होती. स्त्रियांवर होणारे अत्याचार, त्यांना दिली जाणारी दुय्यम दर्जाची वागणूक यांचा त्यांना कायम राग येत असे. 'पंडिता रमाबाई' आणि 'ईश्वरचंद्र विद्यासागर' यांच्या जीवनकार्यामुळे अण्णासाहेब खूपच प्रभावित झाले होते.

अण्णासाहेबांची २० वर्षांची विधवा मेहुणी पार्वतीबाई आठवले या विद्यालयाच्या पहिल्या विद्यार्थिनी होत. आश्रम व शाळा या दोन्हीसाठी लागणारे कुशल मनुष्यबळ निर्माण करण्यासाठी त्यांनी 'निष्काम कर्म मठाची' स्थापना इ.स. १९१० साली केली. ग्रामीण भागातही स्त्री शिक्षणाची गरज ओळखून कर्वे यांनी स्त्री शिक्षणाचा प्रसार व प्रचार करण्यावर भर दिला. ग्रामीण भागात त्यांनी ग्राम प्राथमिक शिक्षण मंडळ स्थापन केले व त्याद्वारे अनेक शाळा सुरु केल्या.

पुढे या तिन्ही संस्थांचे कार्य उत्तरोत्तर वाढत गेल्याने त्यांचे एकत्रीकरण करून 'हिंगणे स्त्री शिक्षण संस्था' निर्माण झाली. तिचेच नाव पुढे 'महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्था' (थोडक्यात, कर्वे शिक्षण संस्था) असे झाले. १९९६ साली त्यांच्या कार्याभाला १०० वर्षे पूर्ण झाली म्हणून 'महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्था' ही दरवर्षी शैक्षणिक आणि सामाजिक कार्य करणाऱ्या स्त्रीला 'बाया कर्वे' पुरस्कार देते. जपानच्या महिला विद्यापीठाला भेट दिल्यानंतर अण्णासाहेब अत्यंत

प्रभावित झाले. त्यांनी पुण्यात भारतातील पहिल्या महिला विद्यापीठाची स्थापना १९१६ साली केली.

अण्णासाहेबांनी अनेक परदेश दौरे केले. विशेषतः महिलांच्या सबलीकरणाचे आपले अनुभव त्यांनी आफ्रिकेतही जाऊन सांगितले. विधवा महिलांचे प्रश्न आणि त्यांचे शिक्षण याव्यतिरीक्त जातिव्यवस्था, आणि अस्पृश्यता यांच्या विरोधातही त्यांनी कार्य केले. कर्वे यांची चारही मुले रघुनाथ, शंकर, दिनकर आणि भास्कर यांनीही पुढे वेगवेगळ्या क्षेत्रांमध्ये भरीव कार्य केले.

मराठी (आत्मवृत्त, इ. स. १९२८) आणि इंग्रजी (लुकिंग बॅक, इ. स. १९३६) अशा दोन्ही भाषांमध्ये त्यांनी आत्मचरित्र लिहिले. स्त्री शिक्षणासाठी कर्वे यांनी खूप मोलाचे कार्य केले. ९ नोव्हेंबर १९६२ रोजी हिंगणे आश्रम (पुणे) येथे त्यांचा मृत्यू झाला.

***

संत तुकारामांच्या समाज प्रबोधन कार्याचं समकालीन महत्त्व

कु. अंजली व्यंकट भोगे

प्रथम वर्ष - कला

२१ वे शतक हे विज्ञानाच्या अमर्याद अविष्काराचे शतक आहे. मानवी बुद्धीला आव्हान देणाऱ्या या शतकातील नवनवीन आव्हाने पेलताना होणारी दमछाक अटळ आहे. एका बाजूला पराकोटीचा मूलतत्त्ववाद आणि दुसऱ्या बाजूला तंत्रज्ञानाची झेप या संघर्शात सामान्य माणसाला “रात्रंदिन आम्हा युद्धाचा प्रसंग। अंतःर्बाह्य जग आणि मन ॥” या संत तुकारामांच्या वचनांची घडोघडी आठवण येते. म्हणूनच गेल्या साठ वर्षात संत तुकारामांच्या जीवन कार्याचा पुनर्विचार करणारे अनेक ग्रंथ मराठी भाषेत निर्माण झाले. यामध्ये वि. भ. कोलते, गं. भा. सरदार, भालचंद्र नेमाडे, आ. ह. साळुंखे, सुदाम सावरकर, दिलीप चित्रे, सदानंद मोरे, किशोर सानप या सारख्या परिवर्तनवादी विचारवंतांनी तुकारामांच्या जीवन कार्यावर आपापल्या परीने प्रकाश टाकला आहे.

महाराष्ट्राच्या सामाजिक, सांस्कृतिक, आध्यात्मिक आणि राजकीय घडामोडीमध्ये आपल्या स्वसामर्थ्याने आपली नाममुद्रा उमटविणाऱ्या युगपुरुषांमध्ये संत तुकारामांचे नाव प्राधान्याने घ्यावे लागते. इ. स. १६०८ ते इ.स. १६५० या अवध्या

बेचाळीस वर्षांच्या कालखंडात तुकारामांनी संत, कवी, प्रबोधनकार, तत्त्वज्ञ, समाजसुधारक आणि धर्मसुधारक म्हणून ऐतिहासिक कार्य केले. तुकारामांच्या या ऐतिहासिक जीवनकार्याचे समकालिन महत्त्व विचारात घेऊन प्रस्तुत लेखाची मांडणी केलेली आहे.

कालानुसार राजकीय, सामाजिक, सांस्कृतिक व धार्मिक संदर्भ बदलत असतात. त्याचप्रमाणे जीवन विषयक दृष्टीकोनातही बदल होत असतात. असे असले तरी मानवी जीवनाचा मुलगामी तत्त्वशोध घेणाऱ्या समाजचिंतकाला काही कालातीत स्वरूपाचे सत्वशोध लागत असतात आणि ते समाजहितासाठी महत्त्वपूर्णही असतात. त्याचप्रमाणे संत तुकारामांनी केलेले जीवित कार्य हे वर्तमान कार्यातही अत्यंत महत्त्वपूर्ण आहे.

संत तुकाराम हे एक अत्यंत विवेकवादी द्रष्टे संतपुरुष होते. त्यांनी आपल्या संपूर्ण आयुष्यात कोणताही चमत्कार केला नाही. किंबहुना चमत्कार करणारा संतच असू शकत नाही ही ठाम भूमिका घेतली. पूर्णपणे मानवी मुल्यांची जपणूक करणारे अनुभवसिद्ध व प्रयोगसिद्ध मानवी दृष्टी बाळगणारे तुकाराम आपल्या

अनेक अभंगातून अवैज्ञानिक चमत्कारांची हेटाळणी करतात. तसेच 'नवस-सायास' या सारख्या समाजमनात रुतून बसलेल्या अंधश्रद्धेवर प्रहार करतात. 'नवसे कन्यापुत्र होती । तरी का करणे लागे पती ॥' ही त्यांची रचना जशी तत्कालीन लोकसमूहाला अंधश्रद्धेच्या गर्तेतून बाहेर काढण्यासाठी महत्त्वाची ठरली तेवढीच ती समकालिन जीवनातही अंधश्रद्धेच्या चिखलात रुतलेल्या लोकांसाठी महत्त्वपूर्ण आहे.

काळ कोणताही असला तरी सत्याची कास धरूनच वाटचाल करावी लागते आणि हे सत्य बहुमतावर कधीच ठरत नाही. त्याला मानवी मनाची अंतःसाक्ष महत्त्वाची असते ही संत तुकारामांची ठाम भूमिका होती. म्हणूनच ते "सत्य असत्या मन केले ग्वाही । मानियले नाही बहुमता ॥" हे सूत्र स्वतः अंगीकारून आपल्या जीवनध्येयाशी भिडले. तुकारामांच्या या विचारसुत्रात सकळ मानव जातीचे हीत सामावले असून हा त्यांचा विचार आजही सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक दहशतीखाली जीवन जगणाऱ्या प्रवाहपतीत समाज घटकांना जगण्याची नवी उमेद देत राहतो.

आपापल्या काळात शब्दांचे चुकीचे अर्थ लावून समाजातील शब्दज्ञानी, शब्दांचा काथ्याकूट करण्यात माहिर असल्याचे दिसतात. असे लोक नेहमीच समाजाच्या प्रगतीच्या मार्गात मोठे अडसर ठरत असतात. अशा शब्दज्ञान्यांचा तुकाराम तिखट शब्दात समाचार घेतात. 'वांझेने दाविले गवार लक्षण । चिरगुटे बांधून वाथयाला ॥' अशा शब्दात केवळ शब्दपांडित्य मिरविणाऱ्या बोलघेवड्यांची संभावना करून

तुकारामांनी मोठे समाजहिताचे काम केले आहे. अनुभवाला आपली प्रयोगशाळा मानणाऱ्या तुकारामांनी अनुभव शुन्य बोलणे व्यर्थ मानले आणि समाजाकडे पाहण्याची एक नवी पारदर्शक समाजदृष्टी निर्माण केली, जी समकालिन जीवनातच सार्वकालिनदृष्ट्या महत्त्वाची वाटते. वर्तमानकालीन वास्तवात 'पर्यावरण संरक्षण' हा परवलीचा शब्द मानला आहे. उशीरा का होईना शहाणपण प्राप्त झालेल्या मानवाला, पर्यावरणाच्या विनाशात अखिल मानव जातीच्या वंशाचा विनाश आहे ही प्रखर जाणीव झाली आहे. तसेच तुकारामांना मात्र फार पूर्वीच मानव आणि निसर्ग यांच्यातील जैविक संबंधाची सखोल जाण होती. 'वृक्षवल्ली आम्हा सोयरी वनचरे । पक्षीही सुस्वरे आळविती । येणे सुखे रूचे एकांताचा वास । नाही गुणदोष अंगा येत ॥' या सारख्या रचनेत तुकारामांनी केवळ निसर्ग व मानवाच्या जैविक संबंधावर भाष्य केले नाही तर माणसाच्या सुखाचा आणि आत्मिक समाधानाचा पासवर्ड निसर्गात दडलेला असल्याचे महत्त्वाचं रहस्य सांगितले आहे. निसर्गाला उपभोगाचे एक साधन मानून त्याचा स्वैर उपभोग घेऊन विनाशाच्या एका टकमक टोकावर येऊन उभा राहिलेल्या अखिल मानव समूहाला आता एका अटळ भय पर्वाला सामोरे जाण्याची वेळ आलेली आहे. अशा वेळी निसर्ग हे उपभोगाचं क्षुद्र साधन नाही तर ते व्यापक ईश्वरी तत्व आहे ही जाणीव देणारा तुकारामांचा विचार आजच्या काळात तारक ठरणारा आहे.

विवेकाधिष्ठीत नसलेली श्रद्धा अंधश्रद्धेत रूपांतरित होते आणि हीच अंधश्रद्धा समाजहिताला अंतःबाह्य बाधा निर्माण करते. असा अंधश्रद्धाळू समाज

मग दैवाधिन होऊन प्रयत्नवादाचा त्याग करतो. अशा समाजाला प्रयत्नवाद शिकविणाऱ्या संतांमध्ये तुकारामांचे कार्य अग्रगण्य आहे. 'ओले मूळ भेदी खडकाचे अंग । प्रयत्नाशी सांग कार्यसिद्धी ॥' किंवा 'असाध्य ते साध्य । करिता सायास ॥ कारण अभ्यास तुका म्हणे ॥' या सारख्या अभंग रचनांद्वारे तुकारामांनी लोकजीवनातील उदाहरणांच्या द्वारे समाजपुरुषाला शिकविलेला प्रयत्नवाद अत्यंत महत्त्वाचा आहे. यशाचे रहस्य नशीबाच्या किंवा देवाच्या अधिन नसून ते प्रयत्नांच्या पराकाष्ठेत सामावलेले आहे, हा तुकारामांनी सांगितलेला विचार हा समकालिनच नव्हे तर सार्वकालिक दृष्ट्या महत्त्वाचा आहे. वर्तमान वास्तवामध्ये शिक्षणाचा प्रचार, प्रसार होऊनही दैववादाचं, शुभाशुभाचे भूत समाजपुरुषाच्या मानगुटीवरून उतरलेले नाही ही वस्तुस्थिती आहे. किंबहुना अशिक्षित अडाणी माणसापेक्षाही अलिकडील काळामध्ये सुशिक्षित म्हणविल्या जाणाऱ्या व्यक्तींमध्ये दैवाधिनतेचे प्रमाण अधिक दिसते. अशा लोकांसाठी तुकारामांची ही अभंगमात्रा अधिक गुणकारी ठरू शकते.

आपल्याकडे वडिलोपार्जित असलेली कर्जखते गोरगरीबांचे संसार मोडू शकतात या विचाराने बेचैन होऊन तुकारामांनी आपल्याकडील कर्जखते इंद्रायणीच्या डोहात बुडवून टाकली व तत्कालिन शेतकऱ्यांना कर्जमुक्त केले. महाराष्ट्रामध्ये शेतकऱ्यांना कर्जमुक्ती देणारे संत तुकाराम हे पहिले युगपुरुष होते. एकविसाव्या वर्षी तुकारामांनी घेतलेल्या निर्णयाचे सामाजिक मूल्य आजही तसुभर कमी झालेले नाही. दुष्काळ, नापिकी आणि कर्जबाजारीपणामुळे शेतकऱ्यांच्या एकापाठोपाठ होणाऱ्या आत्महत्या शासन

आणि समाज अत्यंत असंवेदनशीलपणे पाहत आहे. या पार्श्वभूमीवर संत तुकारामांनी भीषण दुष्काळात शेतकरी कष्टकऱ्यांप्रती दाखविलेली संवेदनशीलता अत्यंत महत्त्वपूर्ण आहे.

प्रत्येक समाजात त्या त्या समाजातील लोकांच्या अज्ञानाचा फायदा घेऊन समाजशोषक बुवा, बाबा तयार होतात. तुकारामांच्या काळातही असे अनेक भोंदू साधू आणि सद्गुरू म्हणून मिरविणारे ढोंगी मतलबी आणि भोगलोलुप लोक होते. परंतु तुकारामांनी अशा मतलबी गुरूमहाराजांचा मुलाहिजा कधीच ठेवला नाही. उलट 'ऐसे कैसे झाले भोंदू । कर्म करोनी म्हणती साधु ॥' अशी कठोर शब्दात त्यांची फजितीच केली. अशा भोंदूंची दुकानदारी बंद केल्याने हे भोंदू तुकारामांच्या जीवावर उठले. त्यांनी एकदा नाही तर अनेकदा तुकारामांवर प्राणघातक हल्ले केले. अशा प्रकारच्या लोकांकडूनच आपल्या जीवीताला धोका असल्याची तुकारामांना पुरेपुर जाणीव होती. 'लावोनी कोलीत । माझा करतील घात ॥' ही तुकारामांच्या अभंगातील साक्ष या दृष्टीने खूपच महत्त्वाची आहे.

***

स्वामी विवेकानंद

कु. श्रुतिका शिबे

द्वितीय वर्ष - कला

नरेंद्र नाथ दत्त उर्फ स्वामी विवेकानंद यांचा जन्म १२ जानेवारी १८६३ मध्ये कोलकाता येथे झाला. विवेकानंद हे कुशाग्र बुद्धिमत्तेचे, प्रतिष्ठित विद्वान विचारवंत, लेखक होते. त्यांचे नाव नरेंद्रनाथ दत्त होते. पण नंतर त्यांना स्वामी विवेकानंद या नावानेच ओळखले जाऊ लागले. स्वामी विवेकानंद यांच्या वडिलांचे नाव विश्वनाथ दत्त होते, तर आईचे नाव भुवनेश्वरी. विवेकानंद हे लहानपणापासूनच खूप हुशार होते. त्यांनी इतिहास, तत्वज्ञान आणि साहित्य यांचा अभ्यास केला. आईचे संस्कार आणि वडिलांची असलेली सामाजिक बांधिलकी या सर्वांमुळे नरेंद्रनाथ यांच्या आयुष्यावर सकारात्मक परिणाम झाला. यातूनच ते घडत गेले. आणि नरेंद्रनाथ यांचे विवेकानंद असे नाव झाले. अनेकजण त्यांना आदराने स्वामीजी अशी हाक मारत असत.

स्वामी विवेकानंद यांनी जगभरात सनातन धर्म आणि भारतीय संस्कृतीचा प्रसार करत जगाला भारतीयांची ओळख करून दिली. स्वामींनी रामकृष्ण मिशनची स्थापना १८९७ मध्ये केली. स्वामी विवेकानंदांच्या जीवनातील महत्त्वाची घटना म्हणजे शिकागो येथे भरलेल्या सर्वधर्म परिषदेतील भाषण होय.

या भाषणातून स्वामींनी सर्वांचीच मने जिंकली. १९ व्या शतकाच्या अखेरीस त्यांनी हिंदुस्थानला जगातील प्रतीक म्हणून बनविले. भारतातील हिंदू राष्ट्राची परत उभारणी करण्यामागील ते बलवान आहेत. “सिस्टर अँड ब्रदर्स ऑफ अमेरिका” हे त्यांचे प्रसिद्ध भाषण मानले जाते. जगातील बऱ्याच प्रसिद्ध मासिकांमध्ये ते छापले गेले आणि खूप कौतुक झाले. १९८३ मध्ये त्यांनी शिकागो येथे जागतिक धर्म संसदेत हिंदूस्थानची ओळख करून दिली. आत्मसमर्पण करण्याची शक्ती त्यांना त्यांच्या आईकडून मिळाली. लहान वयातच, ते ध्यानस्थ स्थितीत लवकर प्रवेश करू शकले.

बालपणात स्वामी विवेकानंदांना सर्व प्रकारचे खेळ खेळायला आवडत. स्वामी विवेकानंदांचा जन्म एका संपन्न कुटुंबात झाला असला तरी ते लहानपणापासूनच समृद्ध, सांस्कृतिक आणि बौद्धिक वातावरणात वाढले होते.

लहानपणी स्वामी विवेकानंद जिज्ञासू होते, आणि त्यांना विविध विषयाबद्दल शिकण्यात खूप रस होता तर त्यांना बंगाली, इंग्रजी आणि संस्कृतसदृश

अनेक भाषांमध्ये चांगले ज्ञान होते. स्वामी विवेकानंदांनी कोलकता येथे आपले शिक्षण पूर्ण केले आणि पाश्चात्य तत्त्वज्ञान, इतिहास आणि साहित्याचा अभ्यास करण्यासाठी प्रेसिडेन्सी कॉलेजमध्ये प्रवेश घेतला. त्यांना भारतीय तत्त्वज्ञानाच्या अभ्यासातही खूप रस होता आणि याच काळात त्यांची भेट श्री राम कृष्णांशी झाली, जे त्यांचे अध्यात्मिक गुरु आणि मार्गदर्शक बनले

स्वामी विवेकानंद यांची श्री रामकृष्णांसोबत झालेली भेट त्यांच्या आयुष्यातील एक टर्निंग पॉइंट ठरली. ते सुरुवातीला अध्यात्म आणि देवाचे अस्तित्व याबद्दल साशंक होते, परंतु श्री रामकृष्णांच्या शिकवणीचा आणि वैयक्तिक उदाहरणांचा त्यांच्यावर खोल प्रभाव पडला. स्वामी विवेकानंद लवकरच श्री रामकृष्णांचे एकनिष्ठ शिष्य बनले आणि त्यांच्या शिकवणी आत्मसात करून आणि अध्यात्माचे सार शिकून त्यांच्या सहवासात त्यांनी अनेक वर्षे घालवली. श्री रामकृष्णांच्या निधनानंतर, स्वामी विवेकानंदांनी भारतीय अध्यात्म आणि तत्त्वज्ञान वाढवण्याच्या उद्देशाने संपूर्ण भारतभर आध्यात्मिक प्रवास केला. त्यांनी वाराणसी, अलाहाबाद आणि ऋषिकेशसह विविध ठिकाणी प्रवास केला, जिथे त्यांनी धर्मग्रंथांचा अभ्यास केला आणि अध्यात्मिक गुरु आणि ऋषी यांच्याशी संवाद साधला. रामकृष्ण मिशनने सामाजिक सेवेच्या विविध क्षेत्रावर लक्ष केंद्रित केले आहे.

रामकृष्ण मिशनने गरीब आणि गरजूंना अत्यावश्यक ज्यात शिक्षण, आरोग्यसेवा, आणि मदत कार्य यांची सेवा पुरवून भारतभर अनेक शाळा, महाविद्यालये, रुग्णालये आणि मदत केंद्र स्थापन केली. स्वामी विवेकानंदांचा वारसा जगभरातील लाखो लोकांना प्रेरणा देत आहे. वेदांत आणि योगावरील त्यांच्या शिकवणीने अनेक अध्यात्मिक आणि तात्विक हालचालींवर प्रभाव टाकला आहे, ज्यात नवीन विचार आणि मानवी मूल्ये संभावीत आहेत. आत्म साक्षात्कार आणि आंतरिक देवत्त्वाची जाणीव करण्याच्या त्यांच्या शिकवणींनी जीवनाच्या सर्व आत्म सुधारणा प्रेरित केल्या आहेत. त्यांनी भारतात हिंदू धर्माचे पुनरुज्जीवन करण्यात आणि जगभरात त्यांच्या शिकवणींचा प्रसार करण्यात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली. त्यांचे निधन १९०२ मध्ये बेलूर मठ, कोलकाता येथे झाले.

***

लोकशिक्षक संत एकनाथ

कु. प्रतिक विनोद गमरे
द्वितीय वर्ष - कला

समाजातील प्रत्येक घटकाचा विचार करून संत एकनाथांनी मांडलेला भक्ती विचार परिणामकारक ठरला. बुवाबाजी आणि कर्मकांडाची दुकानदारी करून सामान्य माणसाला वेठीस धरणाऱ्या टोळभैरू दलालांवर त्यांनी टीका केली. नुसती टीका करून ते थांबले नाही तर पर्यायी विचारही केला. आचरणाच्या कसोटीवर त्यांचे विचार नेहमीच श्रेष्ठ ठरले. विविध कालखंडातील संतांनी स्वतःपेक्षा समाजाचं हित जोपासले, अध्यात्माचा आधार घेत भक्ती विचार रुजवला. जात, धर्म, पंथांमध्ये विभागला गेलेला समाज एकसंध राहावा, ही भावना त्यामागे होती, त्यामुळेच समाजाच्या घडणीत संतांचे कार्य युगप्रवर्तक ठरले आहे. संत एकनाथ याच मांदियाळीतील एक महत्वाचे संत. समाजातील प्रत्येक घटकाचा विचार करून संत एकनाथांनी मांडलेला भक्तीविचार परिणामकारक ठरला. त्या काळातील परकीय आक्रमणे व दहशतीमुळे भयभीत झालेला समाज एकत्र आला. आचार धर्मांमुळे ही वीण अधिक घट्ट होत गेली.

अन्न, वस्त्र आणि निवाऱ्यामुळे जगण्याचा प्रश्न सुटतो. मात्र, विधायक विचार हे का जगायचे हे शिकवितात. नेमके हेच विचाररूपी धन नाथांनी समाजाला दिले. यामुळे सामान्य माणसाच्या जगण्याला अर्थ आला, त्याला उभारी मिळाली. त्याच्या मरगळलेल्या मनात नवआशावाद जागृत झाला. भक्तीची दृष्टी विकसित होत गेली. नाथांना सामान्य माणसांबद्दल प्रचंड कळकळ होती. त्यांचे जीवनमान उंचावण्यासाठी सर्वाना समजेल असे विचार सांगावे याची त्यांना जाणीव होती. म्हणून त्यांनी संस्कृत प्रचुरतेत अडकलेली भक्ती सामान्यांच्या दैनंदिन भाषेत आणली. आत्मरूपाचा साक्षात्कार होऊन भक्तीचे ज्ञानकुंभ सर्वाना खुले केले. नाथांनी स्वतः दत्तसंप्रदायी गुरुकिल्ली स्विकारली. मात्र, आयुष्यभर भागवत संप्रदायाचा वारकरी म्हणून ते वावरले. केवळ बोलून भागणार नाही, म्हणून त्यांनी हातात लेखणी घेतली. एकनाथी भागवत, अभंग गाथा, रुक्मिणी स्वयंवर, स्वात्मसुख, आनंद-लहरी, हस्तामलक,

चिरंजिवपद, भावार्थ रामायण, चतुःश्लोकी भागवत, हरीपाठ आदी ग्रंथ था लेखणीतून साकारले. गवळणी, भारुडे व इतर स्फुट लेखनही त्यांनी केले. सामान्यातल्या सामान्य माणसालाही समज यावी व संत विचारांचे आचरण व्हावे हा हेतू या लेखनामागे होता. जगण्याचा मुलमंत्र त्यांच्या साहित्याने दिला आणि समुहांची भाषा होऊन त्यांचे साहित्य अभिव्यक्त होत गेले.

संत एकनाथांच्या व्यक्तिमत्वाला अनेक पैलू आहेत. संत, लेखक, विचारवंत, समाजसुधारक आणि भक्ती विचाराने समाजाला एकसंघ ठेवणारा प्रबोधनकार अशी त्यांची ओळख आहे. त्यांच्या विचारातून प्रबोधन आणि प्रबोधनातून कृती झालेली दिसून येते. दैनंदिन संघर्षात जगणाऱ्या माणसाला हे बळ नाथांच्या साहित्याने दिले.

काळाच्या ओघात विचारही बदलतात. अशा काळात संत विचारांची प्रासंगिकता काय ? असा प्रश्न अलीकडे नेहमीच चर्चीला जातो. शेवटी जगण्याचं फलीत काय ? या टोकावर येऊन चर्चा थांबते. तेव्हा संत विचारावर लीन होऊन आचरण करणे, इथपर्यंत हा प्रवास येतो. ही ताकद संत विचारांचा केंद्रबिंदू आहे. 'याचसाठी केला होता अट्टाहास' अशी आळवणी करणाऱ्या संतांचं हे यश आहे. नाथही याच मार्गावरून चालत राहिले. ज्ञानेश्वर-नामदेवांची भक्तीची पायवाट

त्यांनी मुख्य रस्त्यात रुपांतरीत केली. स्वतःही त्याच वाटेने आयुष्यभर चालत राहिले. गुरुभक्ती आणि संतत्वाचा वसा त्यांनी कायम जपला. आचरणाच्या कसोटीवर त्यांचे विचार नेहमीच श्रेष्ठ ठरले. त्याग आणि समर्पणाची भावना मनात कायम असल्याशिवाय हे घडत नाही. 'आधी केले मग सांगितले' या उक्तीप्रमाणे नाथांनी स्वतः आचरण केले. त्यामुळेच ते तमाम वारकऱ्यांचे गुरू ठरले.

आजच्या वर्तमान परिस्थितीत आकाश कवेत घेऊ पाहणाऱ्या समाजाला संतांनी आखलेल्या मार्गाची गरज आहे. भौतिक सुखात शांती शोधूनही सापडत नाही, हे जेव्हा कळते, तेव्हा संत विचारच आधार वाटतात. गरजूला आधार देत धीरत्व मजबूत करणे, हे फक्त या विचारातून शक्य ठरते. म्हणूनच मंगळावर नव जग वसवू पाहणारा माणूस संत विचारांशी लीन होतोय हेच 'दक्षिण काशी' म्हणून प्रसिद्ध असलेल्या पैठणमध्ये नाथ षष्ठीच्या निमित्ताने जमलेल्या गोदेच्या वाळवंटातील वैष्णवांच्या गजरातून सिद्ध होते. त्यामुळे आजही आणि पुढेही संत एकनाथ व इतर संत आपणास समाजोन्नतीसाठी लोकशिक्षक म्हणून कायम हवे आहेत.

***

भारतीय प्रबोधन काळ

कु. सुजल संदिप उदेग

प्रथम वर्ष - कला

भारतीय प्रबोधनकाळ : मुळात एखाद्या दूर असलेल्या उच्च संस्कृतीचा अलग असलेल्या दुसऱ्या सुसंस्कृत समाजाशी व राष्ट्राशी घनिष्ठ संपर्क निर्माण झाला, म्हणजे संपर्क झालेल्या सुसंस्कृत समाजात किंवा राष्ट्रात अधिक उच्च दर्जाचे सांस्कृतिक परिवर्तन घडू लागते. या परिवर्तनाला 'प्रबोधन' अशी संज्ञा प्राप्त होते. ही संज्ञा (रिनेसन्स) यूरोपमधील चौदाव्या ते सतराव्या शतकापर्यंतच्या परिवर्तनाच्या आंदोलन काळास दिली. युरोपमध्ये इ. स. चौदाव्या शतकाच्या प्रारंभी प्राचीन ग्रीक आणि त्यामुळे नवे साहित्य, नवी कला नवी राजनीती आणि विश्वास व समानता यांबद्दलचे नवे धार्मिक, ऐहिक व वैचारिक मंथन सुरु झाले आणि ही प्रक्रिया सोळाव्या शतकाच्या अखेर परिपूर्ण अवस्थेला पोहचली आणि विज्ञानयुगाचा प्रारंभ झाला. या तीन शतकांच्या कालखंडाला 'प्रबोधनकाल' किंवा 'प्रबोधनयुग' म्हणतात.

भारताच्या ज्ञात इतिहासकालात २४०० वर्षांच्या कालावधीत भारतावर अनेक बाह्य संस्कृतीच्या राजकीय शक्तींनी आक्रमण केले. त्यांतील अधिक स्थिरावलेली आक्रमणे म्हणजे मुसलमानी संस्कृती, व त्यानंतरची पश्चिम संस्कृती प्रेरक होऊ शकली नाही. कारण भारतावर आक्रमण करणाऱ्या राज्यकर्त्यांना परिणामकारक सामर्थ्यशाली उच्च संस्कृती लाभली

नव्हती. हिंदुस्थानात इस्लामपेक्षा अधिक अत्यंत सामर्थ्यशाली अशी संस्कृती इ. स. सतराव्या शतकात आली परंतु तिचा खोल परिणाम येथील ब्रिटिशांच्या राज्यस्थापनेनंतरच होऊ लागला. गेल्या सुमारे पावणे दोनशे वर्षांच्या ब्रिटीश रियासतीच्या काळात हिंदी जीवनात ज्या प्रकारचे प्रगतीमय स्थित्यंतर घडून आले, त्या प्रकारचे स्थित्यंतर हिंदी इतिहासात इतक्या थोड्या कालावधीत पूर्वी कधी घडून आले नव्हते. या स्थित्यंतराने भारतीय संस्कृतीच्या प्रवाहाची दिशाच बदलून टाकली. ब्रिटिशपूर्व भारतीय ऐतिहासिक परिणतक्रम एक प्रकारे मंदावला होता. एवढेच नव्हे तर त्यात सहस्रावधी वर्षे एक प्रकारची अगतिकता उत्पन्न झाली होती. सर्वांगीण विकास आणि प्रगती याला प्रसवणारी मानवी शक्ती म्हणजे विवेकबुद्धी होय. ती अंधश्रद्धेत येथे जखडली गेली होती.

सतीची चाल बंद झाली १८२१ ला. त्यामुळे एका सामाजिक घोर कृत्याचे धार्मिकत्व नष्ट झाले. १८४३ साली गुलामांचा व्यापार करण्याची प्रथा कायद्याने संपुष्टात आली. १८६० साली भारतीय दंडसंहितेला पक्क्या कायद्याचे व्यवस्थित स्वरूप देण्यात आले. त्यामुळे शेकडो जमातींच्या जाचातून व्यक्तीला मुक्त करण्याचे कार्य इंग्रजी कायद्याच्या आणि न्यायालयाच्या संस्थेने केले. आधुनिक इहवादी शिक्षण

संस्थांनी हिंदूंच्या व मुसलमानांच्या धार्मिक शिक्षणसंस्थांना मागे रेटले. इतिहास, गणित, भूगोल, सृष्टीज्ञान इ. आधुनिक विज्ञानांनी धार्मिक विद्यांचे स्थान घेतले.

पहिल्या महायुद्धाच्या समाप्तीपासून दुसऱ्या महायुद्धाच्या समाप्तीपर्यंत हिंदी इतिहास प्रामुख्याने 'गांधी युग' या संज्ञेने येतो. सर्वसामान्य भारतीय जनतेला ती जनता मोठ्या प्रमाणात निरक्षर असूनही तिला राजकीय जाणीव देण्याचे कार्य म. गांधींच्या राजकीय नेतृत्वाने केलं. अगोदरच्या समाजसुधारकांनी स्त्री पुरुषसमानतेचे तत्व पुरस्कारीले. बालविवाह निषेध, स्त्रियांना पुनर्विवाहाचा आणि घटस्फोटाचा अधिकार प्राप्त करून देणे, स्त्री-पुरुषांच्या विवाहाच्या मर्यादा

कायद्याने वाढविणे, आंतरजातीय विवाहाचा पुरस्कार आणि हिंदू समाजावरील अस्पृश्यतेचा कलंक नष्ट करणे या गोष्टींना महत्त्व दिले. गांधींनी भारतीय स्त्रियांना राजकारणात भाग घेण्यास प्रवृत्त केले. अशा रीतीने राजा राममोहन रायपासून ते महात्मा गांधींपर्यंत सामाजिक व धार्मिक सुधारणेचा इतिहास उत्कर्षाचा मार्ग आक्रमून स्वराज्याच्या कालखंडात प्रविष्ट झाला. या प्रबोधनाने भारतीय लोकशाहीचा सांस्कृतिक पायाही रचण्यास प्रारंभ केला आहे.

***

एक अच्छी पुस्तक
हजार दोस्तों के बराबर होती है
जबकि एक अच्छा दोस्त
एक लाइब्रेरी के बराबर होता है ।

हिंदी विभाग...

कबीरदास के प्रबोधनपर विचारों की प्रासंगिकता

सहा. प्रा. युवराज सुभाष जाधव
हिंदी विभाग

विश्व को प्रेम, शांति का मंत्र पढ़ाने में भारत विश्वविख्यात है। भारत इन्हीं हस्तियों के विचारों के कारण पहचाना जाता है। इनमें संत कबीरदास एक ऐसी महान हस्ती है, जिनके प्रबोधनात्मक विचार आज तक प्रासंगिक रहे हैं। संत कबीरदासजी का जन्म १९३८ में वाराणसी के समीप हुआ था। संत कबीरदास ने उस समय की भारतीय सामाजिक, आर्थिक, स्थिति के दकियानूसी, रूढ़ि, परंपराओं के खिलाफ बिगुल फूंकते हुए जो प्रबोधनपर विचार समाज को बता दिए उनकी प्रासंगिकता आज भी वास्तव मानी जाती है। “वसुधैव कुटुम्बकम्” का नारा देने वाले भारत में विश्व के सभी धर्मों के लोग रहते हैं। इसी कारण कबीर ने निर्गुण परमात्मा का रूप बताते हुए ईश्वर के निर्गुण, निराकार, अजन्मा, अविनाशी, सर्वव्यापी प्रकृति में समाए हुए रूप की चर्चा की है जो आज-कल धर्म के नाम पर कर्मकांड करने वाले पाखंडी लोगों की भंडा फोड़ने वाली व्याख्या मानी जाती है। कबीरदास जी ने ज्ञान की महत्ता बताते हुए इसे प्राप्ति करने के लिए वेद, पुराण, उपनिषद या कुरान

की आवश्यकता नहीं अपितु यह तो चित की निर्मलता एवम् हृदय की पावनता से ही अर्जित करने का मार्ग बताया है। कबीर ने अपने प्रबोधनात्मक विचारों में हर एक साधक ने गुरु को सम्मान देकर ही ज्ञानप्राप्ति करनी चाहिए यह बताया है जैसे “सतगुरु की महिमा अनंत अनंत किया उपकार। लोचन अनंत उघाडिया अनंत दिखावनहार”

संत कबीर ने हर एक मानव को आत्मा और परमात्मा के मिलन का महत्व बताया है। प्राचीन कालखंड से आज तक भारतीय समाज जातिप्रथा, छुआछूत समस्या से मुक्ति नहीं पा सका है। इसपर कबीरदास ने -

“ऊँचे कुल का जनमिया करनी ऊँची न होय
सुबरन कलश सुरा भरा, साधू निंदत सोय ॥”

उपर्युक्त पंक्तियों में कबीर दास जी ने मनुष्य उसके कर्मों से जाना जाता है, वह कौन सी जाति में जन्मा है, यह महत्वपूर्ण नहीं है, इसका तात्पर्य बताते हुए “मानवजाति एक है” का नारा लगाया था। आज भी भारतीय समाज में नारी प्रताडित, अत्याचारित है। इसपर

आलोचना कसते हुए कबीरदास ने नारी को हर समाज में सन्मान मिलना चाहिए इस पर जोर दिया है। कबीरदासजी की ये नारी सन्मान की भावना १४ वीं सदी से लेकर आज तक एक अपना महत्त्व बनाकर रह गई है। कबीरदासने भारत के भाषा में समन्वय निर्माण करके भाषिक एकता को अधोरेखांकित किया है। आज विश्व में इजरायल-पॅलेस्टाईन संघर्ष, अमेरिका-रशिया संघर्ष ने पूरे विश्व में अशांति का माहौल निर्माण किया है। ऐसी स्थिति में कबीरदास के अहिंसात्मक विचार सचमुच धरती को स्वर्गमय बनाने वाले हैं।

कबीर ने सत्संग के महत्त्व का प्रतिपादन किया है तथा कुसंग से बचने की सलाह दी है। समाज सुधार की दृष्टी से उन्होंने कुसंग, कपट, दुराचरण की निंदा की है। आज समाज से नष्ट होता जा रहा सदाचरण देख कर मन पीडित हो जाता है। कबीर एक सारग्रही महात्मा थे। जहाँ से भी अच्छी बातें मिलीं उनको आलोचनात्मक पद्धति से अपनाते हुए बुराई को त्याग देने का सदाचरणी मार्ग हमेशा कबीर ने लोगों को पढाया है। राम-रहीम की एकता पर बल देकर कबीर ने लोगों के धार्मिक संबंध में समन्वय लाने का बड़ा प्रयास किया है।

कबीर एक महान समाज सुधारक, सत्य एवं धर्म के प्रतिपादक तथा क्रांतिदर्शी व्यक्ति थे। समाज की बुराईओ को दूर करने का उन्होंने भरसक प्रयास किया तथा यह काम करने में उन्होंने निर्भिकता, विवेक तथा स्पष्टता से काम लिया। अनुभूती की ईमानदारी एवं अभिव्यक्ति का सच्चापन जैसा कबीर में मिलता है, वैसा हिंदी के और किसी कवि में उपलब्ध नहीं होता। भलेही कबीर का जन्म आज से ६५० वर्ष पूर्व हुआ हो किंतु उनकी प्रबोधनात्मक शिक्षाएँ आज भी प्रासंगिक हैं। एक

सच्चे युगपुरुष की भांति उन्होंने अंधविश्वासों, रूढ़ियों, अनाचारों पर प्रबल प्रहार किये और समाज को सही दिशा निर्देश देने का स्तुत्य प्रयास किया है। कबीरदासजी ने समाज में प्रबोधन लाने का यह जो विचार उस समय बताया उसकी प्रासंगिकता आज भी महत्त्वपूर्ण बनी है। अगर सचमुच हर एक भारतीय कबीरदास जी के इन प्रबोधनात्मक विचारों को अपनाएगा तो सचमुच भारत देश स्वर्गमय बन जाएगा। आज समाज में जो स्वार्थलोलुपता बढ़ती चली जा रही है उन सभी लोगों ने कबीरदास जी के विचार अपनाने चाहिए ताकि हर एक व्यक्ति समाज में मानवीय व्यवहार कर पाएगा तथा यह धरती भी स्वर्गमय बन जाएगी।

***

संत कबीर का सामाजिक प्रबोधनात्मक योगदान

कु. स्नेहल रामचंद्र पेजले
द्वितीय वर्ष - कला

कबीरदास १५ वीं सदी के भारतीय रहस्यवादी कवि और संत थे। वे हिंदी साहित्य के भक्तिकाल के निर्गुण शाखा के ज्ञानमार्गी उपशाखा के महानतम कवि थे। इनकी रचनाओं ने हिंदी प्रदेश के भक्ति आंदोलन को गहरे स्तर तक प्रभावित किया। उनकी रचनाएँ सिक्खों के आदि ग्रंथ में सम्मिलित की गयी हैं। वे एक सर्वोच्च ईश्वर में विश्वास रखते थे। उन्होंने समाज में फैली कुरीतियों, कर्मकांड, अंधविश्वास की निंदा की और सामाजिक बुराइयों की कड़ी आलोचना की। उनके जीवनकाल के दौरान हिंदू और मुसलमान दोनों ने उनका अनुसरण किया। कबीरपथ नामक संप्रदाय इनकी शिक्षाओं के अनुयायी हैं।

कबीर साहब का जन्म कब हुआ यह ठीक ज्ञात नहीं है। एक मान्यता और कबीर सागर के अनुसार उनका सशरीर अवतरण सन १३९८ (संवत् १४५५) में ज्येष्ठ मास की पूर्णिमा को ब्रह्ममुहूर्त के समय लहरतारा तालाब में कमल पर हुआ था। जहाँ से नीरू नीमा नामक दंपति उठा ले गए थे। कबीर साहब जी के यहाँ साधु संतों का

जमावड़ा रहता था। कबीर जी ने कलयुग में पढ़े-लिखे न होने की लीला की, परंतु वास्तव में वे स्वयं विद्वान हैं। कबीर परमेश्वर एक ही ईश्वर को मानते थे और कर्मकांड के घोर विरोधी थे। मूर्तिपूजा, रोजा, ईद, मस्जिद, मंदिर उनका विचार था कि इन क्रियाओं से आपका मोक्ष संभव नहीं।

वे कहते हैं - 'हरिमीर पिउ, मैं राम की बहुरिया' तो कभी कहते हैं, 'हरि जननी मैं बालक तोरा।' 'बड़ा हुआ तो क्या हुआ जैसे पेड़ खजूर। पंछी को छाया नहीं फल लागे अति दूर।'

उस समय हिंदू और मुस्लिम दोनों धर्म के लोग ही कबीर जी को अपना दुश्मन मानते थे। क्योंकि वे अपना इकतारा लेकर दोनों धर्मों को परमात्मा की जानकारी दिया करते थे। वे

समझाते थे कि हम सब एक ही परमात्मा के बच्चे हैं। उन्होंने अपनी भाषा सरल और सुबोध रखी ताकि वह आम आदमी तक पहुँच सके।

जाति प्रथा समाज की एक ऐसी बुराई थी जिसके चलते समाज के एक बड़े वर्ग को मनुष्यत्व के

बाहर का दर्जा मिला हुआ था। अछूत, शुद्र, अन्त्यज, निम्नतम श्रेणी के मनुष्यों का ऐसा समूह था, जिसे मनुष्यत्व की मुलभूत पहचान भी प्राप्त नहीं थी। ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य वर्ग में भी जातिगत श्रेष्ठता और सामाजिक व्यवस्था में उच्च श्रेणी के लिए संघर्ष होते रहते थे। कबीर जब ना हिंदू ना मुसलमान की बातें करते हों तो वे वास्तव में जाति प्रथा की इसी वैचारिक धरातल को तोड़ना चाहते हैं। जाति प्रथा के आधार पर ईश्वर की उपासना का जो विशेष अधिकार ऊँची जाति वालों ने अपने पास रख रखा था और पुरोहित तथा क्षत्रियों की साँठ-गाँठ के आधार पर जिसे बलपूर्वक मनवाया जाता था; उसे तोड़ने का अथक प्रयास भी भक्ति आंदोलन ने किया और कहा कि ईश्वर से तादात्म्य के लिए मनुष्य के सद्गुण-प्रेम, सहिष्णुता, पवित्र हृदय, सादा-सरल और ईश्वर के प्रति आवश्यक उसकी ऊँची जाति था।

भक्ति आंदोलन ने सामाजिक उत्पीडन और

जनसामान्य में व्याप्त अंधविश्वासों के विरुद्ध आरंभ से अंत तक कडा संघर्ष किया था। कबीर इस युद्ध के उद्घोषक थे। उन्होंने इसे स्वयं की स्वयं को दी हुई चुनौती के रूप में स्वीकार किया और अपने तरकाश के सभी तीर चलाए, नुक्का नहीं लगाया। कबीर ने कहा कि “यह हमारी नियति नहीं, हमारा शोषण है, मानवता के प्रति अभिशाप है, किसी धर्म में इसका कोई आधार नहीं है। नियती और धर्म के नाम पर थोपे गए अंधविश्वासों को उन्होंने धर्म और ईश्वर के आधार पर ही खंडित किया और ज्ञान का प्रकाश प्रकाशित किया। इसी कारण उन्होंने सच्चे गुरु का महत्त्व प्रतिपादित किया।

“आगे थे सतगुरु मिल्या, दीया दीपक हाथ।”

***

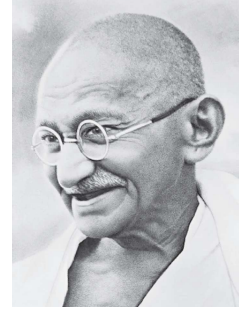

महात्मा गांधी के प्रबोधनपरक विचार

कु. पारस शशिकांत देवरूखकर

प्रथम वर्ष - कला

महान वैज्ञानिक अल्बर्ट आइन्स्टाइन ने गांधी जी के बारे में कहा था कि भविष्य की पिढियों को इस बात पर विश्वास करने में मुश्किल होगी कि हाड-मांस से बना ऐसा कोई व्यक्ति भी कभी धरती पर आया था। गांधी के विचारों ने दुनिया भर के लोगों को न सिर्फ प्रेरित किया बल्कि करुणा, सहिष्णुता और शांति के दृष्टिकोण से भारत और दुनिया को बदलने में भी महत्वपूर्ण भूमिका निभाई। उन्होंने अपने समस्त जीवन में सिद्धांतों और प्रथाओं को विकसित करने पर जोर दिया और साथ ही दुनिया भर में हाशियों के समूहों और उत्पीडित समुदायों की आवाज उठाने में भी अतुलनीय योगदान दिया। साथ ही दुनिया भर हाशिये के समूहों और उत्पीडित समुदायों की आवाज उठाने में भी अतुलनीय योगदान दिया। साथ ही महात्मा गांधी ने विश्व के बड़े नैतिक और राजनैतिक नेताओं जैसे ल्यूथर मार्टिन किंग ज्यूनियर, नेल्सन मंडेला और दलाई लामा आदि को प्रेरित किया तथा लैटिन अमेरिका, एशिया, मध्य पूर्व तथा युरोप में सामाजिक एवं राजनीतिक आंदोलनों को प्रभावित किया।

दक्षिण अफ्रीका में गांधी ने अछूतों और भारतीयों के प्रति नस्लीय भेदभाव को महसूस किया था। उन्हें कई अवसरों पर अपमान का सामना करना पड़ा जिसके कारण उन्होंने नस्लीय भेदभाव से लड़ने का निर्णय लिया। उस समय दक्षिण अफ्रीका में भारतीयों और अछूतों को वोट देने तथा फुटपाथ पर चलने तक

का अधिकार नहीं था। गांधी ने इसका कडा विरोध किया और परिणामवश वर्ष १८९४ में नॅशनल इंडियन काँग्रेस नामक एक संगठन स्थापित करने में सफल रहे। दक्षिण अफ्रीका में २१ वर्षों तक रहने के बाद वे वर्ष १९१५ में वापस भारत लौट आए।

गांधी जी की शिक्षा को बुनियादी शिक्षा (Basic Education) के रूप में भी जाना जाता है। उन्होंने स्कूलों और कॉलेजों के पाठ्यक्रम में नैतिक और धार्मिक शिक्षा को शामिल करने पर बल दिया। गांधी जी ने शिक्षा की अवधारणा के निम्नलिखित उद्देश्य बताए : * अच्छे चरित्र का निर्माण करना * आदर्श नागरिक बनाना * स्वावलंबी बनाना * सर्वांगीण विकास करना।

महात्मा गांधी के सत्याग्रह को युद्ध के नैतिक विकल्प के रूप में देखा जा सकता है। उन्होंने आम जन को यह सिखाया कि सत्याग्रह का प्रयोग समस्या तथा संघर्ष के समाधान हेतु किस प्रकार किया जाता है। गांधी का सत्याग्रह राजनीतिक मुद्दों के निवारण हेतु एक प्रभावी साधन साबित हुआ है। युद्ध और शांति, आतंकवाद, मानवाधिकार, सतत विकास, जलवायु परिवर्तन, सामाजिक, राजनीतिक अशांति और राजनीतिक-प्रशासनिक भ्रष्टाचार से संबंधित समकालीन चुनौतियों में से कई समस्याओं को गांधीवादी तरीके से हल किया जा सकता है। अतः २१ वी सदी के लोगों के

पास अभी भी गांधीवाद से सीखने के लिए बहुत कुछ सीखना बाकी है।

विदित है कि गांधी जी का जन्म एक हिंदू परिवार में हुआ था और चूँकि उनके पिता दीवान थे, इसलिये उन्हें अन्य धर्म के लोगों से मिलने का भी काफी अवसर मिला। उनके कई इसाई और मुस्लिम दोस्त थे। साथ ही गांधी जी अपनी युवा अवस्था में जैन धर्म से भी सत्याग्रह की अवधारणा हेतु जैन धर्म के प्रचलित सिद्धांत 'अहिंसा' से प्रेरणा ली थी। गांधी जी ने भगवान को सत्य के रूप में उल्लेखित किया था। उनका कहना था कि, "मैं लकीर का फकीर नहीं हूँ।" वे संसार के धर्मों को सत्य और अहिंसा की कसौटी पर कसकर देखते थे। जो भी उसमें खरा नहीं उतरता वे उसे अस्वीकार कर देते और जो उसमें खरा उतरता वे उसे स्वीकार कर लेते थे। गांधी जी के अनुसार हमने धर्म को केवल खानपान का विषय बनाकर उसकी प्रतिष्ठा कम कर दी है। वे चाहते थे कि सभी धर्म के लोग स्वयं के धर्म के साथ साथ दूसरे धर्म के ग्रंथों और उनके अनुयायियों का भी आदर करें।

भारत के स्वतंत्रता में गांधी जी के योगदान को नकारा नहीं जा सकता। उनकी अहिंसा की अवधारणा न केवल भारत को स्वतंत्रता दिलाने में सहायक हुई बल्कि इसके माध्यम से विश्व को शोषणसे स्वतंत्रता दिलाने में सहायक हुई। साथ ही इसके माध्यम से विश्व को शोषण और अत्याचार से निपटने के लिये एक और हथियार मिला। हालाँकि आज ऐसा समय आ गया है जब अधिकतर लोग गांधी और उनके विचारों की आवश्यकता को ही नकार रहे हैं और वर्तमान समय में उनकी प्रासंगिकता पर प्रश्न उठाया जा रहा है। आज गांधी जी को सिर्फ २ अक्टूबर के ही दिन याद किया जाता है। आज गांधी के विचारों को ताक पर रखकर

हिंसा के सहारे तमाम तरह के हितों को साधने का प्रयास किया जा रहा है।

जानकार लोग मानते हैं कि गांधी के विचार ऐसे समय में सबसे अधिक प्रासंगिक हैं जब लोग लालच, व्यापक हिंसा, भागदौड़ भरी जीवनशैली के समाधान खोजने की कोशिश कर रहे हों। गांधी जी की अहिंसा और सत्याग्रह की अवधारणा की आज सबसे अधिक आवश्यक है क्योंकि यह वह समय है जब मात्र प्रतिशोध के नाम पर किसी की भी हत्या कर दी जाती है और अपने आलोचकों को दुश्मन से अधिक कुछ नहीं समझा जाता। संयुक्त राज्य अमेरिका में मार्टिन ल्यूथर किंग, दक्षिण अफ्रीका में नेल्सन मंडेला और अब म्यांमार में आंग सान सू की जैसे लोगों के नतृत्व में दुनिया भर में कर्द उत्पीडित समाजों द्वारा लोगों को जुटाने की गांधीवादी तकनीक को सफलतापूर्वक नियोजित किया गया है, जो की इस बात की गवाही देता है कि गांधी और उनके विचार आज भी प्रासंगिक हैं।

यदि २१ वीं सदी को परिभाषित करने में वैश्वीकरण, मुक्त बाजारों का निजीकरण और उदारीकरण जैसे शब्दों का प्रयोग किया जाना आवश्यकता है तो यह भी अनिवार्य है कि हिंसा, उग्रवाद, असमानता, गरीबी और विषमता आदि की उपस्थिति में भी यदि कोई गांधी और उनके विचारों की प्रासंगिकता का उपयोग समझता है तो शायद गांधी के विचार हर एक व्यक्ति के लिए महत्वपूर्ण होंगे। लोकतंत्र में आलोचना करना सभी का अधिकार होता है परंतु आलोचना करने से पूर्व यह भी आवश्यक है कि हम उस व्यक्ति के बारे में अच्छे से पढ़ें और तर्क के आधार पर उसकी आलोचना करें।

संत नामदेव का सामाजिक प्रबोधन

कु. वेदिका नामदेव कदम
प्रथम वर्ष - कला

संत नामदेव जी ने संत ज्ञानेश्वर को अपना गुरु माना और ज्ञान अर्जन किया। समाज में भक्ति, ज्ञान और समरसता से कैसे लोगों को एक साथ रखा जा सकता है ? इस प्रकार की शिक्षा प्राप्त की। जब ज्ञानदेव जी ने समाधि ली तब नामदेव जी महाराज गुरु की पूर्व आज्ञा अनुसार सामाजिक समरसता हेतु भारत भ्रमण पर चले गए। नामदेव जी ने सामाजिक समरसता हेतु अनेक कार्य किए जिसमें से प्रमुख है - १) प्रान्त वाद दूर किया। २) भाषावाद मिटाया। ३) जातिवाद दूर किया। ४) अस्पृश्यता (छुआछूत) की भावना को दूर किया।

सर्वप्रथम नामदेव जी ने प्रांत भेद को दूर किया, उस समय एक स्थान से दूसरे स्थान पर जाना बहुत कठिन था परंतु नामदेव जी भ्रमण शील थे और उन्होंने सम्पूर्ण भारत को अपना कार्य स्थल माना। अतः महाराष्ट्र से गुजरात, राजस्थान, पंजाब, सिंध, बिहार, उत्तर प्रदेश आदि कई राज्यों में गए और समाज के सभी वर्गों के लोगों को एकत्रित किया। फिर मधुर कीर्तन के साथ एकता भक्ति का ज्ञान कार्य आरम्भ किया। उनकी सरल ज्ञान की बातों से जो लोग प्रभावित होते थे, वह उन्हें स्नेह व सन्मान देते थे। देश के कई राज्यों में उनके मंदिर हैं। पंजाब में नामदेव महाराज का मंदिर नामदेव गुरुद्वारा के नाम से जाना जाता है। जहाँ बड़ी श्रद्धा के साथ हिन्दु, सिख आज भी दर्शन करने जाते हैं।

सामाजिक समरसता हेतु नामदेव जी ने भाषावाद समाप्त किया। नामदेव जी जानते थे कि मराठी अभंग केवल महाराष्ट्र में ही समझे जायेंगे। अतः उन्होंने राष्ट्रभाषा हिंदी एवं पंजाबी में अपने अभंग लिखना एवं गाना प्रारंभ किया, जिसे पंजाबी में भाबद कहा गया। वही वहाँ के भक्तों को मधुर भक्ति गीत दिए। पंजाब में तो गुरुवाणी में उनके आठ दोहे लिपिबद्ध हैं। इनके दोहों का भाबद कीर्तन में अपना अलग स्थान है। इससे अच्छा उस समय का सामाजिक समरसता का उदाहरण कोई नहीं हो सकता। जहाँ भाषावाद को मिटाकर एक संत ने सम्पूर्ण भारत में अपनी वाणी के माध्यम से धर्म एवं भक्ति को, ज्ञान को जन जन तक फैलाया एवं समरसता को स्थापित किया।

संत नामदेव जी ने छुआछूत को दूर किया। उस सम्पूर्ण भारत में छुआछूत की भावना बीमारी की तरह फैली हुई थी। सम्पूर्ण समाज में उच्च जाति के लोग तथाकथित छोटी जाति से अस्पृश्यता की भावना रखते थे। उनके साथ जाना तो दूर छोटी जाति के लोगों को छुते तक नहीं थे। ऐसे समय में सच्चे संत नामदेव महाराज ने समाज के निम्न में निम्न लोगों को भी अपनी वारकरी मंडली में सम्मिलित किया। उन्हें ज्ञान और भक्ति मार्ग दिखाया। उन्हें समाज में सर उठाकर जीना सिखाया और भक्ति में उनके गायन वादन जैसे गुणों का अनुप्रयोग किया।

***

भारत का जनसंचार क्षेत्र में प्रबोधन

कु. मोहिनी गौतम मोहिते
द्वितीय वर्ष - कला

‘जनसंचार’ को लोक सम्पर्क और अंग्रेजी भाषा में Mass communication कहा जाता है। इसमें उन सभी साधनों के अध्ययन एवं विश्लेषण है जो एक साथ बहुत बड़ी जनसंख्या के साथ संचार सम्बन्ध स्थापित करने में सहायक होते हैं। इसका अर्थ सम्मिलित रूप से समाचार पत्र, पत्रिकाएँ, रेडियो, दूरदर्शन, चलचित्र से लिया जाता है। २० वी सदी में मोबाईल फोन भी एक जनसंचार का अच्छा उदाहरण है।

आधुनिक माध्यम के जनसंचार का विकास १९ वीं शताब्दी से आरंभ हो गया था। जब समाचार पत्र, रेडियो, उसके बाद टीवी आदि जैसे माध्यम आ गए। जहाँ समाचार पत्र १९ वीं शताब्दी में ही अस्तित्व में आ चुका था, वही शताब्दी में रेडियो जनसंचार का एक सशक्त माध्यम बना। वर्तमान में इंटरनेट जनसंचार का सशक्त माध्यम बन चुका है। जनसंचार माध्यम राष्ट्रीय विकास में तीन तरह से सहायक होते हैं। जनता को राष्ट्रीय विकास की सूचना देना, विकास प्रक्रिया में सहभागी बनाना, विकास के लिए आवश्यक तकनीकी दक्षता प्रदान करना। जनता में मतदान, नशा संस्कृति आदि जैसे कुछ मुद्दों के बारे में अपनी मान्यताओं और राय को बदलने के लिए जनसंचार के माध्यम से लाभ उठाने के लिए प्रेरित किया जाता है। जनसंचार का एक मुख्य पहलू सरकार द्वारा जनहित में जारी विभिन्न नीतियों और सूचनाओं को लोगों तक पहुँचाना है और सूचित करना है। डिजिटल मीडिया को आमतौर पर न्यू मीडिया के नाम से भी जाना जाता है। यह अपेक्षाकृत नवीनतम

प्रकार का जनसंचार सोशल मीडिया, ब्लॉग, वीडियो, वेबसाइट, ईमेल और बहुत कुछ जैसे माध्यमों की एक विस्तृत श्रृंखला को कवर कर रहा है। जनसंचार के विभिन्न माध्यमों, विशेष रूप से सैटेलाइट टीवी और इंटरनेट जैसे इलेक्ट्रॉनिक संचार के विस्फोट के कारण आज हमारी दुनिया तेजी से जनसंचार माध्यमों द्वारा संचालित हो रही है। जैसे-जैसे सूचना और मूल्यों के लिए हमारे प्रमुख स्रोत के रूप में मीडिया का उपयोग बढ़ रहा है।

भारत में जनसंचार के माध्यमों की भूमिकाएँ निरंतर बढ़ती जा रही है। यह समाजीकरण का एक सशक्त माध्यम बन गया है। सामाजिक गतिविधियों पर नियंत्रणात्मक दृष्टि रखना संचार माध्यमों की अन्य महत्वपूर्ण भूमिका है। संचार साधनों के कारण ग्रामीण निवास्य में विकास के विविध पक्षों यथा कृषि व तत्सम्बन्धी कार्यों, सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक, सांस्कृतिक व धार्मिक इत्यादि पक्षों में होने वाले परिवर्तनों का गुणात्मक एवं मात्रात्मक अध्ययन यथेष्ट रूप में करने का प्रयास होता है। भारत के जयपुर शहर में सबसे अच्छा निजी विश्वविद्यालय, प्रौद्योगिकी विश्वविद्यालय, पत्रकारिता और जनसंचार में व्यापक कार्यक्रम प्रदान करते हैं। वर्तमान स्थिति में यदि आप भारत में जनसंचार में रुचि रखते हैं, या आपको इसमें सफल करियर बनाने में रुचि है, तो आप राजस्थान के शीर्ष १० निजी विश्वविद्यालयों में से किसी एक से जनसंचार में महत्वपूर्ण डिग्री हासिल कर सकते हैं।

संत एकनाथ का सामाजिक प्रबोधन

कु. चैताली सुनिल जाडे
द्वितीय वर्ष - कला

संत एकनाथ एक संत, कवि व दार्शनिक थे। ये भगवान कृष्ण के परम भक्त थे एवं उनकी रचनाएँ कृष्ण को ही समर्पित होती थी। एकनाथ वारकरी सम्प्रदाय के जाने-माने नाम थे। ये मराठी संत ज्ञानेश्वर और नामदेव के आध्यात्मिक उत्तराधिकारी थे। इनका जन्म एक देशस्थ ऋग्वेदी ब्राम्हण परिवार में हुआ था। इनके गुरु का नाम जनार्दन स्वामी था। इन्होंने अपना पूरा जीवन धर्म और भक्ति की सुरक्षा एवं उसके प्रचार में समर्पित कर दिया।

एकनाथ एक महान संत थे और वे समाज में प्रचलित कुरितियों के सख्त खिलाफ थे। वे जाती धर्म के आधार पर भेदभाव को नहीं मानते थे। लोगों के कल्याण एवं मार्गदर्शन के लिए उन्होंने कई किताबों एवं ग्रंथों की रचना की थी।

संत एकनाथ की महान रचनाएँ :

उनके द्वारा रचित महान कृतियाँ इस प्रकार है - हिन्दू धर्म की महान ग्रन्थ भागवत पुराण को एकनाथ जी ने अपने शब्दों में परिवर्तित किया था, जिसे “एकनाथी

भागवत” Eknathi Bhagwat नाम दिया गया था। संत एकनाथ जी महाराज में अनेक सद्गुण भरे हुए थे। उनकी क्षमा तो अद्भुत थी। ये नित्य गोदावरी स्नान के लिए जाया करते थे। रास्ते में एक सराय थी, वहाँ एक मुसलमान रहता था। एकनाथ जी जब स्नान करके

लौटते तो वह उनपर कुल्ला कर दिया करता था। इस तरह से इन्हें नित्य चार पाँच बार स्नान करना पड़ता था। एक दिन तो उसने दुष्टता की हद कर दी। उसने एकनाथ जी पर

एक सौ आठ बार कुल्ला किया और एकनाथ जी को एक सौ आठ बार स्नान करना पड़ा, पर उनकी शान्ति ज्यों-की-त्यों बनी रही। अन्त में उसे अपने कुकृत्य पर पछतावा हुआ और वह श्री एकनाथ जी का भक्त बन गया।

श्री एकनाथ जी की भूतदया भी अद्भुत थी। एक बार वे प्रयाग से गंगा नदी का जल काँवर में भरकर श्री रामेश्वर तीर्थ जा रहे थे। रास्ते में प्यास से छटपटाता हुआ एक गधा मिला। संत एकनाथ जी ने काँवर का सारा जल गधे को पिला दिया। साथियों ने आपत्ति

करने पर उन्होंने कहा, “भगवान रामेश्वर तो कण-कण में निवास करते हैं। उन्होंने गधे के रूप में मुझसे जल माँगा इसलिए मैंने सारा जल रामेश्वर जी को ही चढ़ाया है।” गधे के द्वारा पिया हुआ सारा जल सीधे रामेश्वरजी पर चढ़ गया। इस प्रकार की अनेक घटनाएँ श्री एकनाथ जी के जीवन में हुईं, जिससे उनके दिव्य-जीवन की झलकियाँ मिलती हैं। अपने आदर्श गृहस्थ जीवन और उपदेशों के द्वारा लोगों को आत्मकल्याणपथ का मनुगामी बनाकर विक्रम संवत् १६५६ की चैत्र कृष्ण षष्ठी को संत एकनाथ जी ने अपनी देह-लीला का संवरण किया। संत एकनाथ जी का जन्म विक्रम संवत् १५९० के लगभग पैठण में हुआ था। उनके पिता का नाम श्री नारायण तथा माता का नाम रुक्मिणी था। जन्म लेते ही उनके पिता का देहावसान हो गया तथा कुछ समय बाद उनकी माताजी भी चल बसीं। इसलिए उनके पितामह चक्रपाणि के द्वारा इनका लालन-पालन हुआ। संत एकनाथ जी बचपन से ही बड़े बुद्धिमान थे। रामायण, पुराण महाभारत आदि का ज्ञान उन्होंने अल्पकाल में ही प्राप्त कर दिया।

उनके गुरु का नाम श्री जनार्दन स्वामी था। गुरुकृपा से थोड़ी ही साधना से उन्हें दत्तात्रेय भगवान् का

दर्शन हुआ। एकनाथ जी ने देखा कि श्री गुरु ही दत्तप्रिय हैं और श्रीदत्तात्रेय ही गुरु हैं। उसके बाद उनके गुरुदेव ने उन्हें भगवान् श्री कृष्ण की उपासना की दीक्षा देकर शूलभञ्जन पर्वत पर रहकर तप करने की आज्ञा दी। कठोर तपस्या पूरी करके ये गुरु आश्रम पर लौट आये। तद्नन्तर गुरु की आज्ञा से ये तीर्थ यात्रा के लिए निकल पड़े। तीर्थ यात्रा पूरी करके संत एकनाथ जी अपनी जन्मभूमि पैठण लौट आए और दादा-दादी तथा गुरु के आदेश से विधिवत् गृहस्थाश्रम में प्रवेश किया। उनकी धर्म पत्नी का नाम गिरिजा बाई था। वे बड़ी पति परायणा और आदर्श गृहिणी थीं। श्री एकनाथ जी का गृहस्थ जीवन अत्यन्त संयमित था। नित्य कथा-कीर्तन चलता रहता था। कथा कीर्तन के बाद सभी लोग इन्हीं के यहाँ भोजन करते थे। अन्न-दान और ज्ञान-दान दोनों इनके यहाँ निरन्तर रहता था। इनके परिवार पर भगवत्कृपा की सदैव वर्षा होती रहती थी, इसलिए अभाव नाम की कोई चीज नहीं थी।

***

हँसी के गुब्बारे...

कु. अमित विजय जाधव
तृतीय वर्ष - कला
(संकलन)

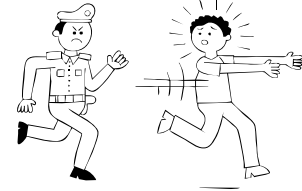
एक महाकंजूस अपने बेटे को पीट रहा था...

पड़ोसी : क्यों पीट रहे हो इस मासूम को ?

कंजूस : ये... और मासूम ??? अरे ! एक नंबर का शरारती है ये, मैंने इसे १ - १ सीढ़ी छोड़ कर चढ़ने को कहा था । चप्पल कम धिसेगी... नालायक, २ - २ सीढ़ी छोड़ कर चढ़ा... इसमें सुपुत्र महायश का पाजामा फट गया...

कानून भी अजीब है ।

अगर आपके घर के आँगन, बरामदे या बगीचे में सिक्के, आभूषण, कोई पुरातन खजाना या तेल निकल आ गए तो भाई वह सरकार का है । और अगर इन्हीं जगहों से हथियार और ड्रग्स निकल आ गए तो वह आपके हैं ।

कोई अंग्रेज हिन्दी में 'दरवाजा खोल दे' को क्या कहेगा ? 'There was a Cold Day...' नही समझ आया ?

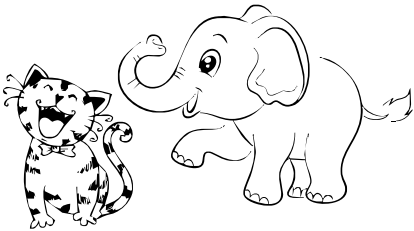
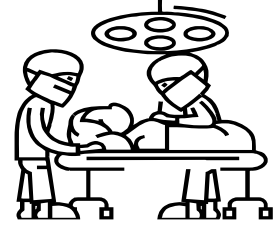
अब ५ बार खुद जल्दी जल्दी पढो... समझ में आ जायेगा....

पप्पू : तुम ऑपरेशन कराए बिना ही हॉस्पिटल से क्यों भाग गए ?

चिंटू : नर्स बार बार कह रही थी कि 'डरो मत, हिम्मत रखो, कुछ नही होगा... ये तो बस एक छोटा सा ऑपरेशन है ।

पप्पू : तो इसमें डरने वाली कौन सी बात है ?

चिंटू : साले, वो मुझसे नहीं... डॉक्टर से कह रही थी...

बिल्ली : तुम्हारी उम्र कितनी है ?

हाथी : ५ साल...

बिल्ली : लेकिन तुम तो बड़े दिखते हो...

हाथी : क्योंकि I am a Complian Boy... और तुम्हारी उम्र कितनी है ?

बिल्ली : ३० साल...

हाथी : लेकिन तुम तो बहुत छोटी दिखाई देती हो ।

बिल्ली : झंड़ू केसरी जीवन... बढ़ती उम्र मानो थम सी जाती है....

"Always recognize that human individuals
are ends, and do not use them as
means to your end."

- Immanuel Kant

Dr. Suresh D. Sutar
Dr. Prajakta P. Shinde

Art : The Sublime Soul of the Supreme Dr. Suresh Sutar

Man irrespective of his microcosmic entity has become the leader of all the species in the world. Having used the rationale to the core and imagined the heaven on the earth, he has attained the present state and satisfaction in his life as well as in the life of other species. As an artist, he soared high in the sky with the wings of imagination and created a universal abode and divine domicile for him as well as for all the creatures around him. He dreamed the impossible first and the pious mission of 'live and let live'. He took assistance from all the resources at his disposal. He learned from the flowing river how to be always continuous in his mission. He understood the principle of impartiality from the falling rain, the golden sunbeams, the blowing wind, trees overloaded with flowers and fruits. He came across many incarnations in nature. The music in nature, its varied colours, and the diversity witnessed on the earth and in the sky taught him to be generous and maintain the holiness of nature. He

turned to art of various types and transformed the utterly drastic and dreadful real life into an easy living thing of beauty and joy forever. Hence, to unveil the different layers of art and deliver the significance of artist has been always the prime concern of criticism which has been slightly tried to satisfy.

Art is a unique animation in words sounds colours of the reality that the human being undergoes either willingly or unwillingly. It holds mirror to us. It includes all the minute changes that take place on the real platform of human and nonhuman activities. Loyally, it depicts what it encounters. Thus, we sense the past, present and even future through the reflection given to us by the artist whose eyes are for nature and ears are for sounds. Art is a sense of satisfaction, medium of mirth, glow of glee, light of literature, pine for purity, and breath for beauty. The man, fallen angel as has been referred in the Bible can reach back to the heaven and acquire heavenly harmony and happiness

with the wings of imagination only because imagination is the very breath and sole breathing of every art. Hence, John Keats one of the mystic romantic poets in his 'Ode to Nightingale' has utterly underscored the impact and importance of imagination by addressing earnestly to the bird as :

Away! Away! For I will fly to thee
Not charioted by Bacchus and his pards
But on the viewless wings of poesy

Art is not merely a sense of solace and support. It is definitely a deeper eyesight that man can acquire with the earnest assistance of imagination of which he can beautifully behold the whole sight beyond the horizon. Art has been found in various modes and mediums. Hence literature has words while music has sounds as medium though both are really relied on life for their commonly inspiration and insight, a source for their survival. Literature has been persistently named as a beautiful speaking picture too. It is quite unique as has been sincerely stated by John Keats :

A thing of beauty is a joy forever:

Its loveliness increases;

It will never pass into nothingness

In order to form fashion and experience art, every individual must have an eye for nature and an ear for sound. It

has been not experienced by the seen organs of human body. On the contrary, unseen, inward and invisible organs are required to discern and distinguish art being it the only product of imagination and not the result of reason which has been rightly underlined by John Keats as :

Heard melodies are sweet but those
unheard are still sweeter

Hence, silence is always loud, unheard melodies are at all times sweeter than the heard melodies being they have been constantly beautiful and immortal. Having the blessing of immortality and permanency, imaginative reconstruction of life is always beautiful, stunning and striking and so it is constantly true as it has been mentioned by John Keats as :

What the imagination seizes as beauty
must be truth

The artist is a sensitive soul who wanders lonely as a cloud, overcomes the wind, and attains more speed than the pace of an eagle. He is the only right man in workers' paradise. His truth is the ultimate truth accepted by all and stamped as universal being art itself is worldwide. So it is imbibed with truth and truth only which is generic as has been accepted by John Keats as :

I am certain of nothing
but the holiness of heart's affections

and the truth of imagination.

Art transforms every ugly object and aspect into a beautiful thing which gives joy forever. It is a shaping power that the Almighty has bestowed to the fortunate souls in our mortal life. It brings the real and the actual from the chaos of messy world. It is the real harmonium hailing out unity in diversity, integrity among disintegrates, agreement among disagreements for it reaches to civic consensus as has been stated by John Keats as :

The Excellency of every art is its
intensity,
capable of making all disagreeable
evaporate.

Hence, to see and imagine are quite pole apart for the first delivers the sphere while the second gives us the very essence and ethos of everything that each and every individual tries to attain till the last breath of his life. Thus, the very seeing and imagining have separated huge number of poets from one another of which some have plainly accepted it with open heart as has been admitted by John Keats as :

You speak of Lord Byron and me.
There is this great difference between us.
He describes what he sees. I describe what
I imagine. Mine is the headrest task.

Every individual irrespective of

caste and creed, nation and notion, size and soul can see farther than his ordinary capacity with the help of the wings of imagination who is the only giant gigantic in life. Hence, S. T. Coleridge in his 'The Friend; A Series of Essays' has beautifully underscored the massive magnitude of imagination as :

The dwarf sees farther than the Giant,
When he has the giant's shoulders to
mount on

In short, the state of artist is heavenly. With the strength of imagination, he becomes quite extraordinary so it is required to

Weave a circle round him thrice,
And close your eyes with holy dread
For he on honey dew hath fed.
And drunk the milk of paradise

Hence, art is the ultimate gift of the almighty to the gifted artists who with their skill transform the bitter into the best.

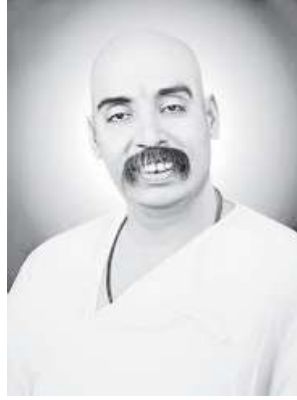

Tukdoji Maharaj : Theme of Enlightenment in Marathi

Miss. Diya Baliram Palshetkar

T.Y.B.A

Tukdoji Maharaj is known as a national saint. He has effectively used bhajans and kirtana to eradicate superstition and caste discrimination from life. He expressed the thoughts of self-restraint in his poem Gram Gita. He composed poetry in Marathi and Hindi languages. Khanjiri Bhajan was the hallmark of his enlightenment. Youth being the backbone of human life must not become a wasteland. To keep this pillar strong, steady and constructive must be the primary concern of all the Prabodhankars. One of the poems by Saint Tukdoji Maharaj that I have liked most is the below mentioned one which is overflowed by the pure flow of enlightenment.

झाला गर्क कसा व्यसनात ?

- संत तुकडोजी

झाला गर्क कसा व्यसनात ?

ऊठ रे ऊठ तरुणा ! दे हात ॥धृ०॥

प्राणाविण जणु देह दिसावा ।

महाली जणु कधि दीप नसावा ।

तसेच झाले तुजविण जग हे,

हर्ष नसे कोणात ॥१॥

सोडुनि दे ही आळस - निद्रा ।

हर्षभरे करि तव गुण - मुद्रा ।

तुकड्यादास म्हणे ऐकीना,

सेवा-ध्वनि कर्णात ॥२॥

How did you get addicted ?

-Saint

Tukdoji

How did you get addicted?

Get up, get up, young man!

Give hand

Without soul should appear as a body
In mansion if there should be no light at all

The same thing happened without you,

there was no joy in anyone

Let go of this laziness - sleep

With zeal appears your expression

Tukdyadas says not heard though,

service-sound in the ear

***

Enlightenment : Journey from English into Marathi

Miss. Kavita Shrikrisna Mestri
F.Y.B.A.

As an English poet, painter, and printmaker William Blake is largely unrecognized during his life. Now Blake is considered as an influential figure in the history of poetry and pictorial art of the Romantic Age. His "prophetic works" have formed the least read body of poetry in the English language. Due to his visual artistry, he is "far and away the greatest artist the country has ever produced. His diverse and symbolically rich collection of works embraced the imagination as "the body of God" or "human existence itself". His poems have always unveiled sense of enlightenment and its ease in human life. I have tried to bring his English sense of enlightenment found in his poetry into Marathi.

Joy and Woe (आनंद आणि दुःख)

-William Blake

Joy and woe are woven fine,
A clothing for the soul divine.
Under every grief and pine
Runs a joy with silken twine.
आनंद आणि दुःख चांगले विणलेले आहेत,
दैवी आत्म्यासाठी एक कपडे.
प्रत्येक दुःख आणि झुरणे अंतर्गत
रेशमी सुतळी सह एक आनंद चालते.

It is right it should be so;
Man was made for joy and
woe;
And when this we rightly
know,
Thro' the world we safely
go.
तसे असले पाहिजे हे योग्य आहे;
आनंद आणि दुःखासाठी
मनुष्याला निर्माण करण्यात आले
होते;

आणि जेव्हा हे आपल्याला योग्यरित्या कळते,
जगातून आपलं सुरक्षितपणे जाणं निश्चित होते.

***

Leslie Allan Murray : Australian Treasure of Enlightenment

Miss. Perna Shridhar Tambe
F.Y.B.A.

Leslie
A l l a n
M u r r a y
with his
nearly 30
volumes of
poetry has
tried to
bring in
limelight
the essence

of enlightenment. Being translated into almost eleven languages and Hindi being one of them I could not control myself in reading, understanding and translating his approach into Marathi. As considered one of the 100 Australian Living Treasures, Murray has proved to be the saint of enlightenment.

The Meaning of Existence
(अस्तित्वाचा अर्थ)

By Less Murray

Everything except language
knows the meaning of existence.

Trees, planets, rivers, time

know nothing else. They express it
moment by moment as the universe.

इतर सोडून सर्व काही, केवळ भाषेला
अस्तित्वाचा अर्थ माहित आहे.

झाडं, ग्रह, नद्या, वेळ
यांना माहित नसते दुसरे काही. ते व्यक्त करतात
क्षणाक्षणाला विश्व म्हणून.

Even this fool of a body
lives it in part, and would
have full dignity within it
but for the ignorant freedom
of my talking mind.

जरी हा मूर्ख भाग देहाचा
भागा भागामध्ये राहतो, आणि असेल
त्यामध्ये पूर्ण प्रतिष्ठा ती पण
अज्ञानी स्वातंत्र्यासाठी
माझ्या मनातील बोलण्यासाठी.

***

Investment Opportunities

Asst. Prof. Fayeem Nuruddin Khadas

Investment opportunities can vary widely based on your financial goals, risk tolerance, and investment horizon. Here are some general investment opportunities across the different asset classes, Certainly! Different types of investments come with varying levels of risk and return potential. Here's a brief overview of common investment options categorized by risk level.

Cash and Cash Equivalents - Low Risk

Risk : Cash, savings accounts, and short-term certificates of deposit (CDs) are considered low-risk investments. While they offer safety and liquidity, the returns

are generally lower compared to other investment options.

Bonds Moderate to Low Risk : Bonds are debt securities issued by governments, municipalities, or corporations. They offer fixed interest payments and return of principal at maturity. While they are generally less volatile than stocks, there is still a risk of default, especially with

lower-rated bonds.

Stocks (Equities) - Moderate to High Risk

Risk : Stocks represent ownership in a company. They have the potential for higher returns but also come with higher volatility. Stock prices can be influenced by various factors, including economic conditions, company performance, and market sentiment.

Mutual Funds - Varies

Mutual funds pool money from multiple investors to invest in a diversified portfolio of stocks, bonds, or other securities. The risk level depends on the fund's underlying assets. Equity funds are generally riskier

than bond funds, and there are variations such as balanced funds that combine both stocks and bonds.

Exchange -Traded Funds (ETFs) - Varies

Risk : ETFs are similar to mutual funds but trade on stock exchanges like individual stocks. The risk level depends on the underlying assets. ETFs can track various indexes, commodities, or specific

sectors, offering investors diversification. **Real Estate Investment Trusts (REITs) - Moderate to High Risk :** REITs allow investors to invest in real estate without having to buy property directly. They can provide regular income through dividends but are subject to market fluctuations and interest rate changes.

Options and Futures - High Risk : Derivatives such as options and futures contracts can be highly speculative and complex. They are often used for hedging or leverage but require a deep understanding and can result in substantial losses.

Crypto currencies - High Risk : Digital currencies like Bitcoin and Ethereum are highly volatile and speculative. They have the potential for significant returns but also carry a high level of risk due to regulatory uncertainty, market sentiment, and technological factors.

Collectibles and Alternative Investments - Varies : Investments like art, precious metals, and other collectibles can have varying levels of risk. While they may provide diversification, they lack the liquidity and transparency of more traditional investments.

It's important to note that risk tolerance varies among investors, and a well-balanced portfolio often includes a mix of different asset classes based on individual goals, time horizon, and risk tolerance. Diversification, thorough research, and understanding your own financial situation are crucial components

of making informed investment decisions. If you're uncertain, consulting with a financial advisor can provide personalized guidance.

Investing Strategies by Women

Investing strategies for women are not fundamentally different from those for men, as the principles of sound investing are generally gender-neutral. However, it's essential to recognize that women may face unique financial challenges and considerations. Here are some aspects to consider for women in the context of investment :

Financial Education : Just like anyone else, women benefit from a strong foundation in financial education. Understanding investment concepts, risk management, and financial planning is crucial for making informed decisions.

Longer Life Expectancy : Women, on average, tend to live longer than men do. This means that women may need to plan for a longer retirement period and consider strategies to ensure their savings last throughout their lifetime.

Salary and Income Disparities : In some regions and industries, women may face wage disparities compared to men. It's essential to address any income gaps and strive to maximize earnings to support long-term financial goals, including investing.

Risk Tolerance : Risk tolerance varies among individuals, and there is no one-size-fits-all approach. Some studies

suggest that women may generally be more risk-averse, but this doesn't mean all women should avoid risk. It's crucial for each investor, regardless of gender, to assess their own risk tolerance and align investments accordingly.

Diversification : Diversifying investments across various asset classes can help manage risk. This includes a mix of stocks, bonds, and other assets based on individual financial goals and risk tolerance.

Emergency Fund : Building and maintaining an emergency fund is important for financial security. This fund can cover unexpected expenses and provide a financial buffer, reducing the need to liquidate investments during market downturns.

Retirement Planning : Women should actively engage in retirement planning. Contributing to retirement accounts, such as 401(k)s or IRAs, can help build wealth over time. Understanding the available retirement benefits, including Social Security, is crucial for long-term financial planning.

Investing for Goals : Women, like anyone else, should invest based on their specific financial goals. Whether it's buying a home, funding education, or preparing for retirement, aligning investments with these goals helps create a purpose-driven investment strategy.

Seeking Professional Advice : Financial advisors can provide tailored advice based on individual circumstances. Women may

find it beneficial to work with advisors who understand their unique financial considerations and can offer guidance on various aspects of wealth management.

Networking and Education : Joining financial or investment groups and attending seminars or workshops can provide valuable networking opportunities and enhance financial knowledge. Learning from others' experiences and sharing insights can be empowering.

In summary, while the core principles of investing apply to everyone, women may face specific challenges that require careful consideration. Taking an active role in financial planning, seeking education, and leveraging professional advice can empower women to make informed investment decisions aligned with their individual goals and circumstances.

Here are some broad categories and specific areas where investors often explore:

Stock Market : Investing in individual stocks or exchange-traded funds (ETFs) provides opportunities to participate in the growth of specific companies or sectors.

Bonds : Bonds can offer fixed-income streams with relatively lower risk compared to stocks. Government bonds, municipal bonds, and corporate bonds are common options.

Real Estate : Investing in real estate, either through physical properties or real estate investment trusts (REITs), can

provide rental income and potential appreciation.

Mutual Funds : Mutual funds pool money from multiple investors to invest in a diversified portfolio of stocks, bonds, or other securities.

Crypto currencies : Digital currencies like Bit coin and Ethereum have gained popularity as alternative investments. However, they come with high volatility and risk.

Start-ups and Private Equity : Investing in start-ups or private companies can offer high returns, but it is typically riskier and requires thorough due diligence.

Precious Metals : Gold, silver, and other precious metals are considered alternative investments and can act as a hedge against inflation.

Peer-to-Peer Lending : Platforms that facilitate peer-to-peer lending allow individuals to lend money directly to others, earning interest in return.

Dividend Stocks : Investing in stocks that pay regular dividends can provide a steady income stream.

Educational and Skill Development : Investing in your own education or skill development can be a valuable investment. Improving your skills and knowledge can enhance your earning potential.

Healthcare and Biotech : Investing in companies within the healthcare and biotechnology sectors can capitalize on advancements in medical technology and

treatments.

Renewable Energy : As the focus on sustainability grows, investing in renewable energy companies or projects may present opportunities for growth.

Technology: Investing in innovative technology companies can provide exposure to sectors like artificial intelligence, cloud computing, and cybersecurity.

Global Markets : Diversifying investments across different geographical regions can provide exposure to international markets and economic growth.

E-commerce and Online Businesses : The growth of e-commerce and online businesses present investment opportunities, especially in companies involved in digital transformation.

Before considering any investment opportunity, it's crucial to conduct thorough research, understand the associated risks, and, if needed, consult with financial professionals. Each investment carries its own set of risks and potential rewards, and the right choice depends on your financial goals, risk tolerance, and investment horizon.

Investing In Shares

Investing in shares involves various strategies, and the best tactic for you depends on your financial goals, risk tolerance, and investment horizon. Here are some general principles that can guide your approach to investing in shares :

Diversification : Spread your investments across different sectors and industries to reduce risk. This can help protect your portfolio from the poor performance of a single sector.

Long-Term Perspective : Investing in shares is generally more successful when approached with a long-term perspective. The stock market can be volatile in the short term, but historically it has shown an upward trend over the long term.

Research and Due Diligence : Before investing in a company, thoroughly research its financial health, management team, competitive position, and growth prospects. Understand the industry trends and the company's place within them.

Risk Tolerance : Assess your risk tolerance before making investment decisions. Stocks can be volatile, and it's crucial to be comfortable with the level of risk associated with your investments.

Stay Informed : Keep yourself updated on market trends, economic indicators, and news that may impact your investments. Staying informed helps you make more informed decisions. **Costs and Fees:** Be mindful of transaction costs and fees associated with buying and selling shares. High transaction costs can eat into your returns.

Avoid Timing the Market : Timing the market consistently is challenging. Instead of trying to predict short-term market movements, focus on the quality of the companies you're investing in.

Reinvest Dividends : If you invest in

dividend-paying stocks, consider reinvesting the dividends to compound your returns over time.

Monitor and Rebalance : Regularly review your portfolio to ensure it aligns with your investment goals. Rebalance if necessary to maintain your desired asset allocation.

Seek Professional Advice : If you're unsure about your investment decisions, consider seeking advice from financial professionals. A certified financial planner or investment advisor can provide personalized guidance based on your specific situation.

Remember that all investments carry some level of risk, and past performance is not indicative of future results. It's crucial to tailor your investment strategy to your own financial situation and goals. If you are new to investor, consider starting with a diversified portfolio of low-cost index funds or exchange-traded funds (ETFs) as a way to gain exposure to the overall market. Always do your own research or consult with a financial professional before making investment decisions.

***

Quotes on Enlightenment

Edited by :
Miss. Siddhi Jadhav
S.Y.B.A

- ▶ "Oh, how hard it is to be the only one who knows the truth!"

Fyodor Dostoevsky in the book **The Dream of Ridiculous Man**

Meaning : The truth is something which isn't always pleasant or positive, and thus speaking the truth is often frowned upon since the truth is one which many would rather not hear.

- ▶ "Things aren't different. Things are things."

-William Gibson in the book **Neuromancer**

Meaning : In Zen Buddhism, there is a saying: "Before enlightenment, chop wood, carry water. After enlightenment, chop wood, carry water." This refers to the idea that Enlightenment doesn't change what a person does but simply changes the meaning behind it.

- ▶ "Knowing others is wisdom, knowing yourself is enlightenment."

-Lao Tzu, Chinese Philosopher & Writer

Meaning : Once you have gained that knowledge you will understand the world in a more profound way. Knowing others, knowing things, is all well and good but to know yourself, to know what makes you "tick" is an essential prerequisite for all greater and deeper knowledge.

- ▶ "The wound is a place where the light enters,"

-Rumi a Persian Poet

Meaning : Our struggles and hardships can lead to spiritual growth and enlightenment. The "wound" symbolizes pain and suffering, while "the light" represents wisdom, insight, and healing.

- ▶ "The end of law is not to abolish or restrain, but to preserve and enlarge freedom."

- John Locke, English philosopher and physician

- ▶ Beauty is truth, truth beauty'

- John Keats

Meaning : Beauty is needed to discover truth and truth is itself beautiful. We should not attempt to find concrete answers to everything, sometimes the mystery is enough.

✳ गुणवंत विद्यार्थी ✳

प्रथम वर्ष कला

प्रथम क्रमांक
कु. गमरे प्रतिक विनोद

द्वितीय क्रमांक
कु. कदम श्रीकांत भागोजी

तृतीय क्रमांक
कु. जाधव अनघा राजेंद्र

द्वितीय वर्ष कला

प्रथम क्रमांक
कु. येळवी चेतना मनोहर

द्वितीय क्रमांक
कु. जाधव अंजली तुकाराम

तृतीय क्रमांक
कु. कांबळे सौरभ गौतम

तृतीय वर्ष कला

प्रथम क्रमांक
कु. पडवेकर सिद्धी सुधाकर

द्वितीय क्रमांक
कु. पडवेकर ओंकार नरेश

तृतीय क्रमांक
कु. मोहिते प्रतिक्षा चंद्रकांत

✳ गुणवंत विद्यार्थी ✳

प्रथम वर्ष वाणिज्य

प्रथम क्रमांक
कु. गुडेकर सृष्टी प्रकाश

प्रथम क्रमांक
कु. कुळे रुई विष्णू

द्वितीय क्रमांक
कु. बारगोडे शुभम अनिल

तृतीय क्रमांक
कु. चांदिवडे स्नेहा शांताराम

द्वितीय वर्ष वाणिज्य

प्रथम क्रमांक
कु. घाडे अनिकेत शंकर

द्वितीय क्रमांक
कु. जड्याळ राणी निलम

तृतीय क्रमांक
कु. वीर सेजल चंद्रकांत

तृतीय वर्ष वाणिज्य

प्रथम क्रमांक
कु. पेंढारी श्रीशा प्रभाकर

द्वितीय क्रमांक
कु. पेजले मयुरी महेश

तृतीय क्रमांक
कु. शिगवण शैलेश चंद्रकांत

“एक राखी सैनिकांसाठी” उपक्रमांतर्गत विद्यार्थिनींनी बनविलेल्या राख्या

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या महापरिनिर्वाण दिनाप्रित्यर्थ ग्रंथ प्रदर्शनाचे उद्घाटन करताना संस्थेचे चेअरमन मा. मधुकरराव चव्हाण व उपाध्यक्ष मा. जयसिंगराव मोरे दि. ०६।१२।२०२३

गंधार खाद्य महोत्सव

गंधार युवा महोत्सव फिशपॉन्ड किंग आणि क्रिन - २०२४

विद्यार्थी परिषद आयोजित 'नेतृत्वगुण विकास' कार्यशाळा मार्गदर्शक प्रा. विकास मेहेंदळे

आऊटरिच सेंटर तर्फे देवघर विद्यालयातील विद्यार्थ्यांना मोफत वहाणांचे वाटप

मार्गताम्हाने एज्युकेशन सोसायटी मार्गताम्हाने आयोजित
पूत्येक श्वास मातृभूमिशाठी...
एक धाव देशासाठी...
मार्गताम्हाने मॅरेथॉन

२१ जानेवारी २०२४

